

T.C.
Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

ŞEYH VASFÎ
HAYATI, SANATI, ESERLERİ

MASTER TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Mehmet ÖNAL

Hazırlayan
Hatice Uysal BOŞÇA

Ankara 2010

ONAY

*Hatice Uysal Boşça tarafından hazırlanan “**ŞEYH VASFÎ HAYATI, SANATI, ESERLERİ**” başlıklı bu çalışma,..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yeni Türk Edebiyatı Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.*

.....
[Ünvanı, Adı ve Soyadı]

.....

.....
[Ünvanı, Adı ve Soyadı]

.....

.....
[Ünvanı, Adı ve Soyadı]

.....

ÖNSÖZ

Şeyh Vasfî Hayatı Sanatı Eserleri adlı çalışmada Türk Edebiyatı'na pek çok eser kazandırmış Şeyh Ali Vasfî Efendi (1851-1910)'nin eserlerinin tanıtımı ve şiirlerinin incelenmesi amaç edinildi.

Şeyh Vasfî, kaynaklarda Muallim Nacî'nin 'yâr-i vefâdârı' olarak geçer. Şeyh Vasfî hakkında bir ön araştırma sonucu, Muallim Nacî ve çevresinden bahseden edebiyat olaylarına ulaşılır. Aslında bazı müşterek tavırları, Ara Nesil sanatçılarının eserlerinden de çıkarmak mümkündür. Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın ara nesil diye isimlendirdiği bir grup yazar ve şâirin tavrına benzer hâllerle karşılaşılmasına rağmen, Şeyh Vasfî'nin onlardan farklı özellikleri ortaya çıkar.

Muallim Nacî'nin yakın arkadaşı olan ve mutavassıtîn içinde adı anılan Şeyh Vasfî'nin yayınlanmış 15 kitabı vardır. Cezebât ve Feyzâbâd'daki şiirler bu çalışmanın konu sınırını tayin eder. Dönemin gazete ve dergilerinde de şiirleri olduğu bilinen Şeyh Vasfî'nin yukarıdaki kitapları dışındaki şiirleri, bu incelemeye dahil değildir.

Bugüne kadar Şeyh Vasfî ile ilgili edebiyat tarihlerinde yer alan bilgilerin birbirini tekrar eden genel yargılardan ibaret olduğu görülür. Bir sanatçıyı en iyi eserinin tanıtacağı düşüncesinden hareketle bu çalışmada şairin 117 şiiri; âhenk, muhteva, şekil, dil ve üslûp özellikleri açısından incelenmiştir. Bu konuda faydalanılan temel kaynaklar içinde öncelikle Şeyh Vasfî'nin Cezebât ve Feyzâbad şiir kitaplarını söylemek gerekir. Şairin biyografisi için edebiyat tarihlerine başvurulmuştur. Şeyh Vasfî ile aynı dönemde yaşayan edebiyatçıların biyografileri ve hatıratları da şairin hayatına ve dönemine ışık tutan kaynaklardır.

Metin incelemesi bölümünde edebiyat teorisi kitaplarından; Mehmet Kaplan'ın kitapları başta olmak üzere, "şiir tahlil" metotlarını içeren kaynaklar kullanılmıştır¹.Şiir incelemelerinde ortak bir metottan söz edilmesi pek

¹ Orhan Okay, *Şiir Sanatı Dersleri- Cumhuriyet Devri Poetikası*, AÜFEF., Erzurum 1992 ; Kazım Yetiş, *Dönemler ve Problemler Arasında Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yay., İst.2207, Doğan Aksan,

mümkün değildir. Bu farklılığın sebebi şiirin temel unsurlarının isimlendirilmesi ve takdimiyle ilgilidir. Standart bir tahlil metoduna ulaşmak için şiirler; âhenk, muhtevâ, şekil, dil ve üslûp ana başlıkları altında incelenecektir.

Şeyh Vafî Hayatı Sanatı Eserleri adlı bu çalışma giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşur. Giriş bölümünde Ara nesil ile ilgili kaynaklarda yer alan bilgilerin değerlendirilmesi yapılarak, Şeyh Vafî'nin bu grup içindeki konumu açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölüm şairin hayatının temel öğelerinin ele alındığı ve eserlerinin tanıtıldığı bölümdür. İkinci bölümde incelenen şiirler Latin alfabesine çevrilmiş olarak yer alır.

Üçüncü bölüm şiir incelemelerine ayrılmıştır. Kabul edilen tahlil metodu çevresinde âhenk, muhtevâ, şekil, dil ve üslûp, alt başlıklara ayrılır. Âhenk unsurları; ritm, kâfiye, redif, armoni, tekrarlar ve yansımalar şeklinde ele alınmıştır. Daha sonra şiirlerindeki anahtar kavramlar çevresinde konu ve tema çalışması yapılmıştır. Şeyh Vafî'nin şiirlerinin nazım şekillerinin gelenekle ortak ve farklı yönleri tespit edilmiştir. Şairin şiirlerindeki kelime ve cümleler incelenerek dil özelliklerine ulaşılmıştır. Şiirlerin şekil, muhteva ve dil özelliklerinin toplu değerlendirmesi ile Şeyh Vafî'nin kendine âit üslûbu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde Şeyh Vafî'nin şiirlerinin incelenmesiyle elde edilen veriler toplu olarak değerlendirilmiştir. Sanatçının içinde bulunduğu dönemin bir geçiş dönemi olması sebebiyle şiirlerinde, eski Türk edebiyatının etkileri yoğundur. Yenilik işareti olan şiirleri de bulunmaktadır.

Bu çalışmadaki katkılarından dolayı başta tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Önal olmak üzere benden yardımlarını esirgemeyen bütün hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Hatice Uysal Boşça

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	vii
TABLolar.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ŞEYH VASFÎ, HAYATI VE ESERLERİ

I.HAYATI.....	19
II.ESERLERİ	24

İKİNCİ BÖLÜM İNCELENEN ŞİİRLER

I.CEZEBÂT	28
II.FEYZÂBÂD	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM CEZEBÂT VE FEYZÂBÂD'DAKİ ŞİİRLERİN İNCELENMESİ

I. ÂHENK	69
A.Ritm	70
1.Vezin	71
2. Kâfiye.....	83
a. Kâfiyenin Yeri.....	88
b. Kâfiyenin Şeması	92

c. Kâfiyenin Yapısı.....	99
(1). Yarım Kâfiyeler.....	99
(2). Tam Kâfiyeler	100
(3). Zengin Kâfiyeler.....	103
(4). Cinaslı Kâfiyeler.....	106
(5). Tunç Kâfiyeler.....	107
d. Kâfiyenin Nazım Şekli İle İlgisi	108
3. Redifler	108
B. Armoni.....	116
1. Asonans	117
2. Aliterasyon	118
C. Diğer Âhenk Unsurları	120
1. Tekrarlar	120
2. Yansımalar	126
II. MUHTEVÂ	127
A. Konu ve Tema.....	129
1. Aşk Şiirleri.....	130
2. İçki ve İçki Meclisini Konu Alan Şiirler	131
3. Övgü Şiirleri.....	133
4. Yergi Şiirleri.....	135
5. Tasavvufî Şiirler.....	137
6. Diğer Şiirleri.....	138
B. Ana Kavramlar	139
III. ŞEKİL	142

A. Nazım Birimi	143
B. Nazım Şekli.....	144
1.Gazel.....	145
2.Kıt'a	147
3.Mesnevi.....	149
4.Tercî-i Bend.....	150
5.Şarkı.....	152
C. Nazım Türü	160
Ç. Şekil ve Muhteva İlişkisi	161
IV. DİL VE ÜSLÛP.....	162
A.Kelimeler ve Cümleler	164
B. Anlatım Tutumu	165
C. Edebî Sanatlar	166
1.Anlamla İlgili Sanatlar.....	167
a. Teşbih	167
b. İstiare	169
c. Teşhis, İntak	171
ç. Mürsel Mecaz	172
d. Tevriye	173
e. Telmih	174
f. Tenasüp	175
g. Leffü Neşr	176
ğ. Tezat	177
h. Mübalağa	178

ı. Hüsn-i Ta'lil	178
i. İrsal-i Mesel	179
j. İktibas	179
k. Tariz	180
l. İstifham	180
m.Tecahül-i Arif	182
n. Tecrit	182
o. Nida	183
2.Lafız Sanatları	183
a. Tekrar Sanatları	184
b. Cinaz	184
c. İştikak	184
ç. Kalb	185
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	187
FAYDALANILAN KAYNAKLAR.....	193
Ek-I.....	196
Ek-II	201
ÖZET.....	204
ABSTRACT.....	205

KISALTMALAR

age.	Adı Geçen Eser
agm.	Adı Geçen Metin
AKMB.	Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
AÜFEF.	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Ank.	Ankara
bk.	Bakınız
bs.	baskı
C.	Cilt
DÜEF.	Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Haz.	Hazırlayan
İnk.	İnkılâp
İst.	İstanbul
KTB.	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Matb.	Matbaası
MEB.	Millî Eğitim Bakanlığı
Nu.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDV.	Türkiye Diyânet Vakfı
TEV.	Türk Edebiyatı Vakfı
ty.	Tarih Yok
Yay.	Yayın, Yayınları
Ünv.	Üniversitesi

TABLolar.

Tablo 1 Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Kullanılan Aruz Kalıpları	77
Tablo 2: Aruz Kalıplarının Kullanıldığı Şiir Sayısı.....	82
Tablo 3: Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Kafiye Şeması.....	92
Tablo 4: Şarkı Kafiye Şeması.....	98
Tablo 5: Tercî-İ Bend Kafiye Şeması	98
Tablo 6: Tarih Kafiye Şeması.....	98
Tablo 7:Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Yarım Kâfiyeler	99
Tablo 8:Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Tam Kâfiyeler	100
Tablo 9: Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Zengin Kâfiyeler.....	103
Tablo 10:Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Tunç Kâfiyeler	107
Tablo 11: Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Redifler	109
Tablo 12: Şeyh Vafî'nin Şiirlerinde Nazım Şekilleri	153
Tablo 13:Şeyh Vafî'nin Kitaplarında Nazım Şekillerinin Dağılımı	159

GİRİŞ

Şeyh Vasfî'nin ismi araştırmacılar tarafından yeni dönemde mutavassıtîn, ara nesil ya da ılımlılar denilen grup içerisinde zikredilmiştir. Bu dönemle ilgili; var olan grubun ismi ve mahiyeti, mensuplarının hangi zaman dilimi içinde faaliyet gösterdiği gibi konularda henüz bir fikir birliği yoktur. Şeyh Vasfî'nin grup ile ilişkisi ve grubun özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Böylece inceleme bölümünde elde edilen verileri değerlendirmek için daha objektif ölçülere ulaşmak amaçlanmaktadır.

Ahmet Rasim “Muharrir, Şâir ve Edip”¹ adlı kitabında kendisinin de içinde bulunduğu topluluğa mutavassıtîn der. Ahmet Rasim'in bu eseri grubun içinden birisinin değerlendirmesi olması açısından önemlidir. Bu kitapta yazarın “mutavassıtîn” adını verdiği grup, Muallim Nacî ve çevresindeki edebiyatçıları içine alır. Edebiyat araştırmacıları tarafından ara nesil yahut mutavassıtîn denilen topluluk, bu ekibi kapsamakla birlikte daha geniş bir zaman ve şahıs kadrosunu içine alır.

Konuyu akademik şartlarla ilk olarak Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın “ara nesil” tabiriyle gündeme getirdiği bilinmektedir. Çalışmanın bu kısmında Kaplan'ın görüşlerine ayrıntılı olarak yer verilecektir. Çünkü Kaplan'ın fikirleri kendisinden sonra bu konuda görüş bildirenler üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Kaplan, Servet-i Fünûn edebiyatının teşekkülüne kadar olan dönemi, nesillere ve onların hâkim olduğu temayüllere göre üç devreye ayırır.

“1. Şinâsi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın temsil ettikleri politik ve sosyal fikirler devri.

2. Abdülhak Hamid ve Recaizade Ekrem'in ifade ettikleri romantik büyük ihtiras ve ızdıraplar devri.

3. Ara- neslin eserlerinde kendini gösteren günlük, küçük hassasiyetler devri (realizm)²

¹ Ahmet Rasim, **Muharrir Şair Edip**, Tercüman 101 Temel Eser Yay., İst.1975

² Mehmet Kaplan, **Tevfik Fikret, -Devir, Şahsiyet, Eser-**, Dergâh Yay., İst.1998, s.25

Kaplan konuyu sadece gündeme getirmekle kalmamış; grubun faaliyet zamanı, şahıs kadrosu, faaliyet alanları ile ilgili de ana çerçeveyi çizmiştir.

“Çok defa yapıldığı gibi, Servet-i Fünûn edebiyatını, Hamid ve Recaizade Ekrem'den hemen sonra başlatıvermek bir hatadır. Bu iki şahsiyetin en önemli eserlerini vermiş bulundukları 1873-1877 yılından itibaren, Servet-i Fünûn zümresinin toplandığı 1895 yılına kadar, arada yirmi seneye yakın bir zaman uzanır ki, II. Abdülhamid istibdadının ilk devresine rastlamakla beraber, edebî faaliyet bakımından bütün bütün de boş geçmez; aksine bizim ara nesil dediğimiz 25-30 kişilik bir yazarlar grubunun, gerek duyuş tarzı, gerek üslûp sahasında, âdeta edebiyatımızın çehresin değiştirecek faaliyetlerine sahne olur.”³

Kaplan gazeteciliğin yerini dergiciliğin almasının ara neslin önemli bir özelliği olduğunu belirtir. Bu dergilerin yüzeysel bir incelemesi bile :“(…) yeni bir duygu ve üslûp akımının hazırlanmakta olduğunu açıkça gösterir.”⁴

Ara neslin faaliyet gösterdiği yayın organlarıyla ilgili toplu bir çalışma yoktur. Necat Birinci ara nesil mensuplarının ‘bir dergi veya gazete etrafında toplanmış mütecânis bir topluluk’ olmadığını belirttikten sonra şu dergi ve gazete isimlerini verir:

“Ara Nesil mensupları, Bütün faaliyetlerini Tercüman-ı Hakikat ve Saadet gibi iki gazeteye veya –çoğu kendi imkânları ile çıkardıkları ve çoğu ancak bir veya iki yıl yaşama imkânı bulabilmiş, başlıca Afak, Asar, Berk, Envar-ı Zekâ, Gayret, Gülşen, Güneş, Haver, Hazine-i Fünûn, Hizmet, Maarif, Malumat, Manzara, Mekteb, Mir’at-ı Âlem, Mirsat, Muhit, Mürüvvet, Nilüfer, Nokta, Resimli Gazete, Rahle-i Hafi, Say, Sebat Şafak, Şule, Terakki olan ve sayılarını daha da arttırabileceğimiz dergilerde yürüttüler.”⁵

Kaplan, ara neslin 25-30 kişiden oluştuğunu belirtmekle beraber; grubun en ileri gelenlerinden dediği, beş kişinin ismini verir : “Nâbizâde Nazım, Mehmed Ziver, Fazlı Necib, Mehmed Celâl ve Mustafa Reşid...”⁶

³ Mehmet Kaplan, age., s.25

⁴ Mehmet Kaplan, age., s.25

⁵ Necat Birinci, “Ara Nesil’in Teşekkülü”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C.3, KTB. Yay.,İst.2007, s.97-107

⁶ Mehmet Kaplan, age., s.25

Ara nesille ilgili farklı kaynaklarda, değişik isim listeleri verilmiştir. Bu isimler genellikle araştıracının ara nesil tanımı ve bu neslin faaliyet gösterdiği zamanla ilgilidir.

Ara nesille ilgili yapılan çalışmalarda ikinci derece şahsiyetler olarak nitelendirilen edebiyatçılardan bahsetmek mümkün olmadığı için grubun genel özellikleri verilir. Kaplan da bu yolu tercih eder.

“Burada, bu devre içinde, neşriyatta görülen ikinci derecedeki şahsiyetlerin üzerinde ayrı ayrı durmağa imkân yoksa da, hepsinin müşterek faaliyetlerinin genel hatları şöyle özetlenebilir: II. Abdülhamid istibdadı politik ve sosyal konulara dokunmağı yasakladığı için, Abdülhak Hamid ve Recâizâde'den sonra gelenler onların ferdî duyuş tarzlarını devam ettirmişler, fakat bununla da kalmayarak tercüme vasıtasıyla giren yeni temleri işlemişlerdir.”⁷

Kaplan'ın açtığı yolda ilerleyen araştırmacılar bu gruptan pek çok edebiyatçının monografisini hazırlamışlardır. Bu çalışmalar sayesinde ara nesil hakkında verilen genel yargılar kesinleşecek, birbiriyle uyuşmayan çelişkili ifadeler daha da netlik kazanacaktır.

Ara neslin ile ilgili belirsizliklerin, grubun edebiyat alanındaki faaliyetleri söz konusu olduğunda azaldığı görülür. Araştırmacılar ara neslin, kendilerinden önceki gruptan aldıkları birikimleri işleyerek; Servet-i Fünûn topluluğunun hazırlanmasına katkıda bulundukları konusunda hem fikir gözükmemektedirler.

“Belki daha mühim olarak bu nesil, üslûba başka bir kıvam vermiştir. Bu hususta onların tercüme hakkındaki yeni anlayışlarının da tesiri olmuştur. Evvelki nesil, batılı eserlerin yalnız muhtevâsına dikkat ve önem veriyordu. Bundan dolayı mısra ve cümlelerin içinde mâna değiştiği halde, ifade vasıtaları, genellikle eski çeşnide kalıyordu. Onların üslûbu, eski üslûbun bir nevi yeniden düzenlenmesinden ibarettir. Yeni nesil ise, batılı eserlerin muhtevâsından başka “yazılış tarzı”na da dikkat etmiş ve tercümelerinde içle beraber üslûbu da aktarmağa ve taklide çalışmıştır.”⁸

⁷ Mehmet Kaplan, age., s.25

⁸ Mehmet Kaplan, age., s.26- 27.

Ara neslin tercüme faaliyetlerine ağırlık vermesi bir önceki nesle göre yabancı dillere daha vakıf olmalarından kaynaklanmaktadır.

“(…) Bu devre mensupları, 1860’dan sonra açılmış yeni eğitim ve öğretim kurumlarında yetiştiler. Düzenli ve disiplinli eğitim imkânı buldular. Okullarda yabancı dil öğrendiler. Böylece Batı edebiyatını, özellikle Fransız edebiyatını, bizzat Fransızcadan okudular. Batı edebiyatına yön veren akımları yakından takip etme imkânı buldular. Çok sayıda edebî eseri Türkçeye tercüme ettiler. Böylece, edebiyatta genişleme ve yenilenme yolunda kendilerine hem tür, hem şekil ve hem de konu bakımından örnek seçme imkânı buldular.”⁹

Himmet Uç konuyla ilgili iki farklı adlandırma yapar. Uç’un “İlmlilerde Edebî Tenkit” adlı kitabında sözü geçen grup için kullandığı terim “ılımlılar” dır¹⁰. Hazırladığı ansiklopedi maddesinde ise aynı topluluğa “mutavassıtîn” demeyi uygun görmüştür.¹¹

Himmet Uç, Servet-i Fünûn dergisinin edebî faaliyetini sürdürdüğü sırada varlığını sürdüren bir grup olarak ılımlılardan şöyle bahseder:

“Bunlardan başka, Ahmet Mithat, Muallim Nacî ve Ahmet Rasim’le temsil edilen ve edebiyatımızın birçok meselesinde orta bir yol izleyen bir grup vardır ki, bunlara mutavassıtîn denir. Biz bunlara ılımlılar demeyi daha uygun bulduk.”¹²

“Üçüncü grup ise, ılımlılar’la münasebetleri olan; ancak Servet-i Fünûnculara hiç müsamaha duymayanlardır. Bunlar klâsik şark kültür ve medeniyetine sıkı sıkıya ve tavizsiz bağlılığı olan katı muhafazakârlardır. Temsilcileri Şeyh Vasfî, Hacı İbrahim Efendi, Mustafa Sabri Efendi’dir.”¹³

Yukarıda bahsedilen çalışmada Şeyh Vasfî ılımlıların dışında “katı muhafazakârlar” içinde gösterilir. Sonraki çalışmasında ise Uç, Şeyh Vasfî’yi mutavassıtîn içinde ortanın doğusundakiler başlığı altında ele alır. Ayrıca

⁹ Necat Birinci, agm, s.97-107

¹⁰ Himmet Uç, **İlmliler ve Edebî Tenkid**, DÜEF. Yay., Erzurum, 1990, Önsözden

¹¹ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtîn”, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, C .7, AKMB. Yay., Ank. 2006, s.407-440.

¹² Himmet Uç, **İlmliler ve Edebî Tenkid**, Önsözden.

¹³ Himmet Uç, **İlmliler ve Edebî Tenkid**, Önsözden

Şeyh Vasfî'nin de batıdan istifade taraftarı olduğunu vurgular. Aradan geçen zaman zarfında kanaatleri değişmiş olmalıdır.

“Servet-i Fünûncular geleneği yorumlamak ve onu ıslah ederek yeniliğe gitmek düşüncesinde değildirlere. Eskiye köhnelikle yâd ederler. Bütün istifade ve ifade kaynakları batıdır. Katı muhafazakârlar ise, batıya karşı hiç bir meyil hissetmedikleri gibi bir senteze gitmek taraflısı da değillere. Gerek Servet-i Fünûncular, gerekse katı muhafazakârlar, bize göre yabancılaşma içindedirler. İlimliler ise, doğru ve faydalı, adet ve geleneklerimize ters düşmeyen, gerek fikir gerek teknik, her konuda mensub olduğu coğrafyayı düşünmeksizin istifadeye taraftardır.”¹⁴

Yukarıdaki çalışmasında mutavassıtîn denilen gruba ilimliler demeyi tercih ettiğini belirten Uç, sonraki çalışmasında aynı grup için mutavassıtîn ismini kullanır.

“Servet-i Fünûncuların edebî faaliyet icra ettiği dönemde onlar gibi edebî çalışmalarda bulunan başka gruplar da vardır. Bunlardan biri, Malûmat Mecmuası, Servet Gazetesi, Terakkî, Musavver Fenn ü Edep, İrtika, Hanımlara Mahsus Gazete, Tercüman-ı Hakikat gazetelerinde faaliyet gösteren gruptur. Bu edebiyatçılara Mutavassıtîn denir.”¹⁵

Uç, bu çalışmasında ara neslin faaliyet gösterdiği dönemle ilgili Kaplan'dan farklı bir tarih verir. Kaplan Ara neslin faaliyet dönemini Servet-i Fünûn'un başlangıcıyla bitirir. Uç ise yukarıda da belirttiği gibi Servet-i Fünûn döneminde de içine alan bir tarih verir:

“Mutavassıtîn 1880 ile 1900 yılları arasında edebî faaliyette bulunan edip ve şairlerimizden, eskiler ve Batıcılar arasında kalan gruba verilen isimdir.”¹⁶

Uç ile aynı fikirde olan, Servet-i Fünûn döneminde de ara neslin faaliyetlerine devam ettiğini düşünen, başka araştırmacılar da vardır. Onlara da yeri geldikçe değinilecektir.

“Servet-i Fünûncular gibi, mutavassıtîn'in de ortak yönleri, ortak edebî anlayışları vardır. Mutavassıtîn'i oluşturan şahıslar arasında çok bariz farklılıklar yoktur. Şeyh Vasfî bile Batı'dan istifadeye taraftardır. Batı'ya karşı

¹⁴ Himmet Uç, **İlimliler ve Edebî Tenkid**, Önsözden

¹⁵ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtîn”, s.407

¹⁶ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtîn”, s.407

olumsuz tavırları yoktur. Değerlerimize göre seçici ve ayıklayıcı olmaktan yanadırlar.”¹⁷

Uç yukarıda ara nesil mensupları arasında bariz farklılıklar olmadığını belirtmekle beraber, fikir ayrılıklarına düştüklerini de vurgular. Grubu bir zihniyet şemsiyesi olarak nitelendirir.

“Mutavassıtîn’e Servet-i Fünûncuların yanında yer almayanlar da denebilir. Ama onların karşısındadırlar demek doğru olmaz. Çünkü iki grup arasında birbirleri ile dost olanlar da vardır, birbirlerini eleştirenler de. Hatta Mutavassıtîn içinde de yeri gelince birbirini beğenmeyenler, eleştirenler vardır. Hareket bir grup olmaktan çok bir zihniyet şemsiyesi durumundadır. Servet-i Fünûn içinde yer alan şairlerin şiirleri de Malûmat’ta yayınlanır. Hatta Fikret’in şiirleri bile. Mutavassıtîn Batılılaşmaya karşı değildir. Batılılaşmayı anlayış tarzları farklıdır. Yukarıdaki yazarların ve şairlerin birçoğu Batı’dan tercümeler yaparlar. Batı’ya muhalefet gibi bir tutumları yoktur. Grubun en eski kafalı adamı Şeyh Vasfî dahi Batılı ediplerden istifadeye taraftardır.”¹⁸

Himmet Uç, mutavassıtîni oluşturanlar arasında bariz görüş ayrılıkları olmadığını düşünmektedir. Bununla beraber grup mensuplarını şöyle sınıflandırmaktadır:

“Bu grup ortanın doğusundakiler, ortanın batısındakiler ve ortadakiler şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulabilirler.

“Ortanın batısındakiler; Nabizade Nazım, Nurettin Ferruh, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim ve Fatma Aliye’dir. Ortadakiler; Halil Edip, Ali Sedat, Halit Eyüb, Mehmet Celâl, Muallim Nacî ve Müstecâbizâde İsmet’tir. Ortanın doğusundakiler ise; Faik Esat, Faik Reşat, Emine Semiye, Mustafa Refik, Mehmet Ziver, Ali Muzaffer, Abdülhalim Memduh, Saffet Nezihi, Mehmet Asaf ve biraz daha uzakta Şeyh Vasfî ve Muallim Feyzi’dir.”

“Bu tasnif Batı’dan istifade tarzlarına göre yapılmıştır. Üç grup da Batı’dan istifade eder, tercümeler yapar, telif eserler ortaya koyarlar. Ama Batı’yı en iyi sentez edenler, ilk grupta yer alan şahıslardır.”¹⁹

Himmet Uç’un iki çalışmada iki farklı yaklaşım izlemesi ara nesil konusundaki kanaate varma güçlüğü’nün bir göstergesidir. Konuyla ilgili

¹⁷ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtîn”, s.409

¹⁸ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtîn”, s.409

¹⁹ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtîn”, s.409

alışmalar hâlâ devam etmekte olduğu için bulunan yeni kaynakların ışığında görüşler tekrar şekillenmektedir.

Şerif Aktaş da adı geçen edebî topluluğa Mutavassıtîn demektedir. O da Himmet Uç'un "İlimlilerde Edebî Tenkid" alışmasındakine benzer bir tanım yapar.

"Geçen asrın sonlarında, bizde, husûsiyetle İmparatorluğun kültür merkezi durumunda olan İstanbul'da muhafazakârlar (eski taraftarları), "mutavassıtîn" gruba dâhil olanlar, yenilikçiler olmak üzere üç ayrı tip insan yaşamaktadır."²⁰

Şerif Aktaş Edebiyât-ı Kadîmeyi devam ettirmek isteyen muhafazakârlar arasında şu isimleri sayar:

" Şâir İsmet, Andelip (Faik Esad), Ali Rûhi, İsmail Paşazâde Kör Hakkı, Hacı İbrahim Efendi, Hoca Hayret Efendi, Remzi Baba."²¹

Aktaş'ın muhafazakârlar listesinde Uç'un listesinin aksine Şeyh Vasfî'nin ismi yoktur. Aktaş "doğu ve batı'dan aldıkları muhtelif unsurları birleştirmek ve yeni bir sentez yapmak" düşüncesinde olan mutavassıtîn grubunun düşüncelerini Muallim Nacî ve Ahmed Rasim'in yazılarından hareketle izaha çalışır. Ahmed Mithat Efendi'nin yazı faaliyetleri ile mutavassıtîn (ya da sentezci) grubun çalışmalarına zemin hazırladığını belirtir. Mutavassıtîn grubu oluşturanların yetişme tarzı ile ilgili Aktaş şunları söyler:

"Bunlar ya devrin şartları içinde otodidakt olarak, ya da Darüşşafaka gibi halk çocuklarının alındığı mekteplerde yetişirler. Birincilerin, her türlü fikrî ve edebî çevreyle temas kurarak kültürlerini geliştirdikleri görülür. Muallim Nacî, Midhat Efendi böyledir. Ahmed Rasim de Darüşşafaka'da tahsil etmiştir. Bunlar devrin yüksek sosyetesine mensup olmadıkları için de avâmla temas halindedirler, daha yerinde bir ifadeyle onun içinden gelmişlerdir."²²

Aktaş mutavassıtların görüşlerini ana hatları ile şöyle ifade eder:

²⁰ Şerif Aktaş, "Edebyatımızda Geçen Asrın Sonlarında "Mutavassıtîn" Grubun Edebî Düşüncesi Hakkında", **I. Millî Türkoloji Kongresi**, İst.1978, s.71

²¹ Şerif Aktaş, agm., s.72

²² Şerif Aktaş, agm., s.74

“Görülüyor ki ‘mutavassıt’lar gelişmeye karşı değiller. Fakat taklit ve intihâlin edebî sahada arzulanan gelişmeyi sağlayamayacağı, mevcudu da bozacağı düşüncesindedirler. Onlar, batılıların kendi meseleleri üzerinde düşündükleri tarzda bizim de, problemlerimizi ele almamızı, bunlar üzerinde ilmin ve fennin getirdiği imkânlardan yararlanarak çalışmamızı; Türklük hissini muhafazaya dikkat etmemizi; dilimiz üzerinde ilmî usullerle çalışmalar yapmamızı istiyorlar.”²³

Aktaş, konuyu grubun öne çıkan isimleri (Muallim Nacî, Ahmet Rasim, Ahmet Midhat Efendi)’nin görüşleri çevresinde ele alır. Bu edebiyatçılar, mutavassıtın içinde doğuya da batıya da eşit mesafede olan sentezci isimlerdir verir.

Cafer Gariper, “Geçiş Dönemi Nesli: Ara Nesil” başlıklı yazısında ara nesil adlandırmasını ilk defa Kaplan’ın gündeme getirdiğini belirtir. Daha sonra şunları söyler:

“Ara Nesil’in alanını devri, temsilcileri ve sanat anlayışı itibariyle belirlemek bazı güçlükleri beraberinde getirmektedir. Ara nesil şeklinde adlandırılan edebî devre mensupları, belirttiğimiz gibi, belirli bir yayın organının ve sanat anlayışının etrafında toplanmamışlardır. Hattâ ortak bir beyannameye sahip olmayan bu sanatkârların ortaya koydukları eserlere bakarak belirli prensipler çıkarmak da güç görünmektedir. Çünkü böyle bir isimlendirmeye, devrin karakteristik özelliği olarak, farklı sanat anlayışlarının, yönelişlerin hüküm sürdüğü bir dönem ile o dönem içerisinde yer alan yazar ve şairler söz konusu edilmektedir. Her şeye rağmen nesil olmanın getirdiği bir özellik olarak ve buna devrin siyasi, politik kültürel şartlarının eklenmesiyle bazı noktalarda toplanan, gittikçe ortaklaşan duyuş ve düşünüşün belirdiğini de ifade etmemiz gerekir. (..)²⁴

Gariper bahsedilen grubun aralarındaki farklılıklara rağmen nesil özelliği gösterdiğini düşünür. Ancak nesil özelliği gösteren bu grubun bir edebî topluluk özelliği gösterecek ortak bir hareketten yoksun olduğunu da göz ardı etmez.

²³ Şerif Aktaş, agm., s.81

²⁴ Cafer Gariper, “Geçiş Dönemi Nesli:Ara Nesil”, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, (Editör:Ramazan Korkmaz), Grafiker Yay., Ank. 2004, s.105-117.

“Ara Nesil mensuplarının bir edebî toplulukta görülen ölçüde belirli prensipler etrafında hareket ettiğini düşünmek yanlış olur. Bu nesli oluşturan sanatkârlar arasında belirli müşterek noktalar var ise de ayrılan taraflar da mevcuttur dönem içerisinde sınırlarının kesin olmadığı ve birinden diğerine geçişin kolaylık gösterdiği üç yöneliştten söz etmek mümkündür.”²⁵

Klâsik edebiyatı (eskiyi) sürdürmek isteyenler başlığı altında Gariper şu isimleri zikreder: “... Şeyh Vafî, Elhac İbrahim Efendi, Hoca Hayret Efendi, Mehmet Salahî, Muallim Feyzî ve Ali Ruhî...”. Şeyh Vafî bu çalışmada da ara nesil içinde klâsik edebiyata (eskiye) yakın grup içinde yer alır. Bu grubun özelliklerini Gariper şöyle anlatır:

“Klâsik kültürün, zihniyetin ve zevkin birer zayıf temsilcisi durumunda olan sanatkârlar, eserlerinden çok giriştikleri tartışmalarla ve tenkit bu yazılarıyla dikkatleri üzerlerinde toplarlar. Eskiye reddetmeden eskiyle yeni arasında bir denge kurmaya çalışan Muallim Nacî'nin etrafında kümelenme yoluna gitmek ve Muallim Nacî'yi eskinin temsilcisi durumuna sürüklemek isterler. Ortaya koydukları sanat eserlerinden ziyade, yeni anlayışın karşısında sert tenkitçi tavırlarıyla yenileşme hareketinin kontrollü ve dikkatli yürütülmesinde etkili olmuş görünmektedirler.”²⁶

Görüldüğü gibi Gariper genellikle olumsuz nitelemelerle tarif edilen gelenekçi grubun sert tenkitçi tavırlarıyla yenileşme hareketine olumlu katkılarının olduğunu vurgulamıştır. Mutavassıfın içindeki klâsik edebiyatı sürdürmek isteyenlerin Servet-i Fünûncular'ın yetişmesinde de katkıları olur:

“Klâsik zevkin tamamen ortadan kalkmadığı bu devrede genç sanatkârların klâsik zevki yansıtan eserler kaleme alarak sanat hayatına adım attıklarını belirtmeliyiz. Bu, yalnızca Ara Nesil mensuplarıyla sınırlı kalmaz. İleride Servet-i Fünûn topluluğunu oluşturacak olan Cenap Şahabeddin, Tevfik Fikret gibi genç sanatkârlar için de böyledir. Bu yönleriyle hemen hemen Servet-i Fünûn topluluğu teşekkül edene kadar söz konusu topluluk mensupları birer Ara Nesil sanatkârı özelliği gösterir. Servet-i Fünûn'un öncülerinden biri durumundaki Cenap Şahabeddin Hazine-i Fünûn ve Mektep gibi dergilerde Şeyh Vafî'ye, başka şairlere nazireler yazar; Tevfik Fikret

²⁵ Cafer Gariper, age., s.105-117.

²⁶ Cafer Gariper, age., s.105-117.

Muallim Nacî – Muallim Feyzî mektebinin bir tilmizi olarak gazeller tevhidler kaleme alır ve Şeyh Vasfî'ye, Muallim Nacî'ye nazireler yazar.”²⁷

Gariper, “mutavassıtîn” tabirini ara nesil içindeki eski ile yeni arasında yer alanlar için kullanır. Muallim Nacî'nin takipçisi doğu-batı sentezini savunan edebiyatçıları bu grupta zikreder.

Ersin Özarslan “ara nesil”in etkisinde kaldığı Tanzimat neslini aşamadığını ve hazırlanmasında katkıda bulunduğu Servet-i Fünûn neslinin gölgesinde kaldığını belirtir.²⁸

Özarslan, ara neslin hangi yıllar arasında faaliyet yaptığıyla ilgili görüşlere yer verdikten sonra “bu konudaki tekliflerin tamamını ihata edişi ve bir sınırlandırmaya imkân verişî bakımından” 1887-1896 tarihlerinin esas alınmasını tercih eder.²⁹ Ara neslin şahıs kadrosuyla ilgili araştırmalara da yer veren Özarslan “ Şu hâlde ara neslin tarihî çerçevesi ve şahıs kadrosu hakkında kesin bir şey söyleyebilmek için araştırmaların ilerlemesini beklemek lazımdır”³⁰ kanaatine varır. Ara neslin faaliyet alanlarını da genel anlamda şöyle verir:

“(…) Ara nesil, edebiyatın hemen hemen her dalında faaliyet gösterir; şiir, mensur şiir(nesr-i muhayyel), roman, hikâye, tenkîd, makale, deneme, edebiyat tarihi, hatta tiyatro türlerinde eserler verir. Bunlara, bu neslin lûgat çalışmalarını, antolojilerini ve mektep kitaplarını da ilâve etmek yerinde olur.”³¹

Şeyh Vasfî de eser çeşitliliği ile mutavassıtîn grup içerisindeki üretken sanatçılardan biridir. Şiirleri, mensur eserleri yanında gramer kitapları ve mektep kitapları da hazırlamıştır.

Özarslan ara neslin Servet-i Fünûn topluluğuna katkısını şöyle ifade eder:

²⁷ Cafer Gariper, age., s.107, 108.

²⁸ Ersin Özarslan, “Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil”, **Umay Günay Armağanı**, Feryal Matb., Ank.1996,s.268-278

²⁹ Ersin Özarslan, agm., s.271

³⁰ Ersin Özarslan, agm., s.272

³¹ Ersin Özarslan, agm., s.273

“Servet-i Fünûn edebiyatçılarının büyük çoğunluğu ya Ara Nesil mensuplarının doğrudan talebesi olmuş, yahut da bunların sohbet halkalarına girerek, bu şahsiyetlerden feyz almışlardır.”³²

Özarslan, makalesinin sonunda bu konuda araştırmaların tamamlanmadığını ve var olan fikir ve görüşlerin Prof. Dr.Mehmet Kaplan’ın muktesebâtından geldiğini belirtir. Özarslan’a göre ara nesil hakkında tam bir kanaate varmak için araştırmaların ilerlemesi ve devri bütün cepheleriyle ortaya koyacak monografilerin yazılması gerekir.

M. Kayahan Özgül bu grup için mutavassıtîn tabirini tercih eder. Ilımlılar adının grubun tamamı için doğru bir ifade olmadığı kanaatindedir:

“Mutavassıt kelimesi ortaya giren, vasıta olan (aracı), ortalama ve hatta ‘burjuva’ gibi birbirine hem yakın, hem de uzak manaları taşır. Belki bu genişliği sebebiyle ‘mutavassıtîn’ denen grubu ‘ılımlılar’ olarak adlandıranlara da rastlanıyor. Oysa ‘ılımlılar’ belki ‘mutavassıtîn’in bazı şairleri için kullanılabilir bir tâbirdir.”³³

Özgül’ün bahsettiği gibi bu tabiri [Süleyman Nesib, “İki Söz Daha”, Servet-i Fünûn, nu.374, 30.Nisan.1314] ilk kullananın Süleyman Nesib olma ihtimali yüksektir.

Özgül mutavassıtîn’in bir nesil özelliği göstermediğini belirterek grup için ara nesil adlandırmasına karşı çıkar:

“Mutavassıtîn bir “beyanname” ile ortaya çıkmış, benzer fikirler taşıyan edibler tarafından oluşturulmuş topluluklardan değildir. Kimisi birbirini tanımaz, kimisi handiyse çeyrek asra dağılmış; ama, hepsi de bir şekilde yenileşme tarafdârı olan ediblerin ortak unvanı “mutavassıtîn”dir. Tanzimat sonrasının şairleri ile Servet-i Fünûn arasındaki geçişi sağlayan ve Muallim Naci’nin başını çektiği eğilim de mutavassıtîn’dir; Servet-i Fünûn’un parlak yıllarında, bilhassa Mâlûmat Mecmûası etrafında toplanan muhalifler de mutavassıtîn’dir.

³² Ersin Özarslan, agm., s.278

³³ M.Kayahan Özgül, **Araştırma Devri Türk Şiiri Antolojisi**, TDV. Yay., Ank. 2000, s.15

Öyleyse, bir nesle mensup olmadığı âşikâr bu ediplerin hepsini birden kavrayan “Ara Nesil” adlandırmasını dahi doğru bulmak mümkün değildir.”³⁴

Özgül de mutavassıtîni Servet-i Fünûnla bitirmez. Servet-i Fünûn var iken faaliyetini sürdüren bir grup muhalif edebiyatçıyı da mutavassıtîne dahil eder.

Özgül bir nesil özelliği göstermediğini söylediği mutavassıtîni Muallim Nacî öldükten sonraki eğilimleri ile gruplara ayırır.

“Nacî 1893’te öldüğü zaman, ardında kalan Mutavassıtîn birkaç grup halindedir. Bunlardan bir kısmı Ali Rûhi, Sâfî, Süleyman Sâlim, Alaybeyi-zâde Nacî, Şeyh Vasfî gibi yenileşmeyi şiir geleneği içinde arayanlardır. Meselâ Şeyh Vasfî –muhtemelen Nacî’nin ‘Köylü Kızların Şarkısı’ndan etkilenerek- hece vezniyle ‘Bir Köylünün Feryâd-ı Âşıkânesi’ni söyler; ama, bu tecrübeden bile memnun kalmayacak kadar gelenekçidir.”³⁵

Daha önceki araştırmacıların klâsik şiiri devam ettirmek isteyenler, katı muhafazakârlar, ortanın doğusundakiler adını verdiği grubun burada “yenileşmeyi şiir geleneği içinde arayanlar” adı altında verilmesi dikkat çekicidir. Bu adlandırma ile grubun temel özelliğinin muhafaza değil yenileşme olduğu vurgulanmaktadır.

“Bir diğer grup, Ahmed Râsim, Nâbizâde Nâzım, Tepedelenli-zâde Kâmil, Halil Edib, Andelib, Mehmed Celâl gibi ılımlı bir batılılaşmayı müdafaa edenlerdir. Bu grubun batılılaşma karşısındaki en belirgin ikiliği, şiirde romantizm ile natüralizm ve pozitivizm arasında gidip gelişleri, tereddüt ve tenakuzlarıdır.”³⁶

Özgül mutavassıtînin karşılaştığı problemleri şöyle sıralar:

“Bir taraftan şiirin batılılaşmasına sıcak bakıp diğer taraftan millî edebiyâtı kurmayı istemek ve fakat bunu yapacak birikime de sahip olmamak mutavassıtînin önemli bir problemidir.”³⁷

Mutavassıtînin karşılaştığı önemli bir problem de şiirdeki vezin ve kâfiye mevzusudur. Bu tartışmalar göz için kâfiye kulak için kâfiye (abes-muktebes) tartışmaları ile Servet-i Fünûn topluluğu ile mutavassıtînin görüş ayrılıklarını keskinleştirir:

³⁴ M.Kayahan Özgül, Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi, TDV Yay., Ank. 2000, s.17

³⁵ M.Kayahan Özgül, age., s.17

³⁶ M.Kayahan Özgül, age., s.18

³⁷ M.Kayahan Özgül, age., s.22

“İlimli mutavassıtının üçüncü meselesi vezin ve kâfiye etrafındaki bâzı gelişmelerden doğar. Fikir uyuşmazlıkları pek çok konuda olsa da, onları Servet-i Fünuncuların karşısında muhalefet mevkiine getiren asıl mesele de bu olur. Bir kısım mutavassıtlar Hâmid’in Sahrâ’sından sonra açılan yolda pastoral şiirler yazarak folklorik unsurları yeni bir gözle değerlendirirler. Bir kısmı ise, daha da ileri giderek halk şiirinin form ve söyleyişini taklit eder, hece veznini kullanırlar. Manastırlı Mehmed Rif’at, Sirozlu Sâdi ve Mehmed Emin (Yurdakul) bu eğilimin önde gelen temsilcileridir. Diğer mutavassıtlar ise hiç değilse bir kere hece veznini denerler.”³⁸

İçinde barındırdığı farklı eğilimlere rağmen mutavassıtın’ın aruz ve klâsik kâfiyelenişle ilgili görüşleri ortaktır. Hece ve kulak için kâfiyeyle ilgili çalışmaları genel şiir anlayışlarını yansıtmamaktadır :

“Yine de mutavassıtının arûza ve klâsik kâfiyelenişlere bağlılığı tartışmasızdır. 1895’te Hasan Âsaf adlı şiir heveslisi bir gencin Mâlûmat’a yolladığı şiiri sebebiyle başlayan kâfiye münakaşası mutavassıtının gelenek ve yenilik karşısındaki tavrını kesinkes belirler.”³⁹

Özgül mutavassıtın içindeki üçüncü grubu ve özelliklerini şöyle anlatır:

“Gelenekçi ve ilimlilerden sonra, üçüncü grup mutavassıtın ise, Avrupâî bir şiirden yana olanlardır. Abdülhalim Memduh, Ali Ferruh, Hüseyin Kâmil gibi şairlerin bu grupta değerlendirilmesi mümkündür. Bu şairler Avrupâî şiirin sadık tâkipçileri ve Servet-i Fünun şiirinin dolaylı kurucuları sayılabilirler. Buna rağmen Servet-i Fünûn içinde Muallim Nacî’nin yetiştirdiği İsmail Safâ ve Ahmet Hikmet gibi isimler yer alırken, bu grup içinde yer almaya onlardan ziyâde uygun bâzı mutavassıtların hâriçte kalışları büyük şanssızlıktır.”⁴⁰

Diğer araştırmacılar farklı olarak Özgül, Mutavassıtın mensuplarını Servet-i Fünûn şiiri karşısındaki eğilimlerine göre de gruplandırır. Bu grupların yaklaşımlarını şöyle ele alır:

“Servet-i Fünûn Edebiyatı’nı biraz değişen sosyal ve kültürel şartlar, biraz da Mutavassıtın’ın temkinli yenileşme gayreti oluşturur. Servet-i Fünûn şiiri karşısında Mutavassıtın’ın tavrı ise, iki yönde gelişir. Başını Mehmed Zîver’in çektiği bir grup, faydacı bir zihniyetle yeniye daha ilimli ve

³⁸ M.Kayahan Özgül, age., s.23

³⁹ M.Kayahan Özgül, age., s.23

⁴⁰ M.Kayahan Özgül, age., s.25

olumlu bakmaya çalışırlar. Onların hareket noktaları, klâsik edebiyatın artık yetersiz kalışıdır:

‘Eğer edebiyattan maksad bekâ-yı millîye hizmet ise, bizim eski edebiyatımızın bu hizmeti göremeyecek derecede kocadığını itiraf ve tasdik etmeliyiz.’

Müstecâbî-zâde İsmet’in temsil ettiği ikinci grup ise, meseleye estetik bir açıdan yanaşır. ‘Bence şiirin atîki, cedîdi yoktur. Bu kalb-i hazînin tercümân-ı teessürât-ı hissiyâtı olan manzum eser bir şiirdir.’ Mutavassıtîndeki bu yumuşama Servet-i Fünûn’un aşırılıklarına göz yumdukları mânâsına gelmez; sadece, gelişmenin yenilikte olduğuna ikna edilmişlerdir.”⁴¹

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde mutavassıtîn , ara nesil, ılımlılar denilen edebî grubun mensupları ve edebî görüşleri ile ilgili yapılan çalışmalar ve görüşler genel hatları ile ele alındı. Yapılan çalışmalarda genel anlamda bir görüş birliği yoktur.

Ara neslin faaliyet zamanı olarak iki görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Tanzimat ikinci nesil ile Servet-i Fünûn kurulana kadar geçen süreyi kabul eder. İkinci görüş başlangıç olarak birincisiyle ortaktır fakat grubun faaliyetlerini Servet-i Fünûnla bitirmezler. Şeyh Vasfî her iki görüş sahiplerinin de kabul ettiği ortak bir isimdir.

Grup mensuplarının sayıları ve isimleri de kaynaklara göre değişmektedir. Şeyh Vasfî’nin ismi yukarıda görüldüğü gibi pek çok araştırmacı tarafından mutavassıtîn içinde anılmaktadır. Bahsedilen dönem içindeki edebiyatçıların monografileri hazırlandıkça bu konuyla ilgili daha sağlıklı verilere ve kanaatlere ulaşılabacaktır.

*

Ara Nesil içinde Şeyh Vasfî’nin yeri nedir gibi bir soru sorulduğunda, bazı problemlerle karşılaşırız. Böyle bir cevaba, kolayca ulaşmak mümkün görünmüyor. Kaynaklardan hareketle, doğruya en yakın yorumu bulabilmek için bazı meseleleri değerlendirmek gerekiyor.

⁴¹ M.Kayahan Özgül, age., s.25-26

Şeyh Vasfî şahıs olarak Mutavassıtîn içindeki ılımlı grupta olan Muallim Nacî'nin yakın arkadaşısıdır. Araştırmalarda ve dönemi anlatan hatıratlarda bu durum kesin olarak ifade edilir:

“Şeyh Vasfî de, Nacî grubunun belli başlı öğelerindendi. Tercümân-ı Hakikat'in ‘Kısm-ı Edebisinde’ onun da sürekli olarak epeyce şiiri yayımlanmıştır. Muallim Nacî ile Şeyh Vasfî, yaşam boyu süren çok yakın bir dostluk kurmuşlardır.”⁴²

Şeyh Vasfî araştırmacılar tarafından eserleri sebebiyle Muallim Nacî çevresindeki gruba değil de “katı muhafazakârlar, ortanın doğusundakiler, yeniliği şiir geleneği içinde arayanlar” adı altında ele alınan gruba dahil edilir. Şeyh Vasfî’de görülen yenilik temayüllerinin Muallim Nacî sayesinde olduğu vurgulanır:

“Eskilerin eserlerine giden şairlerimiz, bu yoldan kıl kadar dönüşü âdeta dininden dönmüş gibi kötü görürlerdi. Yalnız merhum Şeyh Vasfî, Nacî'nin remorkuyla hareket ettiği için onda gördüğü hususi meyli taklit ederek Garbın da şiir sanatında ileri gitmiş, dahilerden sayılacak şairler yetiştirmiş olduğunu bizim yanımızda söylerdi. Fakat Hersekli Arif Hikmet Bey'in yanında söyleyebilir miydi bilmiyorum.”⁴³

Muallim Nacî'nin Şeyh Vasfî'ye şairlik anlamında hocalık rehberlik ettiği belirtilmektedir.

“Şâyân-ı dikkat bir manzara!... Nacî'yi görür görmez, Şeyh Vasfî'yi, Şeyhi görür görmez Nacî'yi görmemek pek ender vâkî olan hâllerdendi. Fakat Şeyh mürid, Nacî, şeyh idi. Tarikat adabında böyle bir becayişe her zaman tam bir imkân vardır.”⁴⁴

Hatta Ali Kemal, Muallim Nacî gibi yetenekli bir şairin Şeyh Vasfî'nin şiirlerini beğenmesini yadırgar ve onu zevksizlikle suçlar:

“Zaten o sütunlarda medhten, tefâhürden (övünmeden) geçilmezdi. Muallimler, şeyhler, tilmizler (öğrenciler) evvela kendi kendilerini, sonra birbirlerini muttasıl (daima) göklere çıkarır, yek diğerine en aşağı “Hazret!” diye

⁴² Mehmet Deligönül, “Türk Yazınında İlginç Bir Yazı Çeşidi: İltimâs-nâme”, **Türk Dili Dergisi**, C.39-40, S.328, s14, 1979

⁴³ Ahmet Rasim, Muharrir, Şair, Edip, İst.1975, s.99-100

⁴⁴ Ahmet Rasim, age., s.120

hitap ederlerdi. Nacî merhumun en güzide peyki Şeyh Vasfî Efendi idi. Nasılsa Muallim'e çatmıştı, en çok o sayede yazmağı, şiir söylemeyi öğrendi. Farisî'ye iyice âşinâ idi, fakat yazılarını, şiirlerini Nacî'ye tashih ettirmeden neşredemezdi. Şeyhin

Sanma bî-câ ben harâbat içre feryâd eylerim

Bir perînin Allah Allah ismini yad eylerim

matlaî ile başlayan bir gazelini muallim pek beğenirdi. Esasen Nacî Efendi'de o kudret-i şâirâneye rağmen hiç zevk-i edeb yoktu.”⁴⁵

Muallim Nacî, şeyhi o kadar çok sever ki onun yüzünden kayınpederi Ahmed Mithat Efendi ile arası açılır:

“Nacî'nin Tercüman'dan ayrılmasından sonra Mithat Efendi ile Nacî muhibbanının arası açılır. Mithat Efendi grubu eleştirirken objektif davranmaz. Şeyh Vasfî'nin yazılarını Nacî ile arasını açmak için yazdığını söyler. Mithat Efendi eleştirilerinin dozunu daha da yükseltir. Mekteplerde öğretmenlik yapan, öğrenciler için ders kitapları yazan, resmi ve özel tahrir kitapları kaleme alan Şeyh Vasfî'nin doğru dürüst imlası olmadığını, hatta Tavuk Pazarı'na gitmesi gerektiğini belirtir: Tavuk Pazarı'na giderek oradaki koşmacıları etrafına toplasın da bir fırka da o teşkil eylesin”⁴⁶

Muallim Nacî'nin Şeyh Vasfî'nin adıyla şiir yazdığı da bilinmektedir.

“Muallim Nacî şeyhi o derece sever, öyle sahâbet ederdi (sahiplenirdi) ki, bazen onun namına şiir bile söylerdi.”⁴⁷

Araştırmacılar tarafından eskiye olan temayülüyle anılan ve ikinci sınıf bir şair olarak görülen Şeyh Vasfî tamamen göz ardı da edilemez:

“Resimli Gazete ve Malûmat Mecmuası'nın yazarlarından olan Şeyh Vasfî'nin zaman zaman bu gazetelerde çıkan yazıları ile ilgili eleştiriler Malûmat Mecmuası'nın icmallerinde görülür. Bu yazılar ve yorumlar Divan edebiyatı ve Divan şiiri yolundadır. Eserleri bir yenilik müjdecisi veya bir kapı aralama olarak değerlendirilemez. Ama, o eski eğitim almış insanlar içinde bir nebze yenilik teneffüs etmiş olarak görülebilir.”⁴⁸

⁴⁵ Ali Kemal, **Ömrüm**, Haz.M.Kayahan Özgül, Hece Yay., Ank..2004, s.31-32

⁴⁶ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtn”, s.439

⁴⁷ Ali Kemal, **Ömrüm**, age., s.32-33

⁴⁸ Himmet Uç, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtn”, s.439

Şeyh Vafî'nin isminin ara nesil içinde en doğuda, batıya en mesafeli, en gelenekçi olarak anıldığı düşünülürse onun şiirlerinin incelenmesi ile ara neslin doğu sınırları belirlenmiş olacaktır.

Mehmet Deligönül Şeyh Vafî'nin ikinci plânda kalmış bir edebiyatçı olduğunu söylemekle birlikte ; O ve benzeri edebiyatçıların incelenmesinin önemi ile ilgili şu tespitte bulunur:

“(...)Nedir ki, Şeyh Vafî ve arkadaşları, yazın tarihimizde genellikle, yalnız yenilik hareketlerinin karşısında eskiyi savunma savaşımı içinde, kişilikleri, hatta yapıtları gölgede kalmış, önemsenmeyen kimseler olarak tanıtılagelmışlerdir. Aslında, bir bakıma, gerçek de budur. Ancak, ikinci plânda kalmış kişilerin de savsaklanmadan incelenmesinde, yapıtlarının bir bir elden geçirilmesinde, yazın tarihimiz bakımından yarar vardır. Böyle bir tutum, incelenen konularda birtakım yeni ve önemli verilerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Hatta kimi kez, günümüze değin yinelenerek sürüp gelmiş, değişmez sanılan birtakım yargıları etkileyebilecek durumlar yaratabilir. Yazınımızın durağan dönemleri için önemli görülmesi bile, özellikle Tanzimat ve Tanzimat sonrası Türk yazını dönemlerinde olduğu gibi, yazın yaşamının bir hareketlilik, bir dinamizm içinde olduğu çağlar için bu yöntem, daha da önem kazanmaktadır sanırız.”⁴⁹

Mutavassıfîn, ara nesil içerisinde ismi geçen; Muallim Naci'ye yakınlığı ile tanınan Şeyh Ali Vafî'nin şiirlerinin incelenmesinin önemi burada bir kez daha görülmektedir. Onun şiirleri ile gelenekli unsurların bu dönemdeki yansımaları ve değişimini tespit etmek mümkün olacaktır. Aynı zamanda Şeyh Vafî'nin Yeni Türk Edebiyatı içindeki yeri belirlenecektir. O denildiği gibi katı bir muhafazakâr, bir yenilik düşmanı mıdır? Yoksa yenilik için kendine has kabulleri mi vardır?

⁴⁹ Mehmet Deligönül, “Türk Yazınında İlginç Bir Yazı Çeşidi: İltimâs-nâme”, Türk Dili Dergisi, C.39-40, S.328, s.15, 1979

Himmet Uç'un dediği gibi⁵⁰ biri ise Şeyh Vasfî, sadece doğu ile batı arasında, gelenekle yeni arasında kalan bir mutavassıt değildir; aynı zamanda iki farklı hayat tarzını benimseyen arkadaş çevresi bulunmaktadır.

Şiirlerinin incelenmesi ile Şeyh Vasfî'nin ara nesil içindeki konumu ve buna bağlı olarak Yeni Türk Edebiyatı'nın oluşumundaki etkisi daha iyi anlaşılabacaktır.

⁵⁰(Şeyh Vasfî, muhafazakar çevrelerle düşüp kalkmasına rağmen yeniliğın gereğine inanan ve bazı eserler de veren bir şahsiyettir.) Himmet Uç, "Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtın", s.440

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH VASFÎ, HAYATI VE ESERLERİ

I.HAYATI

Şeyh Vafînin hayatıyla ilgili ulaşılan kaynaklarda şu bilgiler vardır:

Babası, “İstanbul’da Draman civarında Kefevî Tekkesi Şeyhi Mahmud Râşid Efendi” dir⁵¹. Şeyh Vafî Ali Efendi, 1851’de İstanbul’da doğdu⁵².

İstanbul’da doğan şair eğitimini de burada tamamlar. Onun kişiliğinin önemli bir unsuru olan öğretmenliğini de yine İstanbul’da icra eder.

Şeyh Vafî’nin şair olmasına, devrin ileri gelen okullarında sarf ve nahiv dersleri vermesine ve Farsça’dan şiir çevirileri yapmasına yardımcı olacak iyi bir eğitim aldığı görülür. Herhangi bir örgün eğitim kurumuna devam etmeyen şair, babasından ve devrinin ileri gelen alimlerinden özel dersler alır.

Şeyh Vafî devrinde bir klâsik Türk şâirinin yetişmesi için gerekli eğitimleri alır. Mesnevî’yi Câmî ve Hâfız divanlarını okur. Babasından Arapça ve Farsça öğrenir.

“Babasından sarfı arabi, kavaidi farisi, Vehbi ve Şahidi tuhfeleri ve Pendname-i Attar ile Gülistan, daha sonra Fatih camiinde -Ahaveyn namıyla maruf- Hoca Mustafa Efendinin dersine devam ederek şerhi akaide kadar ve Mesnevihân Gelibolulu Hoca Tahir Efendiden de Mesnevi ile Cami ve Hafız divanları okudu”⁵³.

Henüz 15 yaşında iken “1866’da vefat eden babasının yerine tekkenin şeyhliğine getirildi”⁵⁴. Küçük yaşta babasını kaybetmesi ve akabinde ağır sorumluluklar yüklenmesi onun kişiliğinin oluşmasında önemli bir etkidir.

⁵¹ Dergâh, “Şeyh Vafî” ,**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.8, Dergâh Yay., İst., 1998, s.513-514.

⁵² Dergâh, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, s.513-514.(Şeyh Vafî’nin doğum tarihi bazı kaynaklardada 1850 bazılarında 1851 olarak geçmektedir. Muhibbanda kendi el yazısıyla yayımlanan tercümei hâlinde Hicrî 1267 yılında doğduğu yazılıdır. Hangi ay olduğu kesin değildir. Hicrî yıl milâdî yıla çevrilirken bu iki yıla da denk gelen aylar bulunmaktadır. İbnül Emin’in eseri de dahil pek çok kaynaktan 1851 verildiği için burda da o tarih uygun bulundu.)

⁵³ İbnülemin Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, C.3,s.1950-1951, İst.1930

⁵⁴ Dergâh, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**,s.513.

Şeyh Vafî'nin eğitimciliği, onun kimliğinin önemli bir parçasıdır. Devrinin önemli okullarından olan Mülkiye Mektebinde ve Mekteb-i Kuzatta dersler verir.

“Fatih Mülkiye Rüştiyesinde Lisân-ı Osmânî, Mekteb-i Kuzatta Kitâbet-i Resmiye muallimidir.”⁵⁵

Bu okullarda okuttuğu ders notlarını kitap hâlinde yayımlamıştır. Basılmış 15 kitabından beşi: Levâmî', Bedâ'î', Sevâtî', Metâlî' ve Münşeât-ı Şeyh Vafî; Şeyh Vafî'nin Mekteb-i Kuzatta ve Mekteb-i Nevab'ta okuttuğu ders notlarından oluşmuştur. Şair hem verdiği derslerle hem de kitapları vasıtasıyla pek çok gencin yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Şeyh Vafî Ali Efendi için Muhibban'da şu bilgiye rastlıyoruz: “Meclis-i Meşâyih azasındandır”⁵⁶. Türk Maarif Tarihi'nde Meclisi Meşayih'in kuruluşu ve amaçları ile ilgili şu bilgiler verilir:

“Tekyelerin tarikat usullerine göre idarelerini temin ve tekye şeyhliklerine faziletli ve münevver adamları seçip tayin etmek vazifeleriyle mükellef ve eskiden beri mevcut olan meclisi meşayih 5 Mart 1334 tarihli kanunun ikinci maddesiyle bir reis ve 7 azadan mürekkep olarak daha geniş mikyasta yeniden kurulmuştur.”⁵⁷

Şeyh Vafî'nin yaşadığı yıllar Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde olduğu ve pek çok kurum gibi tekke ve tarikatların da yozlaştığı yıllardır⁵⁸. Devlet tekke ve tarikatlara düzen verebilmek için Meclis-i Meşâyih'i kurmuştur.

“Meclisin azası arasından seçilmiş üç kişilik bir encümeni ilmîsi vardır. Bunun işi: Sofiyye mesleğinin dinî terbiyesinden ve manevî feyizlerinden Müslümanları istifade ettirecek surette tekyelerde tatbik olunan usulleri, edebleri, âyinleri ve seyrisülûkün eski esaslarını dirilterek sofilik mesleğini

⁵⁵ Alaybeyizade Ahmet Muhtar, “Şeyh Vafî”, **Muhibban** 1. sene 11. Sayı, Hicrî 21 Recep 1328, Rûmî 15 Temmuz 1326. s.90

(Mekteb-i Kuzat kadı yetiştiren okuldur.Bk. Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi,C.1, İst.1977,s.157)

⁵⁶ “Şeyh Vafî”, **Muhibban**, agm.s.91

⁵⁷ Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**,C.1, İst.1977, s.280

⁵⁸ Mustafa Kara, **Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, Dergâh Yay., İst.1999

mütefekkirler ve münevverler nazarında yükseltmek ve tekyelerde tatbik olunacak ilmî esasları düşünüp kararlaştırmaktır.”⁵⁹

Şeyh Vafî'nin pek çok şeyh arasından böyle önemli bir kuruma seçilerek görev yapması tarikat çevresinde ve devlet nezdinde önemli bir kişi olduğunu göstermektedir.

Mustafa Kara “Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler” çalışmasında Meclisi Meşayih’a geniş yer verir. Bu kaynakta Osmanlı salnamelerinden yararlanılarak Meclis-i Meşayihı oluşturan kişilerin görevlerinin, bağlı bulundukarı tarikat ve tekkelerin isimlerinin olduğu tablolar vardır. 1905 yılına ait tabloda “Nakşibendiye tarikatına mensup, Kefevî tekkesi şeyhi Ali Vafî'nin ismi Meclis-i Meşâyih azası olarak görülmektedir.”⁶⁰

Şeyh Vafî, 23. Mayıs 1910'da (Hicrî 1328- Rûmî 1326) vefat etti.

“Mayısın yirmi dördüncü günü İstanbul gazeteleri şair Şeyh Vafî'nin bir gün evvel birden bire vuku'-ı irtihâlini teessüflerle yazıp o gün Fatih Camii'nde namazı kılınarak mahalli mahsusuna defnedileceğini haber veriyorlardı.”⁶¹

İbnül Emin de diğer kaynaklarda olduğu gibi Şeyh Vafî'nin âniden öldüğünü söyler oysa Muhibban'dan alınan yazıda üç yıldır hastalık çektiği belirtilir.⁶² Sonunda bu hastalığa yenik düşen şeyh, ölene kadar başında bulunduğu, Kefevî Tekkesi'nin mezarlığına defnedilir.

Şeyh Vafî; kalender, rind, hoş sohbet, hoş görülü, dostâ sâdık bir mizaç ile edebiyatçılar arasında temâyüz etmiştir. Tekke çevresinde yetiştiği için, kendinde o zümreye mahsus bir nezâket ve derinlik bulunmaktadır.

“O, kainatı hoş gören bir felekzede idi! O hâliyle beraber o ne kibarlık, o ne sehâvet idi! Şeyh Vafî'nin iktidâr-ı ilmiyyesi Bektaşîyyeden kamus sahibi Şemsettin Sami Bey kadar falan değil, Mevlevî muhiblerinden Muallim Nacî ayarında bile değildir. Lâkin ahlakı bir milyon medenî insandan birine zor nasib olan ve sahibine hayrûnnas dedirtecek bir şekl-i âlide idi.”⁶³

Ahmet Rasim, Şeyh Vafî'yi şöyle anlatır:

⁵⁹ Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C.1, İst.1977, s.280

⁶⁰ Mustafa Kara, age., s.254

⁶¹ “Şeyh Vafî”, **Muhibban**, agm., s.91.

⁶² “Halbuki Şeyh birdenbire ufûl etmiş değildir. Üç senedir kendisini ezen bir hastalığın pençesinde” “Şeyh Vafî”, **Muhibban**, agm., s.91.

⁶³ “Şeyh Vafî”, **Muhibban**, agm., s.91.

“Sarığı ekseriya beyaz, fesi kulaklarda, orta boy, tıknaz, oldukça sevimli, esmer yüz, kestane karası gözler, yeni yeni çıkan beyaz tüylerden biraz fazla bıyık sakal, sırtta cübbe, aba, ayakta potin, mest ve galoş, yuvarlanır gibi sarık, Şeyhin acemi bir fotoğraf tarafından alınmış resmidir. Ekseriya neşeli, mütebessim, Nacî'yi sevmekte çok ileri, aleyhdarlarına da merhumdan ziyade düşman görünürdü. Hatta vefatına kadar da böyle göründü.”⁶⁴

Şâirin şiirleri incelendiğinde mîzacıyla ilgili başka yönleri de ortaya çıkar. Şeyh Vasfî pek çok şiirinde ; “bakın, görün, dinleyin, olmayın, durmayın, söyleyin” gibi kelimeler kullanır. Bu da bize şâirin öğretmenlikten ve şeyhlikten gelen didaktik yönünün şiirine de yansıdığını gösterir.

Eserlerinin büyük çoğunluğu mensur olan ve mekteplerde inşâ hocası olarak görev yapan Şeyh Vasfî edebiyat araştırmaları içerisinde şairliği ile tanıtılır. Bu çalışma da onun şiirlerini inceleme amaçlı olduğu için öncelikle şairliği ele alınacaktır.

Şeyh Vasfî Cezebât'ın önsözünde Tercümân-ı Hakikatte ilk şiiri yayımlanmadan önce de şiir denemelerinde bulunduğunu fakat sonradan vazgeçtiğini söyler:

“Tercümân-ı Hakikat âsâr-ı edebîye neşrine başlamazdan pek çok evvel şi'r söylemeğe yeltendim ise de tanzîm ettiğim eş'âr:

‘ Gûş etmesin öyle söz kulaklar ‘

du'âsının ma-sadâkı olmağa layık âsârdan bulunmağla mu'ahharen terk etmişim.”⁶⁵

İlk şiiri Tecümân-ı Hakikatte yayınlanır. Şeyh bu şiirle aldığı olumlu eleştiriler sonucu şiir tanzim etmeye devam ettiğini belirtir:

“Tercümân-ı Hakikat âsâr-ı edebîye neşrine başlar başlamaz nazm-ı eş'âra herkes gibi benim de hevesim geldiğinden:

“ Gelmiyor vechin hayâli dîde-i hunbârıma

Bâ'is oldur sevdiğim her lahza âh u zârıma “

matla'lı gazeli bi't-tanzîm mezkûr gazeteye göndermiş idim ki bu matla' ma'lum müşârün-ileyh tarafından bî –hak tenkîd olunduğu gibi “bir şeyh efendi lisânından böyle hem 'âşıkâne, hem rindâne sözler sudûrı şâ'irleri hakikat memnûn edecek

⁶⁴ Ahmet Rasim, age., s.121

⁶⁵ Şeyh Vasfî, **Cezebât**, Mihran Matb., İst.1302, Mukaddimeden

hallerdendir “ iltifat-ı müşvikânesine mazhariyetim devâm-ı tanzîm-i âsâra beni mecbûr etti.”⁶⁶

Şiirlerini yazarken Muallim Nacî'yi örnek aldığını söyler:

“Mu'allimin tenkîdâtından istifâde ettiğim gibi âsâr-ı ceyyidesini meşk ederek şî'r söylemeğe de çalıştım. Tercümân-ı Hakikat ile ba'zı risâ'il-i mevkutede görülen eserleri müşârûn-ileyhin sâye-i mu'allimânelerinde vücûda getirdim.”⁶⁷

Şeyh Vasfî şiirleriyle Cenab Şehabettin ve Tevfik Fikret gibi Servet-i Fünûn'un iki büyük şairinin yetişmesinde de etkili olmuştur. Cenab Şehabettin'in yetişmesi ile ilgili şu bilgileri pek çok kaynakta bulmak mümkündür.

“(…)Tıbbiye yıllarında şiire olan ilgisi artmaya başlar. Edebiyat bilgilerini Şeyh Vasfî, Muallim Nacî ve Mustafa Asım Efendi'den edinir. Şeyh Vasfî aracılığıyla Muallim Nacî ile tanışır. İlk şiir denemeleri M.Nacî ve Şeyh Vasfî yolunda yazdığı gazellerdir ve “Saadet” gazetesinde yayımlanır (1885). Bunlar Divan Edebiyatı tarzında yazdığı şiirlerdir. Ekrem-Nacî tartışmasından sonra, Ekrem ve Hamit çizgisine yakınlaşır.”⁶⁸

Servet-i Fünun şiirini oluşturan ünlü şairlerin klasik şiir zevkini Şeyh Vasfî ve Muallim Nacî'ye nazireler yazarak edinmeleri ilginçtir. Her ne kadar altı yüzyıllık bir şiir geleneği olsa da insanların yaşayan insanlardan kendilerine rol modeli seçtikleri yadsınamaz bir gerçektir.

“Tevfik Fikret'in ondört yaşlarında Tercümân-ı Hakikat gazetesinde yayımlanan ilk şiirleri M.Naci ve Şeyh Vasfi yolunda söylenmiş şiirler olduğu gibi Cenab Şehabeddin'in ilk şiirleri üzerinde de önemli etkileri vardır.”⁶⁹

Şeyh Vasfî “Mesnevî, Câmi ve Hafız” divanı okuyarak yetişmiş, Arapça ve Farsça bilen, devletin en önemli okullarında sarf ve nahiv dersleri veren bir şairdir. Aynı zamanda bir Nakşibendi Şeyhidir. Sadece kıyafetine ve Şeyh ünvanına bakıp katı muhafazakâr olduğu düşünülebilir. Oysaki Muallim Nacî ile birlikteliği ve yeniliğe tamamen karşı olmadığı düşünülmürse Şeyh Vasfî yetiştiği çevreye göre oldukça yenilikçidir. Bunun kendisi de farkındadır. İlk şiiriyle ilgili aldığı övgüleri Cezebât'ın Mukaddimesinde şöyle anlatır:

⁶⁶ Şeyh Vasfî, age., Mukaddimeden

⁶⁷ Şeyh Vasfî, age., Mukaddimeden

⁶⁸ Huseyin Tuncer, Servet-i Fünûn Edebiyatı, Akademi Kitabevi, İzmir 1992, s.62

⁶⁹ “Şeyh Vasfî”, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansk., AKMB. Yay., C.8, Ank.2007

“Matla’lı gazeli bittanzîm mezkur gazeteye göndermiş idim ki bu matla’ mâlum müşârûn-ileyh tarafından bi-hakk tenkîd olunduğu gibi “bir şeyh efendi lisanından böyle hem âşıkâne, hem rindâne sözler südüru şairleri hakikat memnun edecek hâllerdendir” iltifât-ı müşevvikânesine mazhariyyetim devam-ı tanzîm-i âsâra beni mecbur etti.”⁷⁰

Yukarıdaki bölümde görüldüğü gibi Şeyh Vasfî bir Şeyh Efendi olarak âşıkâne ve rindâne şiir yazmaktan memnundur. Mukaddime bu ilk şiirin beğenilmesi üzerine şiir yazmaya devam ettiğini ve şiirlerini kitap hâline getirdiğini söyler. Şeyh musikî çevreleri ile de yakından ilgilidir. Şeyh Vasfî’nin şiirlerinin bestelendiğini de belirtmek gerekir : “Şiirleri Udî Cemil Bey, Şeyh Edhem Efendi, Ali Rıza Şengel, İzzettin Ümayi Elçioğlu ve diğerleri tarafından bestelendi.”⁷¹

II. ESERLERİ

Şeyh Vasfî Ali Efendi’nin basılmış eserlerinin yanı sıra gazete ve dergilerde yayımlanmış yazı ve şiirleri bulunmaktadır. Gazete ve dergilerde yer alan eserler çalışmanın sınırları dışında olduğu için Şeyh Vasfî’nin basılmış eserleri hakkında bilgi verilecektir.

“Muallim Nacî merhum ile birlikte Tercümân-ı Hakikat, Saadet, Mürüvvet gazetelerinde bulunmuştur. İstanbul’un her türlü halkı ile görüşür. Rind meşrep bir zâttır. [Cezebât], [Şöyle Böyle], [Levâmi], [Bedâyi’], [Sevâti], [Metâli], [Münşeât-ı Şeyh Vasfî], [Muharrerât-ı Şeyh Vasfî], [Bârîka], [Feyzâbâd], [Riyâhîn], [Hikemiyat-ı İslâmiyye], [Muhâdarat], [Nahv-i Osmânî], [Sarf-i Osmânî] ünvanlı eserleri âsâr-ı matbûasındandır. [Şöyle Böyle] Muallim Nacî merhum ile müşterektir.”⁷²

Şeyh Vasfî’nin eserleri incelendiğinde eserlerinin büyük çoğunluğunun mensur ürünler olduğu görülür. Buna rağmen Şeyh Vasfî devrinde ve sonrasında “şair” olarak anılmıştır. Yukarıda ismi verilen eserlerden “Cezebât” ve “Feyzâbâd” şairin bu çalışmaya konu olan şiirlerini içermektedir.

⁷⁰ Şeyh Vasfî, Cezebât, Mukaddime

⁷¹ Şeyh Vasfî. Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, AKMB. Yay., C.8. Ank. 2007

⁷² Şeyh Vasfî, Tercüme-i Hal, Muhibban, 1. sene. 11. Sayı, Hicrî 21 Recep 1328, Rumî 15 Temmuz 1326

Levâmi', Bedâyî', Sevâtî', Metâlî' ve Münşeât-ı Şeyh Vasfî, Şeyh Vasfî'nin Mekteb-i Kuzatta ve Mekteb-i Nevab'ta okuttuğu ders notlarından oluşmuştur.

Levâmi'⁷³'nin iç kapağında şu ibare bulunmaktadır “Mekteb-i Nevâb'ta bir sene zarfında talebe-i kirama istiktâb edilen tebrik vesâireye dair bazı müsvedatı havidir.” Kitap 100 sayfadır. Kitabın iç kapağında da belirtildiği gibi inşâ derslerinde okutulan mektup, dilekçe gib düz yazı örnekleri bulunmaktadır. Yazılara başlık değil numara verilmiştir. Eserde 65 adet düz yazı örneği bulunmaktadır.

Metâlî⁷⁴'nin mükaddimesinde de şu satırlar yer alır “Metâlî' namını verdiğimiz bu eser, Muallimhâne-i Nüvâb'ta talebe-i kirâma âcizâne istiktâb ettiğim müsevvedâtтан müteşekkildir.”

Yazarın Levâmî', Bedâyî',Sevâtî', Metâlî' ve Münşeât-ı Şeyh Vasfî adlı yapıtları bir dizi niteliğindedir. Yazar Münşeât-ı Şeyh Vasfî⁷⁵'nin başında yer alan ifâde-i mahsûsa'da ismi geçen dört eserin gördüğü ilgi sebebiyle bu sonuncusunu yazdığını şu cümlelerle anlatır:

“Buna cür'etim talebe-i nûmaileyhime esnâ-yı ta'lim-i kitâbette istiktâb tarîkiyle vücûda getirmiş ve Levâmî', Bedâyî',Sevâtî', Metâlî' ünvanları altında tab' ve neşrettirmiş olduğum mecâmî'-i münşeâtın –diğerlerinden bin kat ziyâde-mazhar-ı rağbet oluşudur. Bunlar gibi Münşeât-ı Şeyh Vasfî'nin de ârâyîş-i eyâdî-i istifâde olduğunu me'mul ediyorum.”

“Muhadarat⁷⁶” adlı eserinde Şeyh Vasfî, edebiyat meclislerinde yapılan konuşmalarda tuttuğu notları yayımlamıştır. Kitabın mukaddimesinden bunların, Sohbetî Efendi'nin evinde Cuma akşamları yapılan edebiyat sohbetlerinin notları olduğu öğrenilir. Yazar bu notlar “faideden hâlî olmadığı için” Muhâdarât adını uygun bulmuştur. Kitapta 5 muhadara vardır. Her muhadaranın başında hazır bulunanların adı verilmiştir.

⁷³ Şeyh Vasfî, **Levâmî'**, Artin Asadoryan Matb., İst.1307

⁷⁴ Şeyh Vasfî, **Metâlî'**, Artin Asadoryan Matb., İst. 1314

⁷⁵ Şeyh Vasfî, **Münşeât-ı Şeyh Vasfî**, Artin Asadoryan Matb., İst. 1316

⁷⁶ Şeyh Vasfî, **Muhadarat**, Karabet Matb., İst.1318

Şöyle Böyle⁷⁷, Şeyh Vasfî'nin Mesûd Harâbâtî (Muallim Nacî) ile müşterek bir eseridir. Kitapta, her iki edebiyatçının altışar mektubu bulunmaktadır. Mektuplarda, sanatçılar edebî konulardaki görüşlerini paylaşırlar. Bu mektuplar, iki şairin, dönemin edebî tartışmalarına karşı takındıkları tavrı ortaya çıkardığı gibi dostluklarının da bir göstergesidir.

Bârîka⁷⁸, Yavuz Sultan Selim'in Farsça şiirlerinin bazılarının tercümelerinin yer aldığı bir eserdir. Riyâhin⁷⁹ de ise Sâdî ve Mevlânâ'dan şiirler bulunmaktadır.

Şeyh Vasfî'nin Nahv-i Osmânî ve Sarf-i Osmânî kitapları isimlerinden de anlaşılacağı üzere nahiv ve sarf kitaplarıdır. "Maarif Nezaretinin Şeyh Vasfî Efendi'ye yazdırıp rüştiyelerde resmî olarak okuttuğu Sarf-i Osmânî ve Nahv-i Osmanî, Cevdet Paşa kitabının devamıydı."⁸⁰ Bu kitaplar da onun eğitim hayatına kazandırdığı, iki gramer kitabıdır.

Feyzâbâd⁸¹'in ilk bölümünde, büyük İslam ediplerinin seçilmiş şiirlerinin tercümeleri yer alır. Şairin bu çalışmaya konu olan 51 şiiri de bu eserin ikinci bölümü içinde yer alır. Bu şiirlerin tamamı çalışmanın ikinci bölümündeki antolojide görülebilir.

Cezebât⁸² Şeyh Vasfî'nin ilk şiir kitabıdır. Aynı zamanda tamamen kendi şiirlerinin yer aldığı tek kitabıdır. Bu çalışmada bu kitaptaki şiirler incelenmiştir. Şiirlerin tamamı çalışmanın sonundaki antolojide yer almaktadır. Şeyh Vasfî'nin eserlerinin toplu listesi şöyledir:

Ders Kitapları:

Levâmî', Artin Asadoryan Matb., İst.1307

Bedayi', Artin Asadoryan Matb., İst.1310

⁷⁷ Şeyh Vasfî-Mesud Harâbâtî, **Şöyle Böyle**, Tozluyan Matb., İst.1302

⁷⁸ Şeyh Vasfî, **Barika**, Artin Asadoryan Matb., İst.1308

⁷⁹ Şeyh Vasfî, **Riyahin**, Mihran Matb., İst.1305

⁸⁰ Himmet Uç, "Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıfîn", **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, C.7, AKMB. Yay., Ank. 2006, s.407-440.

⁸¹ Şeyh Vasfî, **Feyzâbâd**, Kasbar Matb., İst.1308

⁸² Şeyh Vasfî, **Cezebât**, Mihran Matb., İst.1302

Sevati', Artin Asadoryan Matb., İst.1311
 Metâli', Artin Asadoryan Matb., İst. 1314
 Münşeât-ı Şeyh Vasfî, Artin Asadoryan Matb., İst. 1316

Sarf ve Nahiv Kitapları:

Nahv-i Osmani, Karabet Matb.,İst.1314
 Sarf-i Osmani, Karabet Matb., İst.1317

Şiir Kitapları:

Cezebât, Mihran Matb., İst.1302
 Feyzâbâd , Kasbar Matb., İst. 1308

Diğerleri:

Şöyle Böyle, Tozluyan Matb, İst.1302
 Riyahin, Mihran Matb., İst. 1305
 Barika, Artin Asadoryan Matb, İst.1307
 Muhadarât, Karabet Matb., İst.1318
 Muharrerât-ı Şeyh Vasfi, İst.1324
 Külliyyat-ı İslamiyye, Mihran Matb., İst.ty.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELENEN ŞİİRLER

I.CEZEBÂT⁸³

KIT'A⁸⁴(Nu: 1⁸⁵)

Sözlerim bî-hûş eder her şairi mûcizdemi
Pek murakkastır kelâm-ı aşıkânem dinleyin
Cezbedâr eyler kelimullahı ey erbâb-ı dil
Bir nidâ-yı hâtîfidir her terânem dinleyin
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.2)

Leşker-i gâm etse de ta'kib her gün gönlümü
Eylemem 'âlemde ben dil-mürdegâna iltica
Mültecâ-yı ehl-i dildir Âsitan-i devleti
Eylerim Vasfî der-i pîr-i mugâna iltica(Cezebât, s.8)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.3)

Sevdiğim tahkîre kalkışma fazîlet ehlini
Levme vicdanın harâbâtîleri kâ'il midir?
Göz süzüp va'd-i visâl etsen de aldanmaz yine
Ehl-i dil ağmaz 'ayninden senin gâfil midir?(Cezebât, s.8)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.4)

Maşrîk-i efkârdan berk-i ma'ârif parlayıp
Eyliyor baştan başa âfâk-ı ilmi nûra gark
Çeşm-i ibretle kitâb-ı kâ'inâta kıl nazar
Pertev-i feyz-i terakkiyle münevver garb u şark(Cezebât, s.8)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

⁸³ Şeyh Vasfî, **Cezebât**, Mihran Matbaası, İst.1302 (Şairin Cezebât adlı kitabının adı geçen baskısından faydalanılmıştır. Bundan sonra sadece sayfa numarası verilecektir.)

⁸⁴ Bu kît'a aynı basım bilgilerine sahip olan nüshada; mukaddimeden önce yer alır. Bu nüshaya www.libraryutoronto.com adresinden ulaşılabilir.)

⁸⁵ Şiirlere verilen numaralar metnin aslında yoktur. Metin incelemesi sırasında kolaylık sağlayacağı düşünülmüştür.

KIT'A(Nu.5)

Cân u dilden vakf-ı gûş ettim size
 Durmayın ey ehl-i irfân söyleyin
 Dinlemem ey vâ'izân-ı mürde-dil
 Siz varın kürsüde çan çan söyleyin(Cezebât, s.9)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.6)

Olmayın hâmuş ey erbâb-ı dil
 Sânihât-ı aşkı dâ'im söyleyin
 Cân u dilden dinliyor âlem sizi
 Lâyihât-ı aşkı dâ'im söyleyin(Cezebât, s.9)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.7)

İ'tilâ etmekse efkârın eğer
 Pey-rev ol erbâb-ı isti'dâde sen
 Olma dil-beste hevâ-yı nefsine
 Verme ömr-i nâzenîni bâde sen(Cezebât, s.9)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.8)

Mutribâ ırlamağa kalkışma
 Bülbül-i bâğ-ı belâgat var iken
 Müteşâ'irlere hoş gelse dahî
 Dinlemez zemzemeni ehl-i sühan(Cezebât, s.10)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.9)

O kadar nâza tahammül edemem ey sâkî
 Hûn-ı dil nûş ederim bâde-i gül-gûn yerine
 Leylî-i hüsnüne her dilberin olmam meftûn
 Koma ben rind-i cihân-dîdeyi mecnûn yerine(Cezebât, s.10)
 (Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Feilün)

KIT'A(Nu.10)

Mihrinle gönlüm oldu senin işte tâb-nâk
 Var mı cihânda mâhi-i zulmet güneş gibi
 Baktıkça vechine kamaşır gözlerim benim

Parlar yüzünde nûr-ı melâhet güneş gibi(Cezebât, s.10)
(Mefûlû Fâilâtü Mefâîlû Fâilün)

KIT'A(Nu.11)

Beni irşâda ey şeyh kerâmet-pîşe kalkışma
Hakîkat-bîn olan ehl-i dili ızlâl kâbil mi ?

Rakîbin eylesem de şimdilik te'dibini imhâl
Cezâ-yı müstehâkın eylemek ihmâl kâbil mi ?

Yürüt efkârını sen ta'n-ı düşmenden hazer etme
Rızâsın herkesin 'âlemde istihsâl kâbil mi?

Hayâlâta kapılmaz ders alanlar fenn-i hikmetten
Hükm-âmûz dehri şî'r ile işgâl kâbil mi ?(Cezebât, s.11)
(Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün)

NAZIM(Nu.12)

Kâ'il midir atâlete bak himmetim benim
Bürhân değil mi sözlerime gayretim benim
Îrâs-ı şevk-ı diger eder halka her sözüm
Tutsun cihânı gulgule-i şöhetim benim(Cezebât, s.11)
(Mefûlû Fâilâtü Mefâîlû Fâilün)

NAZIM(Nu.13)

Pertev-efzâ-yı şihâb-ı aşkdır peymânemiz
Feyz-bahşâ-yı cihândır meşreb-i rindânemiz
Neşvemizden iktibâs-ı feyz eder erbâb-ı dil
Hâne-i humârdır Vasfî tecellî-hânemiz(Cezebât, s.12)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

ŞARKI(Nu.14)

Nice halkın sözleri efsanedir
Meşrebim her vechile rindânedir
Âlem derd ü gâma bigânedir
Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir
Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir

İhtiyâcım yok benim bezm-i ceme
Mâlikim sâkî gibi bir hem-deme
Minnet etmem gülistan-ı âleme
Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir

Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir

Burc-ı şâdiden doğar mâhım benim
 Reşk eder kim görse bezm-i rûşenim
 Feyz-bahşadır cihâna meskenim
 Şimdi nûzhet-geh bana meyhânedir
 Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir(Cezebât, s.12)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

ŞARKI(Nu.15)

Ver durma sâkî câm-ı şarâbı
 Âteş kesildi şevkinle gönlüm
 Nâz etme artık kaldır hicâbı
 Âteş kesildi şevkinle gönlüm

Sensin benim sen cân u cihânım
 Yok başka senden bir hem-zebanım
 Söyle dem-â-dem ey nev-cevânım
 Âteş kesildi şevkinle gönlüm

Âlemde var mı bilmem misâlin
 Bezm-i münevver etti cemâlin
 Vecd-âver oldu ruhsâr-ı âlin
 Âteş kesildi şevkinle gönlüm(Cezebât, s.13)
 (Müstefilâtün Müstefilâtün)

CEZBE(Nu.16)

Berk vurur gönlümde feyz-i lâ-yezâl
 Âteş-i cevvalê döndü sözlerim
 Manzaramda parlıyor mihr-i kemâl
 Maşrîkü'l-envâr oldu sözlerim(Cezebât, s.14)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

CEZBE(Nu.17)

Her taraftan müncelî feyzullâh
 Âşıka dünya ser-â-ser Tûrdur
 Çeşm-i ibretle cihâna kıl nigâh
 Sanma nûr-ı mârifet mahsûrdur(Cezebât,s.14)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

CEZBE(Nu.18)

Neşvelense çok mudur mihr-i felek
 Şevki artar bâde-hâr oldukça ben
 Vecde gelmez mi bakın ins ü melek
 Zevki artar cezbe-dâr oldukça ben(Cezebât, s.14)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

CEZBE(Nu.19)

Şevkime hayrettedir akl-ı beşer
 Meş'âle-i aşk oldu güftârim benim
 Reşk eder âsârıma kilik-i hüner
 Mürşî-i feyz oldu efkârım benim(Cezebât, s.15)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

CEZBE(Nu.20)

Eyledikçe âteş-i aşkım hurûş
 Fikr-i cevvalim tanîn-endâz olur
 Âşıkâne söyle ey hikmet-furûş
 Ben gibi âlemde kim dem-sâz olur(Cezebât,s.15)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

ÂLEM-İ ÂB(Nu.21)

Eyleyip pîr-i mugâna intisâb
 Feyz enfâsiyle oldum neşve-yâb
 Münbasit oldu dilim içtikçe mey
 Cezbelendirdi beni âheng-i ney
 Parlatıp câm-ı mey-i rindân ile
 Eylerim zevk u safâ ihvân ile
 Hem-demim sâkî gibi bir gül-feme
 Minnet etmem gayri ben câm-ı Ceme

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
 Derd-nâki şâd eden peymânedir

Zevktir sermaye erbâb-ı dile
 Kard-bârım yok benim âlem ile
 Gülistân-ı âlemi yâd eylemem
 Bülbül-asâ hiç feryâd eylemem
 Ser-girânım işret-i emrûz ile
 Şâdimânım neşve-i gamsuz ile
 Fikr-i ferdâyı getirmem gönlüme,

Böyle sevdayı getirmem gönlüme
İlticâ-gâhım benim meyhânedir
Derd-nâki şâd eden peymânedir

Vâr iken destinde sâkînin sebû
Kimseye dökmem cihânda âb-ı rû
İzdiyâd etmez mi ruhun neşvesi
Başkadır câm-ı sabûhun neşvesi
Zevk-ı gülzâre gönül etmez heves
Lâübâlî meşrebe peymâne bes
Mübtelâyım doğrusu ben işrete
Âlem-i âbı değişmem cennete

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
Derd-nâki şâd eden peymânedir (Cezebât, s.15)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

HARÂBÂTNÂME (Nu.22)

Yüz sürüp geldim der-i meyhâneye
Bir tebessüm et dil-i mestâneye

Âşık-ı didâr-ı yekem billâh ben
Eğri bakma her harâbâtiye sen

Ben fedâya hazırım cân u teni
Lütfuna şâyeste kıl sâkî beni

Bence bir işten değil ey gülizâr
Eylemek terk-i hayât-ı müsteâr

Sun pey-â-pey sâgar-ı şevk-âveri
Şâdımân eyle dil-i gam-perveri

Ben harâb olsam da ey âli-cenâb
Ver yine câm-ı şarâbı bî-hesâb

Bâdedir ehl-i dile âb-ı hayât
Nûş edince hâtıra gelmez memât

Katresi mey-nûşı eyler pür-safâ
Neşve-i gamsûz yine olmaz bahâ

Câm-ı meyden parladıkça nûr-ı şevk

Cezbeler izhâr eder erbâb-ı zevk

Mest olan endişe etmez âlemi
Gönlüne girmez hele dünya gamı

İstemem sensiz şarâb-ı nâbı ben
Maksadım sensin benim ey gül-beden

Rind-i bî-pervâ olan şâm u seher
Vechine peymânen eyler nazâr

İltifâtından beni dûr etme sen
Başka bir şey istemem dünyada ben(Cezebât,s.17)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.23)

Kılmayın ey merdümân her âsitâna intisâb
Eyleyin bâb-ı teâlî- perverâna intisâb

Sözlerim ehl-i dile şevk-i diger vermektedir
Ettiğim günden beri pîr-i mugâna intisâb

Görmedim tab'ımca ben âlemde bir sâhib cemâl
Gönlüm ister etmek amma bir civâna intisâb

Feyz-i enfâsimle artar kadri ey efsürde-gân
Kim ederse ben gibi bir ter-zebâna intisâb

Vermeyin dest-i irâdet mürşid-i nâ-puhteye
Eyleyin Vafî gibi mu'ciz-beyâna intisâb(Cezebât,s.19)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.24)

Cemâlin izdiyâd-ı feyz ü istidâdına bâ'is
Celâlin iştidâd-ı aşk-ı mâder-zâdına bâ'is

Nigâh-ı çeşm-i mestindir sebep hayrâni-i akla
Hevâ-yı kâkülündür dem-be-dem feryâdına bâ'is

Senin hecrin olurdu şüphesiz idbârıma bâdi
Hayâlin olmasa gurbette istis'âdına bâ'is

İşittikçe sabâdan her seher peygâm-ı ikbâlin
Olur elbette şâdî-i dil-i nâ-şâdîma bâ'is

Mübâhât etmesin mi şâirâne ba'd-ezin Vasfî
Ki aşkın oldu böyle bir gazel inşâdîma bâ'is(Cezebât,s.19)
(Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACî(Nu.25)
Oldu âlem gerçi derd-i bî-şümârımdan habîr
Olmadı canân velîkin ıztırârımdan habîr

Nâle-sâz olmaz idi gülşende bûlbûl haşre dek
Olmasa teşrîf-i yâr-ı can-şikârımdan habîr

Ben melâmet-dîdeye kılmazdı cevrin münhasır
Olmamış olsa bu yolda ıstıbârımdan habîr

Külbe-i ahzânıma rağbet eder mi ölse de
Çâr-ı çeşm ile dem-â-dem intizârımdan habîr

Gayretimden Vasfiyâ ağyâr-ı bed-girdâr ile
Olmayan var mı cihânda gîr u dârımdan habîr(Cezebât, s.20)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MESUD HARÂBÂTÎ(Nu.26)
Oldu ey sâkî nigâhından süreyyâ gark-ı nûr
Pertev-i hüsnün ile olmaz mı sahbâ gark-ı nûr

Ben tecellî eyliyor zann eyledim cennette hûr
Nûr u vechinle olunca dil ser-â-pâ gark-ı nûr

Eyleyip mihr-i cemâlinden senin nûr iktibâs
Kıldı arzı ser-te-ser mâh-ı şeb-ârâ gark-ı nûr

Ey bût-i ra'nâ perestiş eylesin pîr-i mugân
Şem'-i ruhsârınla oldukça kilîsâ gark-ı nûr

Her sözüm bir meş'âle-i feyz oldu ey nûr-ı basâr
Bir bakışla eyledin Vasfî'yi zirâ gark-ı nûr(Cezebât,s.21)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTÎ(Nu.27)

Harâb olsam da sâkî meşrebim her-bâr âlîdir
Ki destinde olan peymâne-i ser-şâr âlîdir

Muhakkirdir hemîşe zühd-i hûşk erbâbı indimde
Sakın zannetme kadr-i şeyh-i efsûnkâr âlîdir

Ulüvv-i tabımı eşâr eder enfâs-i kudsiyyem
Harâbât içre inşâd ettiğim eşâr âlîdir

Değildir cây-ı ârâmım gönül bu âlem-i kesret
Teâlî eylerim vahdet-serây-ı yâr âlîdir

Tefeyyüz eyliyor Vasfî gibi bir şâir hoş-gû
Hakâret ile bakma hâne-i humâr âlîdîr(Cezebât,s.21)
(Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARABÂTÎ(Nu.28)

Meşreb-i ashâb-ı aşkı sâkî-i gül-fem bilir
Neşve-i peymâneyi bezm-âşinâ-yı Cem bilir

İştihâr etsem kalenderlikle âlemde ne var
İrtikâ erbâbını bî-şübhe îsâ-dem bilir

Himmet-i pîr-i mugân ile teâlî eylerim
Kadrimi ser-âşinâ-yı hazret-i Edhem bilir

Ehl-i dil âlâyış-i dehre kapılmaz bir zaman
Nimet-i ikbâlden hürriyeti ikdâm bilir

Tavr-ı küstâhânesi Vasfî çekilmez vâ'izin
Kendini hüşyar, halk-ı âlemi sersem bilir(Cezebât,s.22)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL-İ MÜŞTEREK(Nu.29)

(MES'ÛD HARÂBÂTÎ)

Bir meziyettir bu inkâr eylemek kâbil midir?
Her harâbâtî benim tarzımda deryâ-dil midir?

(FAKÎR)

Kevkeb-i derrî-i hikmet bir zaman etmez gurûb
Başka bir yerde tulû' eyler güneş âfil midir?

(MES'ÛD HARÂBÂTÎ)

Anladım amma muvaffak olmadım anlatmağa
Anlamak âlemde anlatmak kadar müşkil midir?

(FAKÎR)

İrtikâ-yı millete şemşîr-i merd-safa şiken
Hâme-i i'câz ehl-i fenn kadar kâfil midir?

(MES'ÛD HARÂBÂTÎ)

Dem urursun nâ-hudâlıktan fakat fark etmedin
Gördüğün berâber zulmâyen midir, sâhil midir?

(FAKÎR)

Sözlerimden berk urur feyz-i kemâl-i marifet
Gördüğün her ehl-i dil Vasfî gibi kâmil midir?(Cezebât,s.23)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MÜŞTEREK(Nu.30)

Meclîs-i pîr-i meye her ehl-i dil dâhil midir?
Ben gibi her gördüğün âlemde deryâ-dil midir?

Her sözümden bir nûr-ı terakkî parlıyor
İrtikâ erbâbının efkârı lâ-tâil midir ?

Tarz-ı eslâfı çalışmaz kimse taklîd etmeğe
İtilâ ister vatan evlâdı nâ-kâbil midir?

Hüsn-i ihtilâf isterim hûbân-ı serv-endâmda
Âşık-ı âzâde-ser her dilbere mâil midir?

İtilâgâh-ı fezâ-yı lâ-mekândır rûhumun
Ben kalendersemdahî Vasfî dilim sâfil midir?(Cezebât,s.24)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.31)

Sânihât-ı kalbi bî-pervâ lisânım söylüyor

Ben nasıl ketm eyleyem esrârı cânım söylüyor

Anlamak isterseler esrâr-ı nây-ı ehl-i dil
Dinlesinler hâme-i muciz-beyânım söylüyor

Ben ne mest ser-girânım anlasın mey-nûşlar
Neşvemi destimdeki ratl-ı girânım söylüyor

Tercümân-ı ser-i hikmettir lisân-ı şâirân
Lâyihât-ı ehl-i aşkı tercümânım söylüyor

Gülistanda ba'd-ezîn olmam harîf-i andelib
Nev-bahârı ömrümün geçti hazânım söylüyor(Cezebât,s.25)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.32)
Hüsnünün sanma cihân-ı hüsn içinde dengi var
Dil tenezzül eylemez her hûba nâm u nengi var

Parlıyor şimşek gibi çaktıkça sâkî gözlerim
İçtiğim peymâne-i şevkin ne parlak rengi var

Bûse isterken visâlinde recâ eyler isem
Hiddet etme sevdiğim bir sözün per-sengi var

Mâsivâ'ül-mahbûba yol vermez serây-ı kalbimin
Aşk derler nâmına dehşetli serhengi var

Sözlerim kânun-ı hikmettir benim anlarsanız
Dinleyin yârân sarîr-i hâmemin âhengi var(Cezebât,s.25)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ EKREM BEY(Nu.33)
Âh ettikçe bakın tîr-i kaza cânâ gelir
Feleğin cemâle belâsı dil-i nâlâna gelir

Hâlimi görse benim merhamet eylerdi o şûh
Duysa feryâdımı kâfir bile imâna gelir

Ettiği çevre peşîmân olarak bir gün olur
Hâtırım almak için külbe-i ahzâna gelir

Nağme-i murg-i seher, zemzeme-i mutrîb-i aşk
Ne yalan söyleyeyim gûşuma efsâne gelir

Vahşet-i âbâd kesildi nazarımda âlem
Âşina şimdi bana doğrusu bî-gâne gelir(Cezebât, s.26)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.34)

Lem'a-i feyz-i hakiki sâgarımdan berk urur
Pertev-i sahbâyı irfân gözlerimden berk urur

Bakma keç-bînâne her rind-i kalender meşrebe
Nûr-ı ulviyyet benim fark-ı serimden berk urur

Matlâu'l-envârdır gönlüm benim ey ehl-i dil
Âfitâb-ı aşk her gün hâverimden berk urur

Çeşm-i im'ân ile bak nûr-ı sevâd-ı ma'rifet
Feyz-i hakla kilik-i hikmet-perverimden berk urur

Yanmış olsam fikr-i hürriyetle ey efsûr-degân
Âteş-i gayret yine hâkisterimden berk urur(Cezebât, s.27)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.35)

Ehl-i dil mâhiyetim takdirde hayrân henüz
Bir melâmı görmedi gönlüm gibi devrân henüz

Ben ta'allüm eylemiştim fenn-i aşkı levhden
Vermemişti hüsne sûret hazret-i yezdân henüz

Ebruvânı secde-gâhımdı benim ol dilberin
Etmemişti kimse küfr-i zülfüne îman henüz

Neşve-i câm-ı muhabbetle dilim medhûş idi
Çâşnî-i bâdeyi bilmez iken rindân henüz

Genc-i manâ gerçi Vasfî pençe-i hükmümdür
Olmadım gönlümce amma dehredir efşân henüz(Cezebât, s.27)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.36)

Arz-ı didâr eyliyor karşımda cânân nûra bak
Ey gönül vakt-i tecellidir dem-â-dem tûra bak

Benzemez âlemde bir şeye şarâbın neşvesi
Göz süzer çıktıkça sâkî dîde-i mahmûra bak

Nağme-i hüzn-âveri erbâb-ı aşkı ağlatır
İnliyor mızrâb-ı gamdan sîne-i tanbûra bak

Âlemi ölçer biçer mikyâs-ı aklıyla hakîm
Nefsini bilmez iken efkâr-ı dûrâ-dûra bak

Nazm-ı pâkimden olur herkes cihânda neşve-yâb
Nazra-i im'ânla Vasfî feyz-i nâ-mahsûra bak(Cezebât, s.28)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.37)

Gayrı sevdâ-yı ruh sâkî-i zîbâyı bırak
Sohbet-i bezm-i cemi câm-ı musaffâyı bırak

El verir bir daha aldanma füsûn-ı aşka
Yetişir gayrı hayâl-i dil-i şeydâyı bırak

Ba'de-zîn olma sakın kûşe-i güzîn-i irşâd
Delk-ı peşmîni çıkar sübhâ-yı esmâyı bırak

Çeşm-i im'ân ile âlemde hakikat-bîn ol
Dinleme vâ'iz-i şehri gam-ı ferdâyı bırak

Ömrün oldukça çalış kesb-i kemâl et Vasfî
Şöhret-i kâzibe-yi halka müdârâyı bırak(Cezebât, s.29)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTÎ(Nu.38)

Bak ne âlîdir nigâh-ı himmeti humârımın
Neşvesinden bellidir peymâne-i ser-şârımın

Evcgîr-i dehr olan berk-i tahammül-sûz-ı aşk
Kemterin bir pertavidir âh-ı âteş-bârımın

Hâme-i mu'ciz-beyânım oldu magbût-ı cihân
Ehl-i dil âşiftesidir tab'-ı efsûnkârımın

Bilmeyenler nükte-i serbeste-i hürriyeti
Rütbe-i kadrin ne bilsin şîve-i güftârımın

Pey-rev oldum gayri Vasfî bende Mes'ûdîlere
Tercümânıdır bu şî'r dil-nişîn efkârımın(Cezebât, s.29)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.39)

Bırakın ehl-i ri'yâ! Sûreti mânâya bakın
Bakmayın subhâ-i esmâya müsemmâya bakın

Olmayın şâdî-i dîrûz ile mağrûr sakın
Hâli derpîş ederek mihnet-i ferdâya bakın

Ben feda etmeğe âmâde iken nakd-ı dili
Ediyor nâz-ı mine sâkî-i ra'nâya bakın

Var mıdır bunda onun şa'saa-i envârı
Bir bakın sâgara bir de meh-i garrâya bakın

Çalışır nâmını a'lâya cihânda Vasfî
O kalenderdeki kudsiyyet-i sevdâya bakın(Cezebât, s.30)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.40)

Vâmıkın aşk-ı ciger-sûzını Azrâya sorun
Cinnet erbâbının ahvâlini Leylâya sorun

Âşığın kârı esîr-i gam-ı aşk olmaktır
Sormayın bendeye hürriyeti mevlâya sorun

Bilemez kadrini Şîrîn-i cehdîn Hüsrev
Himmet-i kûh-keni sa'y-i Şînâsiye sorun

Ümm-i dünya ne bilir kıymetini merdânın
Tâb-ı aşk-ı meh-i Ken'ânı Züleyhâya sorun

Mebhâs-ı aşkı suâl etmeyiniz zühhâde
Nâzı maşûka niyâzı dîl-i şeydâyâ sorun

Mest-i şevk olduğunun hikmetini Vasfî'nin
Anlamaz ehl-i riyâ sâkî-i ra'nâyâ sorun(Cezebât, s.31)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.41)

Perde-i nâmusu yârân bir zaman çâk etmeyin
Cevher-i haysiyeti hem-pâye-i hâk etmeyin

Anladım ser-i süveydâ-yı dili âlemde ben
Siz varın hâl-i ruh-ı dîl-dârı idrâk etmeyin

Katresi tenşîtime bâ'is olur dert ehlinin
Nûş edin câm-ı sabûh-ı aşkı imsâk etmeyin

Bir zaman ketm-i hakikat eylemez erbâb-ı dîl
Söyleyin Allah için bir kimseden bâk etmeyin

Çeşm-i ibretle bakın gülşen-sarây-ı âleme
Nazra-i im'ânı amma vakf-ı hâşâk etmeyin(Cezebât, s.31)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.42)

Aceb kim râh-ı aşk içre senin üstâdın ey bülbül
Ki her dem nâledir gülşendeki evrâdın ey bülbül

Tazallüm eyledikçe hande eyler hâline billah
Abestir ol gül-i ra'nâdan istimdâdın ey bülbül

Dem-i vaslı tasavvur eyleyen rindâne hicranı
Tahattur ettirir mi âşıkâne yâdın ey bülbül

Nedir bu rütbe âh-ı ateşinin bezm-i gülşende
Hamûş ol ihtirâka yoksa istidâdın ey bülbül

Heves etmez idi Vasfî cihanda seyr-i gül-zâre
Kudûm-ı yâri ilân etmese feryâdın ey bülbül(Cezebât, s.32)
(Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTÎ(Nu.43)

Bir melâmi meşrebim yârânı tebcîl eylerim
Daima ağyâr-ı bî-izânı tenkîl eylerim

Vâiz-i efsâne-gû cinnetle tebşîr etse de
Mislin zühdü tarîk-i aşka tebdîl eylerim

Vaz'-ı nâ-becâsına dehrin tahammül eylemem
Gönlüme bar-girân-ı aşkı tahmîl eylerim

Kîl u kâl etmem miyân-ı sâkî-i gül-çehreden
Mebhas-ı zülfün ser-â-ser gerçi tatvîl eylerim

Pây-ı bûsiyle tefeyyüz eyleyip pîrimin
Destime peymâneyi aldıkça takbîl eylerim

Mihr-i pertev-bâr-ı hikmet Vasfiyâ her subh-dem
Maşrik-i dilden tulu' ettikçe tehlîl eylerim(Cezebât, s.33)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.44)

Câm-ı aşkı dem-be-dem nûş eylerim
Mutrib-i hoş-lehçeyi gûş eylerim

Hâme-i mu'ciz demimle şübhesiz
Ben ulü-l-elbâbı bî-hûş eylerim

Mest-i bî-pervâyım ey erbâb-ı dil
Tâbeş-i sahbâ ile cûş eylerim

Naralar attıkça şevkimden bakın
Her harâbâtîyi medhûş eylerim

Ben düşünmem kâr u bâr-ı âlemi
Dehri çaktıkça ferâmuş eylerim(Cezebât, s.34)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.45)

Riyâkârâne genc-i inzivâyı ihtiyâr etmem
Hakâyık-aşinâyım zühd-i huşka itibâr etmem

Ben ol âlicenâbım geçse de ömrüm mezelletle
Yine bir vechile dûnâne arz-ı iftikâr etmem

Dem-â-dem yükselir sevdâ-yı hürriyetle fikrim
Esîr olmakla târ-ı zülf-i yâre iftihâr etmem

Elimde sâgar-ı serşâr-ı gülgûn var iken Vasfî
Cihânda azm-i gülşen arzû-yı cûy-bâr etmem(Cezebât, s.34)
(Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün)

GAZEL(Nu.46)

Hüsrev-i aşkım yürür her yerde fermânım benim
Tuttu âfâkı ser-â-ser şöhret ü şânım benim

Âlem-i süflîde kalmak istemez bir vechile
Her nefeste îtilâ etmek diler cânım benim

Bakmağa etmez tenezzül bir zaman hâkilere
Seyr eder lâhûtiyanı çünkü çeşmânım benim

Verdi vahyistân-ı aşka şevk-ı diğer sözlerim
Âlemi etti münevver nûr-ı irfânım benim

Şâhidimdir sözlerim Vasfî ulüvv-i tab'ıma
Varsa söyle âlem-i nazm içre akrânım benim(Cezebât, s.35)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.47)

Sanma bî-câ ben harâbât içre feryâd eylerim
Bir perinin Allah Allah ismini yâd eylerim

Öyle bir derd-azmâ-yı. aşkım ey erbâb-ı dil
Ben tarîk-i aşk-bâzı batsam icâd eylerim

Hızıra talîm-i fûnûn-ı aşk edersem çok mudur
Nutk-ı cânân-cism ile İsâyı irşâd eylerim

Mürşîdâne tavrı sevmem etse de ta'yîb halk
Mest-i aşkım şî'ri ben rindâne inşâd eylerim

İktidârım anlasın Vasfî cihân her emrime
 Tığ-ı hâmemle sūhan-sencânı münkâd eylerim(Cezebât, s.35)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.48)

Bilinir hâl-i dilim zemzeme-i âhımdan
 Feyz alır sabâ âh-ı seher-gâhımdan

Reh-rev-i kûy-ı harâbâtem ayâ fitne-i cân
 Vaizin pendî beni döndüremez râhımdan

Şevk-ı visâlin ile gülşende nevâ-yı aşkı
 Öğrenir murg-ı seher nâle-i cân-gâhımdan

Nâvek-i gamzelerin cânıma kâr etse dahî
 Vazgeçirmez beni bir vechile dil-hâhımdan

Dem-be-dem mastaba-i bezm-i belâda Vasfî
 Beklerim lûtf u kerem hazret-i Allâhımdan(Cezebât, s.36)
 [Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün(feilâtün) Fâ'ilâtün Fâilün(Fa'lün)]

GAZEL(Nu.49)

Münhemik oldun yine bî-dâda sen
 İltifât et âşık-ı nâ-şâda sen

Şüphesiz renc-i humâr-ı mey beni
 Öldürür gelmez isen imdâda sen

Kalb-i âşık mahzen-i esrârdır
 Eğri bakma her harâb âbâda sen

Eyledin irşâd erbâb-ı dili
 Pîşvâsın ehil ister şâda sen

Âşığın vird-i zebânıdır bu söz
 Sevdığım sağ ol hemen dünyâda sen(Cezebât, s.37)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLÎM NACÎ(Nu:50)

Arz-ı dîdâr et gönlümde derd-i hicrân kalmasın

Şevk-ı hüsnünle cihânda sabr u sâ mân kalmasın

Sevdiğim kaldır cemâlinden nikâb-ı zülfünü

Vâkıf-ı râz olmadık âlemde bir cân kalmasın

Mihr-i vechin gıpta-bahşâdır sürûş-ı Cennete

Hüsnüne âdem senin mümkün mü hayrân kalmasın

Sun pey-â-pey sâgar-ı ser-şârı ey sâkî bana

Kimseye şekvâya senden tâ ki imkân kalmasın(Cezebât, s.37)

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.51)

İştîyâkım artar eksilmez sana ey nâzenîn

Hem-demimdir inzivâ-gâhımda âh-ı âteşîn

Lutf ile ağıâr-ı bed-girdâre eylersin nigâh

Gösterirsin âşık-ı gam-hâreye çîn-i cebin

Her olaya bî-muhâbâ olmada sinem siper

Sevdiğim var mı cihânda ben gibi mihnet-güzîn

İstemem hem-bezm-i ülfet olmağı hûbân ile

Genc-i firkatte hayâlindir benimle hem-nişîn

Sözlerim mahsûl-i âsâr-ı tabiattır bütün

Kim görürse nazm-ı pâkim şüphesiz der âferîn(Cezebât,s.38)

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.52)

Âşık-ı âzâdeyim cânân bana nâz etmesin

Âlem-i hüsn içre mağrûrâne pervâz etmesin

Ben hayâlen hâb-gâhımda derâgûş eylerim

Haşre dek va'd-i visâlin varsın incâz etmesin

Söyleyin tîğ-ı zebânımdan hazer kılsın rakîp

Vâr iken mecliste ben güftâre âgâz etmesin

Etmeyenler ârzû sırr-ı dilin ifşâsını
Kendine bir kimseyi âlemde hem-râz etmesin

Anladım sâkî-i bezmin ben ne hun-hâr olduğun
Nâfile mey-nûşlar ol şûhu icâz etmesin(Cezebât,s.39)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.53)

Dinlemez zemzemeni nükte-şinâsân-ı zamân
İrlama nâfile ey şâir-i efsürde beyân

Takınıp nâmını merdân-ı sūhan-sencânın
Olma âşüfte-sıfat gayri bu vadide divân

Bil de âdâb-ı kelâm-ı üdebâyı evvel
Sonra kalkış edep öğretmeğe ey bî-izân

Dergeh-i pîr-i meye nâsiye saol durma
Olmak istersen eğer hem-dem-i ehl-i irfân

Söyle merdâne sözü şâir isen bî-pervâ
Zehreler nazm-ı dil-ârâmına olsun hayrân(Cezebât, s.39)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.54)

Gelmiyor vechin hayâli dîde-i hûn-bârıma
Bâis oldur sevdiğim her lahza âh u zârıma

Kûy-ı cânândan haber-dâr etmedin asla beni
Hâlimi arz eyle bâri ey sabâ dil-dârıma

Âlem-i âb içre sermest ü harâb olsam dahî
Eylerim cânım fedâ peymâne-i ser-şârıma

Nakd-i ömrü bir perî-rûyun yolunda şübhesiz
Görse hâtemler şaşardı dem-be-dem îsârıma

Çâre-cû olmak abestir derd-i aşka Vasfiyâ
Bulamaz Lokman dahî dermân-ı dil-i bîmârıma(Cezebât, s.40)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.55)

Oldum ey şûh-ı cefâ-pîşe sana üftâde
Dil-i virânımı imâra çalış tenhâda

Bülbül nâme-serâ sâkîl olur gülşende
Sûzîş-i aşkın ile başlar isem feryâda

Gelse de pîşine çeşme hayâl-i rûyun
Gelmiyor vuslatın ümîdi dil-i nâ-şâda

Zülfüne bend olan erbâb-ı hakikat bî-şek
Kayd-ı hestî-i mecâziden olur âzâde

Leylî-i hüsnünü andıkça şeb-i firkatte
Sebâk-âmûz olurum Kays-ı bilâ-mutâde

Çekilir subh ü mesâ tîr-i müjek küşteleri
Kâfile kâfile sahrâ-yı adem-i âbâda(Cezebât, s.41)
(Fâilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün)

GAZEL(Nu: 56)

Şeref ver mukaddimenle sevdiğim bezm-i harâbâta
Dem-â-dem başlasın mey-nûşlar arz-ı mübâhâta

Dîl-i mahzûnumu vaslınla asla kılmadın memnûn
Aceb lâıyk değil mi âşığın hüsn-i mükâfâta

Verir cüret rakîb-i nâ-bekâra lütf-ı bî-gâyen
Cihâna karşı uşşâkınla devâ-yı müsâvâta

Niçin ey bî-vefâ semt-i vefâya uğramaz râhın
Ser-â-ser muntazır üftâdeler feyz-i mülâkata

Olup dil-beste târ-ı zülf-i anber-bûyına Vasfî
Girer sevdâ-yı aşkın ile türlü türlü hâlâta(Cezebât, s.41)
(Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTİ(Nu.57)

Hâlim cânâna izhâr eyledim meyhânede
Cürmümü mestâre ikrâr eyledim meyhânede

Zevk-ı meyle gönlüme bir öyle hâlet geldi kim
Vârımı bil-cümle îsâr eyledim meyhânede

Feyz-i nûş-â-nûş ile pîr-i mugâna dem-be-dem
Sohbet-i dil-dârı tekrâr eyledim meyhânede

Yâd edip hayretle sâkinin leb-i cân-necşini

.....⁸⁶

Dün gece sermest olup Vasfî harâbâtîleri
Nara-i yâh-eyle bîzâr eyledim meyhânede(Cezebât, s.42)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.58)

Çalış îmarına mülk-i dilin kâşâne lâzımsa
Sana ey şâhbâz-ı gülistân bir lâne lâzımsa

Bırak Mecnûn u Ferhâdın hikâyet-i gam-efzâsın
Beni dinle dem-â-dem ey perî efsâne lâzımsa

Sakın her dâme ey dil düşme murg-ı tîz-per-âsâ
Yeter ol âfetin hâl-i siyâhı dâne lâzımsa

Kuru feryâd ile geçmez ele dâmeni ol şûhun
Yolunda terk-i cân eyle eğer cânâne lâzımsa

Hemen bend eyle târ-ı zülfüne mehveşin durma
Bu âlemde sana Vasfî dîl-i divâne lâzımsa(Cezebât, s.43)
(Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün)

GAZEL(Nu.59)

Ne hoş hatt-ı siyâhı ol mehin ruhsâr-ı âl üzre
Mehim bir nokta tutmuş hâl-i hindûsu cemâl üzre

Visâlin eyleyip her dem tasavvur genc-i firkatte
Geçer ömr-i azîzi ehl-i aşkın hep hayâl üzre

Harâbât âleminde feyz-i nûş-â-nûş ile rindân

⁸⁶ Bu mısra kitabın aslında da böyledir.

Ederler arz-ı mâ-fil-bâl sâkiye kemâl üzre
 Ser-â-ser âteş-i aşkıyla dünyâyı yakar billâh
 Kalırsa tâbiş-i ruhsârı ol şûhun bu hâl üzre

Olup meyhânede sermest Vasfî dün gece bir pîr
 Bu beyt-i dîl-nişîni yazdı bir köhne sifâl üzre

Eder zâhir-i pereste iltifâtın râygân her dem
 Felek senin melâmet yağdırır erbâb-ı hâl üzre(Cezebât, s.43)
 (Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTÎ(Nu.60)
 Ermemişken akl-ı ekmel âsimânın fevkine
 Çeşm-i hâk-bînim bakar arş-ı hüdânın fevkine

Gıpta eylerdi harâbât içre sâkî şüphesiz
 Geçtiğim görseydi cem pîr-i mugânın fevkine

Kim geçer âlemde bilmem tâir-i endîşemi
 Bence pervâz etmek işten mi cihânın fevkine

Yükselir fikrim teâlî eyledikçe nûr-ı aşk
 İsterim çıkmak fezâ-yı lâ-mekânın fevkine

Kadrimi bilmezse Vasfî tabımın pâ-bestegân
 Levha-i şî'rim asılsın ferkadânın fevkine(Cezebât, s.44)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.61)
 Ben değişmem aşkını sâkî cihânın şevkine
 Can veririm çok mudur sen cân-sitânın şevkine

Tâbiş-i mihrinle dîl âteş kesildi sevdiğim
 Nûruma bir şey midir nisbetle cânın şevkine

Vecde gelmez mi ser-â-ser bâde-hârân-ı cihân
 Naralar attıkça ben pîr-i mugânın şevkine

Zevkine erbâb-ı aşkın kudsiyân şâbâş okur
 Reşk eder kerrûbiyân-ı sâgar-keşânın şevkine

Olma Vasfî zâhidin tânından asla bî-huzûr
 Sen gazelhân ol yine her nev-cevânın şevkine(Cezebât, s.45)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.62)

Gelmesin bir gün fütûr endişe-i fa'âlîme
 Bâis olsun say-i rûz-efzûnum izmihlâlîme

Berk urur karşımda envâr-ı kemâlât-ı cihân
 Nazra-i im'ân ile baktıkça istikbâlîme

Mâlikim bir feyz-i istidâda kim bî-iştibâh
 Ben tefevvuk eylerim her vechile emsâlîme

Bir zaman dönmem çalışmaktan cihân-ı feyzde
 Etmesem de itilâ küsmem yine ikbâlîme

Himmetimdir ilticâ-gâhım benim Vasfî hemân
 Reşk ederse çok mudur erbâb-ı himmet hâlîme(Cezebât, s.45)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.63)

Ey burc-ı hüsnün mihr-i münîri
 Yoktur cihânda vechin nazîri

Âzâde iken kayd-ı sevâdın
 Aşkınla oldum zülfün esîri

Lâyık değilsem nakd-ı visâle
 Koğma derinden bâri fakîri

Bimâr-ı hecrin sen dil-rubâyâ
 Etmez mi tesir âh-ı ahîri

İklim-i aşkın bî-şübhe Vasfî
 Mülk-i ademdir şehr-i şehîri(Cezebât, s.46)
 (Müstefilâtün Müstefilâtün)

GAZEL(Nu.64)

Terk edip bu tavr-ı mahcûbâneyi
Sâkiyâ rindâne sun peymâneyi

Târ-ı zülfün sevdiğim bend etmese
Kim tutar ayâ dil-i divâneyi

Nâfile zâhid beni tan eyleme
Dinlemez sermest olan efsâneyi

Bezm-i firdevse değişmez âşığın
Zevk-i meyle kûşe-i meyhâneyi

Âlem-i âb içre fark etmez o şûh
Âşinâdan Vasfîyâ bigâneyi(Cezebât, s.47)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.65)

Olsam dahî ben harâb sâkî
Ver durma yine şarâb sâkî

Âlâm-ı cihânı hiçe sayma
Sun bâdeyi bî-hesâb sâkî

Dehre bakıp intibâh eyle
Bâkî mi bu âb u tâb sâkî

Bâis ne imiş bu kec-nigâha
Ver doğruca bir cevâb sâkî

Vasfî gibi bir sūhan-şinâsa
Etme o kadar itâb sâkî(Cezebât, s.47)
(Mefûlû Mefâilün Fa'lün)

GAZEL(Nu.66)

Kelâmım bildirir feyz ü vedûdu
Fezâ-yı fikrimin yoktur hudûdu

Olur muydum cihanda nağme-perdâz
Tecellî etmese aşkın sürûdu

Rumûz-ı lî-ma'allaha bulur yol
Bilen her vechile sırrı vücûdu

Verir âfâk-ı aşka feyz-i diğér
Semâ-yı kalbime şevkin suûdu

Sarar hâmemin âhengi Vasfî
Eder dem-beste erbâb-ı şuhûdu(Cezebât, s.48)
(Mefâilün Mefâilün Feûlün)

II.FEYZÂBÂD⁸⁷

GAZEL(Nu.1)

Şairim her gördüğüm dildârı etmem intihâb
Sevdiğim olsun derim gönlüm gibi âlîcenâb

Rind bî-bâkim ne derlerse desinler zahidân
Ta'n-i bî-mağzeneden etmem cihanda ictinâb

Her kadehte keşfolur bir âlem-i mânâ bana
Beklemem himmet erenler var iken feyz-i şarâb

Berk urur her zerreden bir âfitâb-ı ma'rifet
Ârifin indinde bahr-ı bî-girandır her habâb

Durma mutrîb-i nağme-sâz ol bâde sun sâkî müdâm
Zevk-i firdevsi, âzâb-ı düzâhı etmem hesâb(Feyzâbâd, s.42)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

⁸⁷ Şeyh Vasfî, Feyzâbâd, Kasbar Matb.,İst.1308(Şairin Feyzâbâd adlı kitabının adı geçen baskısından faydalanılmıştır. Bundan sonra sadece sayfa numarası verilecektir.)

GAZEL(Nu.2)

Gelmedi hikmet-serâyı dehre bir muharrem henüz
Kudret-i bârîde hayrandır bütün âlem henüz

Bakmış olsan her safâyı bir keder ta'kib eder
Dâr-ı şâdî sandığın âlem ribât-ı gam henüz

Ser-te-ser kâr-ı cihân vâbeste-i bîdaddir
Herkesin beyrinde fikr-i melânet müdgam henüz

Âferînişten beri keşfi hakayık eyliyor
Lâyıkıyla bilmiyor mâhîten âdem henüz

Zemm eder sahbâyı ammâ feylesof-ı bâde-nûş
Zîver-i bezm-i cihân olmakta câm-ı Cem henüz(Feyzâbâd, s.42)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.3)

Vaz geçer mi ehl-i dil sevdâyı zülf-i yârdan
İctinâb etmez bu yolda ta'ne-i ağıyardan

Bilmese kadr-i hayâtı şâir-i zevk-âşinâ
Neşvelenmezdi cihânda sâğar-ı ser-şârdan

Pey-rev-i mansûr olan ehl-i hakikat bir zaman
Çekseler dâre çekinmez aşkını izhârdan

Feylesofân-ı zamanın maksadı bilmem nedir
Şairi tahkîr ile zevk-i meyi inkârdan

Hikmet-i işâre vâkîf olmayan bahs etmesin
Var iken erbâb-ı dil nîk ü bed efkârdan(Feyzâbâd, s.43)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.4)

Hâtîfâne sözleri geldikçe yârin yâdıma
Reşk eder cibrili fikrimkalb ü hayy âbâdıma

İstesin edbârımı varsın rakîb-i bed-meneş
Hâme gafildir benim âlemde istisâdıma

Şair ü hayy âşinâyı âlem-i mânî benim
Anlamak sırrı dili vâbestedir irşâdıma

Eylemem bir kimseye âlemde arz-ı ihtiyac
Nafile erbâb-ı himmet koşmasın imdâdıma

Nazm-ı eşâr eylesem bir kere dilhâhım gibi
Eylerim hayrân cihânı feyz-i isti'dâdıma(Feyzâbâd, s.44)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.5)

Eylıyor her dem vücudumla benim cân iftihâr
Eylesin aşkım ile âlemde cânân iftihâr

Âşık-ı zünnâr- bend olmaz mı yâr cânımın
Küfr-i zülf ile eder erbâb-ı imân iftihâr

Savt-i dâvûdisini gûş eyleseydi dem be dem
Şevk-i elhâniyle eylerdi süleyman iftihar

Var iken yârim gibi âlemde bir sâhib cemâl
Etmesinler hüsn ü ânile cevânân iftihâr

Görmüş olsaydı bu şi'r-i dilnişini şüphesiz
Tab'ı pâkimle benim eylerdi Hasân iftihâr(Feyzâbâd, s.44)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.6)

Pervâne eder şem' şeb-ârâya perestiş
Mürg-i sihr eyler gül-i rânâya perestiş

Nâz etti Züleyhâ'ya bakın Yusuf-ı Kenân
Mecnûn olan eyler ruh-ı Leylâ'ya perestiş

Ârifler eder nimet-i ukbâyı temennâ
Gâfiller eder devlet-i dünyâya perestiş

Zehhâd-ı riyâ-pîşe gibi eylemez aslâ
Rindân-ı hudâ subha-i esmâya perestiş

Hak bîn olan azdır nazar et halk-ı cihânın
 Eyler kimi nâre kimi uzzâyâ perestiş(Feyzâbâd, s.45)
 (Mefûlû Mefâîlû Mefâîlû Feûlûn)

GAZEL(Nu.7)

Oldu bir şûhun hayâliyle cânânım bî-direng
 Olmasın mı tâbeş-i aşkile cânım bî-direng

Bî-karar olmaz mı gönlüm vaslını endişeden
 Durmuyor va'dinde asla dilistânım bî-direng

Mâil-i tûr-ı bedâvettir tıbâ'-ı şairân
 Ben dahî bir şair oldum hânümânım bî-direng

Derdimi hicrân-ı şinas-ı aşk olan anlar benim
 Etmiyor aramı bir yerde civânım bî-direng

Seyrimin hayranıdır sahra-i nurdan cihan
 Pey-rev-i âzâdegânem kârvânım bî-direng(Feyzâbâd, s.45)
 (Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâilûn)

GAZEL(Nu.8)

Her ne dem kim nazm-ı eşâre kalem âgâz eder
 Nokta sencan cihânı şevkile demsâz eder

Minneti altında kalmak istemem bir kimsenin
 Ol sebepten evc-i istiğnâda dila pervâz eder

Yâre de ağyâre de etmem müdâra bir zaman
 Her sözüm uluvviyyet-i efkârımı ibrâz eder

Tab'ı rindânem medâr-ı iştihârımdır benim
 Daimâ erbâb-ı dil âlemde şân-ı ihrâz eder

Ta'n-i ağyardan Vasfî tevkî eylemem
 Şairi kadr âşinâyan-ı zaman i'zâz eder(Feyzâbâd, s.46)
 (Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâilûn)

GAZEL(Nu.9)

Ben niyâz ettikçe cânân nâ-becâ bin nâz eder

Ol sebepten âh-ı ateşpâre dil âgâz eder

Cânımı râhında eylersem fedâ çok görmeyin
Bir nigâhı cânsitânı âşıkı serbâz eder

Her zaman ağyârı eyler iltifatıyla bîgam
Âşık-ı gamhâreye çîn-i cebîn ibrâz eder

Düştü dil bir âşık-ı efgân dilber-i gaddâra kim
Âşinâyı levm eder, bigâneyi i'zâz eder

Daimâ ol bî-vefânın vuslatı endişesi
Böyle mahzunane Vasfî hâmemi dem-sâz eder(Feyzâbâd, s.47)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.10)

Geldi cânanın hayali gönlüme
Düştü bir fikr-i teâlî gönlüme

İ'tilâyı benden öğrensin cihân
Reşk eder cibrîl-i âlî gönlüme

Aks edince oldu çeşmim lem'a pâş
Pertev-i fikri visali gönlüme

Öyle serbâzım ki aşk cânendâz
İlticâ eyler celâli gönlüme

Vasfiya nûş ettiğim peymâneler
Verdi feyz-i lâ yezâli gönlüme(Feyzâbâd, s.47)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.11)

İltifâtın nağme pîrâ etti nây-ı hâmemi
Dinleyen raksân olur elbet nevâ-yı hâmemi

Sırrı aşka vâkîf olmak isteyen ehl-i kalem
Levhten etsin kıraat mâcerâ-yı hâmemi

Mûsi-i devrânım ey sihr-i âferînân-ı beyân
Her gören îmân eder mu'ciz nümâ-yı hâmemi

Şuyû-ı güftârımın hayrânıdır rûh-ı emîn
Kim eder tavsif hakkıyla edâ-yı hâmemi

Vasfiyâ mağlûb-ı şemşîr-i zebân-ı hasm olan
Mültecâ bilsin benim zîr-livâ-yı hâmemi(Feyzâbâd, s.48)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.12)

Gerçi mazlum görünür tıfl-i debistâna göre
Müncelî feyz-i sühân nükte şinâsâna göre

Müteşâirlere güç gelse de tanzîm-i gazel
Nazmı şî'r eyleme bir şey mi sühândâna göre

Ehl-i dil hasma müdârâyı eder mi tecvîz
Zaaften neşet eder sâhib-i vîcdâna göre

Anladım hikmet-i mebde'le meâdî Vasfî
Sırrı serbestem var nazîre-i im'âna göre(Feyzâbâd, s.49)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.13)

Söyleyin yârân geçen dilber kimin cânânıdır
Nâzeninler hüsn-i akl-âşûbunun hayrânıdır

Anladım çîn-i cebîninden ne âfet olduğun
Allah Allah taht-gâh işvenin hakânıdır

Aldırırsın gönlünü dikkatle bakma çeşmine
Canına aşıkların kâr eyleyen müjgânıdır

Kim hedef olsa nigâh-ı hüsnüne âşık olur
Hançer-i ebrûsunun erbâb-ı dil kurbânıdır

Keşf eder hâlin gören sırrı sevda-yı dili
Küfr-i zülfü ehl-i aşkın bâis-i îmânıdır(Feyzâbâd, s.49)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.14)

Yâd eder hürmetle evlâd-ı vatan ünvânını

Eylıyor günden güne mezdâd-ı mevlâ şânını

Bir kitâb-ı feyzdir her nûsha-i şî'rin senin
Hezr-i can eyler bütûn erbâb-ı dil divânını

Nükte sencan-ı zamane tabının meftunudur
Eylese bi-mağz olan inkar eder irfânını

Sen cihan durdukça tura-yı hace-i müşkil-keşâ
Kâhir'el-ışrâr kahr etsin adû-yı cânını

Her cihetten âlem-i nazm içre erbâb-ı dile
Âşinâ-yı vahy olan teslîm eder rûchânını(Feyzâbâd, s.50)
(Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâilûn)

GAZEL(Nu.15)

Nazm-ı pâkim şîve-i i'câze bürhândır bütûn
Sözlerimden pertev-i irfân fûrûzândır bütûn

Manzaramda vech-i bâkîdir tecellî eyleyen
Dîdemin hayt'ı-şşivâyı nûr-ı îmândır bütûn

Düşmân-ı mânâ olan huffâş-ı tabân-ı zamân
Ruhşeş-i şemşîr-i hâmemden girizândır bütûn

Arş-ı âlâdır berrâkı fikrimin cevlangâhı
Berk uran beynimde nûr-ı feyz-i yezdândır bütûn

Dinleyin verdim rebâb-ı şî're aheng-i nev
Feyz-i enfâsimle şairlere gazelhândır bütûn(Feyzâbâd, s.50)
(Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâilûn)

GAZEL(Nu.16)

İhtiraz üzre bulan düşmenin âlinden
Kimse âlemde emîn olmasın ikbâlinden

Cân ü dilden sarılıp hab-i metin dine
Feylesofanı zamanın sakın izlâlinden

Hud'asından sığın Allaha acûz nefsin
Kurtulan az bulunur pençe-i iğfâlinden

Sâlik meslek rindân olan ashâb-ı akûl
Âlemin ibret alır nîk ü bed ahvâlinden

Hikmet-i mahzâdır elbette cenâb-ı hakkın
Ne zuhur etse serâ perde-i iclâlinden(Feyzâbâd, s.51)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Mefâilün Fâ'lün)

GAZEL(Nu.17)

Sâde diller feylesof-ı dehri a'lem sandılar
Ser-te-ser mahiyyet-i eşyâya mahrem sandılar

Merd-i Alî meşreb-i namertten fark etmeyip
Kahramanlık taslayan ru'bubu Rüstem sandılar

Cân ü dilden güft ü gûyı bî-meâlen dinleyip
Şarlatan bir cahili üstâd Ekrem sandılar

Aşktır râh-ı kisvem marifette rehnümâ
Akli, arş-ı hikmet feyyaza selem sandılar

Bak şu bî-izanlara gördükçe hâmûş olduğum
Ben gibi bir şair-i devrân-ı mülezzem sandılar(Feyzâbâd, s.52)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.18)

İştîyâkım artar eksilmez cenâb-ı dilbere
Gelmesin noksan cihanda âb ü tâb-ı dilbere

Dâimâ yârin nigâh-ı iltifâtın gözlemem
Mazhar olmak da saâdettir 'itâb-ı dilbere

Dinlemem mutrîb-i hamûş ol nağme-i cângâhımı
Uymuyor âheng-i dilsâz rebâb-ı dilbere

Serv hadetten sual ettim görünce hâlini
İntizar etmekteyim hâlâ cevâb-ı dilbere

Sakiyâ aşk ettiğin câm-ı subhun neşvesi
Benzemez bir vechile feyz-i şârâb-ı dilbere

Lâl olur kim görse cânânın leb-i gülfemini
Cebrâil-i aşk hayrandır hitâb-ı dilbere

Arz ederdim herçe bâd âbâd mafi'l-bâlimi
Vasfîyâ bir kere yüz sürsem rikâb-ı dilbere(Feyzâbâd, s.52)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.19)

Vakf-ı envâr tecellî eyledim çeşmânımı
Şimdi her yüzden temâşâ eylerim cânânımı

Bâde-hâr oldukça sâkî fikr-i hürriyyet ile
Neşve-i ulviyyet istilâ eder vicdânımı

Nerde berk-endâz olursa pertev-i feyz-i hüda
Cezb eder evvel suya nûr-ı dîde-i irfânımı

Ey gönül mihr-i hakikat harîri tenvir eder
Beyt-i ma'mura değışmem külbe-i ahzânımı

Sözlerim vahy-i mübîn-i cebril-i aşktır hep
Hızr-i cân eyler söz ehli nüsha-i divânımı(Feyzâbâd, s.53)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.20)

Şâirin cânân ulu iktidârın bilmiyor
Bilmiyor mizmârı nazmın şehsüvârın bilmiyor

Münkesir etmezdi mirât-ı dili bir veche ile
Âşıkın te'sir-i âh-ı inkisârın bilmiyor

Kalmamışken duymayan sayt-ı bülent-nâmemi
Hâmemin âvâze-i hikmet nisârın bilmiyor

Nev-bahâr-ı fikre Vasfîdir veren âheng-i nev
Gülşen-i feyzin hezâr cezbedârın bilmiyor(Feyzâbâd, s.54)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.21)

Bülbül-i şevkim kitâb-ı aşkı takrîr eylerim

Dem-be-dem hâl-i dil-bîdârı tefsîr eylerim

Tûr-ı dilden lem'a pâş oldukça meşakkat-i hüdâ
Nağme-i (İnne İnnallah) ile tekbîr eylerim

Manzaramda cilveger her dem sabâh-ı inşirah
Bin sihr-gâh etsem bir anda tasvîr eylerim

Destime alsam âsâ-yı hâme-i mu'cizdemi
Sâhirân-ı gişver-i mânâyı teshîr eylerim(Feyzâbâd, s.54)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.22)

Renk bahş-ı lütf olup feyyâz-ı kudret güllere
Lû'lü-i şebnem ile vermiş letâfet güllere

Ol ne hoş reng-i letâfettir ki erbâb-ı safâ
Münşerih olmaktadır ettikçe dikkat güllere

Mazhar olmuş iltifât-ı hazret-i peygambere
Münatıftır dîde-i takdîs ümmet güllere

Gülistâna revnâk-ı diğer verir her goncası
Dinse de şâyestedir ezhâr-ı cennet güllere

İftihâr eyler vücudıyla şehinşâh-ı bahâr
Feyz-i rengîn tabîattır terâvet güllere(Feyzâbâd, s.55)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

GAZEL(Nu.23)

Mutribân-ı dehr hayrandır sadâ-yı bülbüle
Bir terâne benzemez aslâ nevâ-yı bülbüle

Nağme-i santûr ü kânûn ü kemân ü nây ü ud
Uysa da yek digere uymaz hevâ-yı bülbüle

Kâşân-ı bezm-i bekâdan dem-be-dem rûh-ı bilâl
Bârekallah hân olur hüsn-i edâ-yı bülbüle

Olsa hem-âvâz mürgân-ı cihân olmaz cevâb
Âşıkâne bir nidâ-yı can-fezâyı bülbüle

Pür-meserret bang-i dilsâz ile sultân-ı bahar
Mutribân-ı dehr hayrândır sadâyı bülbüle(Feyzâbâd, s.55)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.24)
Verdi kânûn-ı ilâhî kâinâta feyz-i tâm
Tuttu dehri ser-te-ser seb'almesânî nağmesi
Neşve-i mi'râc-ı rûhânî verir ehl-i dile
Daimâ mihmân-ı beyt ümmühânî nağmesi(Feyzâbâd, s.56)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.25)
Himmetiyle Hazret-i Sultan Hamîdin ser-te-ser
Eyliyor seyrâb-ı dehri cûybâr-ı mağrifet
İftihâr etsin vücûdiyle bütün Osmâniyân
Zâtına dönse sezâdır şehriyâr-ı mağrifet(Feyzâbâd, s.56)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.26)
Arife hanımın (şukûfezâr) isminde neşrettiği risâle-i mevkûte için:
Ey tâlibe-i safâ-yı ma'nâ
İm'ân ile bak şukûfezâra
Ezhâr-ı edep şemîmi solmaz
Tercih eder ehl-i dil bahâra(Feyzâbâd, s.57)
(Mefûlû Mefâilün Feûlün)

KIT'A(Nu.27)
Üsküdârî Sâfî Beyin(Nevbâve-i Kavâid-i Farisî)sine
Âferin ey Sâfî-i şîrîn sühân
Doğrusu Nevbâven olmuş nevzemîn
Hâmeni mevlâ muvaffak eylesin
Yazmağa bin böyle eser-i güzîn(Feyzâbâd, s.57)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.28)
Bir müteşâire :
Gürletip berki şarkı güldürdün
Ehl-i hikmet revâ görürler mi?
Ses çıkarmaz bezm-i diyarda berk
Menemen berki yoksa gürler mi?(Feyzâbâd, s.58)

(Fâilâtün Fâilâtün Fa'lün)

KIT'A(Nu.29)

Uyan ey âşık-ı şûride artık

Şafakta münceîdir subh-ı ümîd

Tecellî eyliyor bî-perde cânân

Münevver etti dehri nûr-ı hurşîd(Feyzâbâd, s.58)

(Mefâilün Mefâilün Feûlün)

KIT'A(Nu.30)

Merd-i meydân-vegâyım rüstem-vakt olsa da

Hasmımı bir hamlede elbette tedmîr eylerim

Ben tenezzül eylemiş olsam rakîb kâfiri

Ra'd-ı hücumla bütün dünyaya teşhîr eylerim(Feyzâbâd, s.58)

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.31)

Âfitâb-ı cemâlin ey dilber

Zîver-i maşrîk-i melâhattir

Sen şeh-i hâyâl-i nâzenînânsın

Âşık olmak sana ne devlettir(Feyzâbâd, s.59)

(Fâilâtün Fâilâtün Fa'lün)

KIT'A(Nu.32)

Var iken elde delîl-i kat'â

“ Tiğ lâ-yüsel ammâ yefal”⁸⁸

Ukala bir yere gelse bulamaz

Hikmet-i halka ta'rize muhal(Feyzâbâd, s.59)

Feilâtün Feilâtün Feilün

KIT'A(Nu.33)

Sıdk ile hizmet edenler devlete bî-iştibâh

Şehr-i yârin iltifâtiyle olurlar ser-firâz

Ömr-ü ikbâlin füzûn olsun şeh-i âlem-penâh

Sîne-i ihlâsına taktı nişân-ı imtiyâz(Feyzâbâd, s.59)

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.34)

Bâb-ı ihsânın eyâ mercî'-i gül

Mültecâ-yı da'fâdır elhak

⁸⁸ Çağatayca'dan (Bu dip not kitabın aslında bulunmaktadır)

Yaşa âlemde saadetle yaşı
 Ömr ü ikbâlini efzûn ede hak(Feyzâbâd, s.60)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.35)
 Hazret-i müftî el-enâmı haşrede
 Eyle ya Rabb sadr-i devlette mekîn
 Zâtını ekdârdan hıfz eyleyip
 Kıl kemâl-i âfiyetle mübîn (Feyzâbâd, s.60)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.36)
 Hâmem edemez mertebe-i fazlını takdîr
 Mahsûd-ı efâzalsın eyâ fahr-i kemâlât
 Fazlın yetişir kadrini i'lâyâ cihanda
 Her rütbe eder zât-ı şerîfinle mübâhât(Feyzâbâd, s.60)
 (Mefûlû Meâilû Mefâilû Feûlün)

KIT'A(Nu.37)
 Mâlikiz bir pâdişâh-ı merhamet pîraye kim
 Da'ıyan devlet-i lutfiyle şâd eyler bütün
 Zıkr ü fikri ezdiyâd-ı şân-ı millettir hemân
 Maksûdı şeri şerîfe hüsn-i hizmettir bütün(Feyzâbâd, s.61)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.38)
 Rûz şeb hikmet serâyı âleme
 Lem'a pâş oldukça hurşîd ü kamer
 Sadr-i izzette hüdâvend-i cihân
 Eylesin müftiyi elenâmı kâm-ver(Feyzâbâd, s.61)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.39)
 Edenler mesleğinde istikâmet
 Olurlar mazhar lutf-i e'âli
 Ederler dem-be-dem beyn'el-emâsil
 Cihanda feyz-i bârile teâlî(Feyzâbâd, s.61)
 (Mefâilün Mefâilün Feûlün)

KIT'A(Nu.40)
 Verdi şeref meşâyıhta bir zât kim bugün

Eyler fazîletiyile cihan halkı iftîhâr
 Ol zât bî-nazire edip arz-ı ihtisâs
 Ey hâme kıl farîza-i tebrîke ibtidâr(Feyzâbâd, s.62)
 (Mefûlû Fâilâtû Mefâilû Fâilün)

KIT'A(Nu.41)
 Müfti-el-enâm olunca ol fazıl-ı yegâne
 Geldi cihâniyâne şevk-ı cedîd el-hak
 Bu mısrayı okurlar bi'l-cümle ehl-i dâniş
 Câh-ı celîl-i fetvâ zâtiyle buldu revnak(Feyzâbâd, s.62)
 (Mefûlû Fâilâtû Mefâilû Fâilün)

KIT'A(Nu.42)
 Günlerin aylar kadar efzûn olup
 Ayların yıllar kadar olsun füzun
 Böyle bin sâl-i nev idrâk edip
 Sür safâ devletle sen ey zü-fünûn(Feyzâbâd, s.62)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.43)
 Ey serîr ârâ-yı ilm ü ma'rifet
 Fahr eder zâtınla erbâb-ı kemâl
 Pâye-i ikbâlini günden güne
 Eylesin berter cenâb-ı zülcelâl(Feyzâbâd, s.63)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.44)
 İftîhâr eyler kemâlinle kemâlât-ı cihân
 Bin yaşa âlemde ey allâme-i âlî tebâr
 Kalbini ekdârdan mahfûz edip günden güne
 Kadrini kılsın dübâlâ hazret-i perverdigâr(Feyzâbâd, s.63)
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

KIT'A(Nu.45)
 Eylesin ol fâzılı Allâh tâ yevmü'l-kıyâm
 Handân ile serâyı âfiyette ber-karâr
 Gülşen-i ikbâlini kılsın dem-â-dem feyzâb
 Etmesin bir vech ile pâmâl kahr-ı rüzgâr(Feyzâbâd, s.63)
 [Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün(Fa'lün)]

NAZIM(Nu.46)

İntisâbım hüsn-i aşk efrûzedir
İncizâbım nağme-i dilsûzedir
Eylemem mâzîyi istikbâli yâd
İ'tibârım devlet-i imrûzedir(Feyzâbâd, s.64)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

NAZIM(Nu.47)

Ey fâzıl-ı bî-ammâl-ı millet
Zânın ile fahrâdır fazilet

Esrâr-ı ulûme âşinâsın
Erbâb-ı kemâle pîşvâsın

Bî'l-cümle fûhûle çârnâr
Rüchânını âlem eyler ikrâr

Ser-levha-i hayal ârifânsın
Bir zât-ı şerîf nüktedânsın

Zâtın gibi gelmedi yegâne
Bir ehl-i kerem hâk-dâne

Durdukça cihân cenâb-ı mevlâ
İclâlini eylesin dübâlâ(Feyzâbâd, s.64)
(Mefûlû Mefâilün Feûlün)

ŞARKI(Nu.48)

Hasta-i şevk-i visâlindir gönül çoktan beri
Derdime Allah için gel çâre-sâz ol ey perî
Nâ-ümîd lütfun etme âşık-ı gam per-veri
Derdime Allah için gel çâre-sâz ol ey perî

Vuslata şâyân değilse âşıkın ey mest hâb
Merhametsiz bari bir bûseyle kâm-yâb
Âteş-i aşkın tahammûlsüzdür bî-irtiyâb
Derdime Allah için gel çâre-sâz ol ey perî(Feyzâbâd, s.65)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

ŞARKI(Nu.49)

Nâr-ı aşkınla harâb oldu benim
 Yetiş imdadıma ey gül bedenim
 Firkatin cânıma kâr etti benim
 Yetiş imdadıma ey gül bedenim

Âteş-i hicrine ey gonca-i ter
 Dil-i gam dîde tahammül mü eder
 Acıyor hâlîme kim etse nazar
 Yetiş imdadıma ey gül bedenim(Feyzâbâd, s.66)
 (Feilâtün Feilâtün Feilün)

TARİH(Nu.50)

Bang-i zikrullah ile oldukça âlem pür tanîn
 Pâyidâr etsin bu dergâhı hüdâ-yı lemyezel
 Bî'l-bedâhe söyledim Vasfî güher tarihini
 Hankâh kadrî tecdîd eyledi bî-bedel(Feyzâbâd, s.66)1307
 (Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

TARİH(Nu.51)

Duhter-i hazret-i mîr ârif
 Elvedâ eyledi dehr-i köhne

Çâk edip câme-i ömrün devrân
 O perî peykeri sardı kefene

Firkati etti giriftâr bütün
 Handânın gam şâdî-fekine

Hem- civâr eyle hakk cennette
 Mader-i pâk imâm-ı Hasana

Yazdı bir pîr gelip tarihini
 İrtihâl etti bekâya hasene(Feyzâbâd, s.67)
 1307
 (Feilâtün Feilâtün Feilün)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEZEBÂT VE FEYZÂBÂD'DAKİ ŞİİRLERİN İNCELENMESİ

I.ÂHENK

Çalışmanın bu bölümünde âhenk ve ritm üzerinde durulacaktır. Bu unsurlarla ilgili var olan kabullere ve bu çalışmada ölçü olan yaklaşımlara yer verilecektir. İncelenen şiirlerdeki âhenk ve ritm unsurları gösterilecektir.

Âhenk ve ritm fonksiyonları açısından şiirde birbirini tamamlarlar. Şiirde müzikalitenin oluşmasına katkı sağlarlar. Uzun yıllar “mevzûn ve mukaffâ” söz olarak tanımlanmış olan şiir, en çok rağbet edilen edebi türlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla notaların belli kurallar dahilinde yan yana getirilmesi ile meydana gelen mûsikî parçalarına benzetilebilecek ilk edebî tür de herhalde yine şiir olacaktır.

Esrarlı duyguları duyulur kılmak isteyen şairler, kelimelerin mânâ ve ses değerlerini birlikte düşünerek belli bir uyum içinde sunmuşlar ruh ürperişlerini, duygularını, fikirlerini sıradan ifâdelerin çok ötesinde bir uslûpla aktarmayı tercih etmişlerdir. Âhenk ve ritm şiiri musikîye yaklaştırırlar.

“Âhenk, bir bütün içinde bulunan parçaların birbiri ile uyumu demektir. Bu uyumda parçaların özellikleri, biçimi yapısı, dokusu, etkisi, takdimi, soyut ve somut değerleri, muhtevâsı, kullanılışı vb. nitelikleri birbiri ile orantılı, dengeli birbağlantı içinde olmalıdır.”⁸⁹

Şiirdeki ritm,vezin, kâfiye, asonans, aliterasyon, tekrarlar, yansıma gibi öğeler âhengi oluştururlar. Bir şiirde müzikâliyenin oluşması bu öğelerin başarılı kullanımı ile oluşacaktır.

“Edebî eserde, bilhassa şiirde söz konusu edeceğimiz ritm; harf, hece ve kelimelerin önce kulakta sonra gönülde uyandırdığı darbe tesiridirki belli periyotlarla bize ulaşır. Nesirde de ritmden basedilebilir ama ritm duygusu, nazımda öne çıkar. Vezin, kâfiye, asonans,aliterasyon gibi ritm de âhenk unsurlarındandır. Bunlar, müzikteki ritm, saz fonksiyonunu yerine getirir. Bu cümleden olmak üzere, edebiyatta müziğin tedâhülü görürlür.”⁹⁰

Kelimelerin müzikal değerlerinden faydalanma eğilimi, sadece belirli bir alanda sözkonusu edilebilen bir durum değildir. Ses öğelerinin okuyucu, dinleyici, şâir ve bestekârla birlikte dili kullanan her insan üzerinde psikolojik etkisi olduğu ortadadır:

⁸⁹ Mehmet Önal, *En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım*, Akçağ Yay., Ank. 2009, s.251

⁹⁰ Mehmet, Önal, age., s.252

“İnsanoğlunun ses öğelerinden nasıl etkilendiği, nasıl yararlandığına ilişkin birkaç noktaya dikkati çekmek istiyoruz. Üç-beş yaşındaki bir çocuğa söyleyeceklerimizi uyaklı, ölçülü, bir biçimde söylemeyi deneyelim Örneğin,

İlacı aliver- yatağına daliver,

İçiver suyu bir güzel uyu.

gibi uyaklı ve ölçülü sözler söylendiğinde çocuğun gülümsediğini gözlerinin parladığını görürüz.”⁹¹

İfâdeyi yumuşatarak güzelleştirmek ve daha etkin bir biçime sokmak amacıyla başvurulmuş bu yöntem, sözün güzelini arayan şâirlerin de dikkatini çekmiş ve şiir söylerken mûsikînin gücünden faydalanma eğilimi ortaya çıkmıştır. Şiir dilinde ses öğelerinden faydalanmayı, insanoğlunun ses ve müziğe olan temâyülüne bağlayan Aksan; “Bir elin nesi var, iki elin sesi bar / Bakarsan bağ, bakmazsan doğ olur” gibi atasözlerinin ve “Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur, / Kime niyet, kime kısmaz” şeklindeki deyimlerin kalıcı olma özelliğinin bu eğilimle açıklanabileceğini ifâde eder.

A.Ritm

Günlük dildeki kelimeler belli özelliklerine göre bir araya gelerek şiir dilinin ritmik olmasını sağlarlar. Bu özellikler hecelerin sayısı, uzun ya da kısa olması, vurgusu vb.dir.

“Ritm, eserin parçaları arasındaki uyum sistemlerinden biridir. Ritm, bir müzik terimidir ve melodinin icrâsındaki zamanlamayı ve şiddeti belirleyen ilm-i edvâr (usûl) adlı bir bilgi ile disipline edilir.”⁹²

Şiirde ritm, sözün musikîye yaklaşmasını sağlar. Ritmin öğeleri belirlendikten sonra, şiir dilinin vasıfları ortaya çıkacaktır. Şiirin önemli öğelerinde olan ritm; vezin, kafiye, redif alt başlıkları ile ele alınacaktır.

⁹¹ Doğan,Aksan, age. ,s. 184

⁹² Mehmet,Önal, age., s.252

1.Vezin

Eski Türk şiirinden bugüne şiir örneklerinin hep bir vezin (ölçü) içinde yazıldığı görülmektedir. Çünkü ölçü şiirdeki ritmin en temel öğelerindendir. Bu sebeple bir şiiri tahlil etmek için o şiirin veznini tespit etmek gereklidir:

“Vezin, nazımda kullanılan bir âhenk ve ritm elemanıdır ki, ölçü kelimesiyle de anılır. Mısralardaki hecelerın sayısı(hece vezni); hecelerın açık, kapalı veya uzun, kısa oluşu (aruz vezni); hecelerın arasında daha önceden bir kalıpla belirlenmemiş ama orjinal bir bağlantı içinde bulunuşu (serbest vezin), vezin dediğimiz kulak ile algılanan ama mânâya ve nazmın bütününe tesir eden bir âhengi meydana getirir.”⁹³

Şeyh Vasfî'deki vezin temayülünü tespit etmek için Şeyh Vasfî'nin şiirinin gelişiminde önemli etkisi olan klasik Türk şiirindeki vezin anlayışı üzerinde durulacaktır.

İslamiyetin kabulü ile yeni bir medeniyet dairesine giren Türkler İran ve Arap kültürünün etkisi altında kalmışlardır. Bu etkilenme pek çok alanda olduğu gibi sanat ve edebiyat alanında da kendini göstermiştir. Daha önce hece veznini kullanan Türk şairleri bu devirden sonra “Aruz” veznini kullanmaya başlar :

“Arap edebiyatının öz malı olan aruz ölçüsü Türk edebiyatına doğrudan değil, dolaylı olarak İran edebiyatından geçmiştir. X. Yüzyılda İslamiyet'i benimseyip Arap kültürü ve edebiyatının etkisine girmelerinden önce de Türklerin yüzyıllar boyu kullandıkları nazım şekilleriyle şiir ölçüleri vardı. Bu zamana kadar Türkçe şiirler dörtlükler halinde ve hece sayısına dayanan millî bir nazım ölçüsüne göre söyleniyordu. Bu yüzyıldan başlayarak Arap kültürü ve edebiyatı İran kültürü ve edebiyatını etkilediği gibi , gittikçe artan bir hızla Türk edebiyatını da etkisi altına almağa başlamıştır.”⁹⁴

Türkçe sahip olduğu özellikler sebebiyle aruz ölçüsüne çok uygun değildir. Bu sebeple ilk devirlerde uygulamalarda zorluklar görülür:

“Türk şairleri de Türkçe'yi böylesine yabancı bir şiir ölçüsü içinde söylemede büyük güçlüklerle karşılaşmışlar, ancak pek çok hatalar,

⁹³ Mehmet,Önal, age., s.252

⁹⁴ Haluk, İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İst.1997, s.138

zorlamalar, uzatma ve kısaltmalarla Türkçe'yi bu ölçüye uydurmaya çalışmışlardır.”⁹⁵

Yıllar geçtikçe Türkçe'deki Arapça ve Farsça kelimeler artmış, Türk şairler bu kelimelerle yazdıkları şiirlerde aruz ölçüsünü başarılı olarak kullanmışlardır:

“Sonraları bir yandan İslam dini ve Arap kültürünün, öte yandan örnek tutulan İran edebiyatının etkileriyle Arapça ve Farsça kelimeler ve Farsça tamlamalar, hatta bazı dil kaideleri şiir diline girmeğe ve gittikçe çoğalmağa başlayınca, aruzla söylenen Türk şiirinin ahenginde yavaş yavaş bir düzelme olmuş, imâle ve zihaf lar gittikçe azalmıştır. Bu sonucun alınmasında , doğal olarak şairlerin bu yabancı şiirölçüsüne alışmaları ve bu konuda deneyim kazanmalarının da büyük etkisi olmuştur. XV. Yüzyılda aruz ölçüsü artık Türk şiirine yerleşmiş ve başarılı bir biçimde kullanılmağa başlamıştır.”⁹⁶

Divan şairleri aruz ölçüsünü tercih ederken halk şairleri arasında hece ölçüsü kullanılmaya devam eder. Bununla beraber aruzun Türkçe'ye uygun olmadığı konusundaki itirazlar devam etmiştir.⁹⁷

Türk şiiri Tanzimattan sonra yeni bir medeniyet dairesinin etkisi altına girer. Türk şiirinin yenileşme dönemi içinde şiiri oluşturan diğer unsurlar gibi aruz vezni de yoğun tartışmalara sebep olur. Şairler yeni arayışlar içine girerler:

“Tanzimat'tan sonra da bu düşüncayı savunanlar çıkmış, bu arada Türkçe'nin kısa seslerini karşılayabilmek için yeni kalıplar yapma denemelerine de girişilmiştir. Bu arada Abdülhak Hâmid gibi bazı şairler “Fefe'ilâtün” cüz'ünü türeterek kullanmışlardır. Ama bu çabalar başarılı olmamış ve bir sonuca ulaşmamıştır. Aruz ölçüsünün Arapça ve Farsça gibi yabancı kelimelerin yardımları olmadan da Türkçe şiirlerde başarıyla uygulanabileceğini son devirde Tefik Fikret, Mehmet Âkif ve Yahya Kemâl gibi şairler şiirlerindeki uygulamalarıyla kanıtlamışlardır.”⁹⁸

Klasik Türk şiiri her şeyden önce bir form olduğu için şekil unsurları muhtevâdan sonra değişir. Bu şekil unsurlarından en katı ölçülerle

⁹⁵Haluk İpekten, age., s.138

⁹⁶ Haluk İpekten,age., s.139

⁹⁷Haluk İpekten, age., s.139

⁹⁸ Haluk İpekten, age., s.139

belirlenmişlerinden birisi aruz veznidir. Bu kadar kesin kurallara bağlı olan ve şairlere zengin bir âhenk kurma imkanı veren bu ölçüyü bırakmak Türk şairleri için çok da kolay olmamıştır.

Yeni Türk edebiyatı içinde şiiri oluşturan unsurlar çerçevesinde en yoğun tartışmaların olduğu dönemlerden biri Şeyh Vasefî'nin de içinde olduğu ara neslin faaliyet gösterdiği dönemdir. Bu devir edebiyatçıları giriştikleri tartışmalarla Servet-i Fünûn şiirinin dolayısıyla modern Türk şiirinin kuruluşuna katkıda bulunmuşlardır. Fakat bu süreç çok da kolay işlemez. Gelenekli şiir örneklerini talim ederek yetişmiş ve sonra batılı şiirle karşılaşmış şair ilk önce ne yapacağını bilemez:

“Nasıl ki Sultan III.Osman, kendi saltanatına kadar sarayda toplanan bütün frenk eşyasını yok ettirerek batılılaşmaya mâni olamamış ise, Sultan Abdülmecid de Tanzimat'tan sonra “kadîm” unsurları yok edemez. Böylece yeniden hoşlanan, eskiden vazgeçemeyen; ama ikisini imtizaç ettiremeyip kimlik ve hatta kişiliğinin iki farklı yüzü olarak yaşatan bir aydın tipi doğar. Bu ikiliğin trajedisini en çok yaşayanlar da şairler olur; çünkü, önceki asrın şiirinde değişim teşebbüsleri mesnedini ve yönünü kendi içinde bulurken, XIX.asır şairi kısmen tanıyıp anlayabildiği Batı şiiri karşısında şiirini kifayetsiz, kendisini aciz görmektedir. Değiştirme gayretleri semeresini kolayca vermez, zîrâ, miâdi doldu zannedilen şiir, Batı'ya şair kadar kolayca kapılarını açmaz.”⁹⁹

Okudukları beğendikleri batılı şiir örneklerini kendi şiirlerine uygulamak o kadar da kolay olmayacaktır.

“Doğru bildiğini uygulayamamak yeni şâirin en büyük za'fıdır. Şinasi gibi Ziya Paşa ve Namık Kemal de düşündüklerini kuvveden fiile geçiremeyen şairlerdir.”¹⁰⁰

Şiirde yenilik arayışı içinde olan şairler bu yeniliği Türk şiirinin kökenlerinde “hece vezninde” ararlar. Hece ölçüsüyle şiir yazma denemelerinde bulunurlar:

“Kemal bazen aruz veznini manii terakki görür. Alternatif olarak hece veznini hem dener, hem de Hâmid'e tavsiye eder. Hâmid'in ve kendisinin

⁹⁹ M.Kayahan, **Özgül, Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi**, TDV Yay., Ank.2000, s.7

¹⁰⁰ M.Kayahan Özgül, age., s.7

tecrübelerini semereli bulmayınca hece veznini “Âşık Garib evzân-ı garîbesi”, “âmiyâne, âhenksiz ve zevzeklik” gibi sıfalarla adlandırır. Sonra yeni şiire vezin değil, kâfiyenin mâni olduğunu düşünür.

Kemâl’in bu yolda bir tecrübesine tesadüf olunamaması, kendisinin de eski yunan şiirini hatırlatan bu denemelerden memnun kalmadığını gösteriyor. Ziyâ Paşa’nın Menemenli-zâde Tahir’in ve Celal Sâhir’in üç ayrı nesilde süren kâfiyesiz şiir tecrübelerinin başarısızlığı bu memnuniyetsizliğin isâbetine delildir.”¹⁰¹

On dokuzuncu yüzyıl şairleri hece vezniyle yazmayı denedikleri gibi yeni aruz kalıpları oluşturmaya da çalışırlar.

“Hâmid, Kemâl’in de yönlendirmesi ile bâzen aruzda yeni vezinler icad eder, bazen de parmak hesabını dener.”¹⁰²

Tanzimat devrinde başlayan aruz-hece tartışmaları daha sonraki dönemde de artarak devam edecektir. Şiirin muhtevâsında görülen değişikliğin şekle yansması o kadar kolay olmayacaktır. Aruz vezninin sağladığı âhenk imkanlarına alışan şairlerin hece ile şiir çalışmaları devam eder. Heceyi aruza tercih eden şairleri görmek için Millî edebiyat dönemini beklemek gerekecektir.

Tanzimat döneminde başlayan aruz hece tartışmaları bu dönemde de devam eder. Hece ölçüsü aruz karşısında çok da mesafe katetmiş değildir. Şairlerin heceyle yazdıkları şiirler deneme olmaktan öte gidemez:

“İlimli mutavassıtînin üçüncü meselesi vezin ve kâfiye etrafındaki bâzı gelişmelerden doğar. Fikir uyuşmazlıkları pekçok konuda olsa da, onları Servet-i Fünuncuların karşısında muhâlefet mevkiine getiren asıl mesele de bu olur. Bir kısım mutavassıtlar Hâmid’in Sahrâ’sından sonra açılan yolda pastoral şiirler yazarak folklorik unsurları yeni bir gözle değerlendirirler. Bir kısmı ise, daha da ileri giderek halk şiirinin form ve söyleyişini taklit eder, hece veznini kullanırlar. Manastırlı Mehmed Rif’at, Sirozlu Sâdi ve Mehmed Emin (Yurdakul)

¹⁰¹ M.Kayahan Özgül, age., s.9

¹⁰² M.Kayahan Özgül,age., s.10

bu eğilimin önde gelen temsilcileridir. Diğer mutavassıtlar ise hiç değilse bir kere hece veznini denerler.”¹⁰³

Mutavassıtîn içinde farklı eğilimler olduğu giriş bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bütün bu farklılıklara rağmen grubun aruz ölçüsüne ve klâsik kafiyele bağılılığı ortaktır. Hece ile aruz arasında seçim yapmak gerektiğinde grup aruzdan yana olacaktır:

“Yine de mutavassıtînin arûza ve klâsik kâfiyelenişlere bağılılığı tartışmasıdır. 1895’te Hasan Âsaf adlı şiir heveslisi bir gencin Mâlûmat’a yolladığı şiiri sebebiyle başlayan kâfiye münakaşası mutavassıtînin gelenek ve yenilik karşısındaki tavrını kesinkes belirler.”¹⁰⁴

Klâsik dönemde şiirinin “mevzun ve mukaffa” söz, olarak tanımlandığı hatırlanırsa, mutavassıtînin aruza bağılılığı daha iyi anlaşılır. Ara nesil şairleri aruzla şiir yazmaya devam edeceklerdir. Bu dönemde heceyle yazılan şiirler, şairlerin toplam eserleri arasında küçük bir yekun tutar.

Şeyh Vafî geleneğe bağılılığını vezin konusunda da gösterir. Şiir kitaplarında yer alan şiirlerinin hepsini aruz vezni ile yazmıştır. Sanıldığı gibi yeniliklere tamamen kapısını kapamış değildir. Muallim Nacî’den etkilenerek hece ile şiir yazmayı denemiş fakat sonuçtan çok da memnun kalmamıştır.

“Şeyh Vafî –mutemelen Nacî’nin “Köylü Kızların Şarkısı”ndan etkilenerek- hece vezniyle “Bir Köylünün Feryâd-ı Âşıkânesi”ni söyler; ama, bu tecrübeden bile memnun kalmayacak kadar gelenekçidir”¹⁰⁵

Muallim Nacî’ye yazdığı mektupta Şeyh Vafî, heceyle yazdığı bu şiiri gönderir fakat bu şiirini beğenmemektedir. Bu şiirin aruzla yazılan bir şiirle mukayese edilemeyeceğini belirtir.

“Parmak hesabı üzre söylediğiniz neşideyi beğendim. Bu zeminde bir neşide de ben söyledim. Bilmem mazhar-ı takdîriniz olur mu? Şunu da bilmeli ki bu yoldaki neşideler hiçbir zaman buhûr-ı mâlûme üzre tanzîm edilen eş’ar ile kıyas edilemez. Ondaki âhenk, letâfet başkadır.”¹⁰⁶

¹⁰³ M.Kayahan, Özgül, age., s.23

¹⁰⁴ M.Kayahan Özgül.age., s.23

¹⁰⁵ M.Kayahan Özgül.age., s.17

¹⁰⁶ Şeyh Vafî, **Münşeât-ı Şeyh Vafî**, İst.1316, s.13-14

Şeyh Vasfi şiir kitaplarındaki şiirlerini de aruz vezni ile yazmıştır. Şairin “Münşeât-ı Şeyh Vasfî”ye aldığı heceyle yazdığı şiiri aşağıdadır:

“Bir Köylü’nün Feryâd-ı Âşıkânesi”¹⁰⁷

Firkatinle kan akıtır gözlerim
Güzel gözlüm seni her dem özlerim
Yalan değil inan olsun sözlerim
Güzel gözlüm seni her dem özlerim

Bir görüşte âşık oldum sana ben
Sensin beni böyle mecbur eyleyen
Sorar mısın âşıkını acep sen
Güzel gözlüm seni her dem özlerim

Bak ırmağa hazin hazin akıyor
Ormandaki kuşlar ne hoş şakıyor
Lakin beni ayrılığın yakıyor
Güzel gözlüm seni her dem özlerim”

Bu şiir bize göstermektedir ki Şeyh Vasfî de devrindeki pek çok şair gibi hece vezniyle şiir yazmayı denemiştir. Fakat bu denemeden pek de memnun kalmaz. Aruz veznindeki “âhenk ve letafetin” başka olduğunu söyler.

Şairin incelenen şiirlerinde kullanılan aruz kalıpları ikinci bölümde verilmiştir. Aşağıda bu kalıpların kullanıldığı nazım şekilleri ile ilgili tablo verilmiştir.

¹⁰⁷ Şeyh Vasfî, **Münşeât-ı Şeyh Vasfî**, İst.1316, s.13-14

TABLO 1:ŞEYH VASFÎ'NİN ŞİİRLERİNDE KULLANILAN ARUZ KALIPLARI

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Aruz Kalıpları
Nu:1	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:2	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:3	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:4	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:5	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:6	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:7	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:8	Kıt'a	Beyit	4	Feilâtün Feilâtün Feilün(Fa'lün)
Nu:9	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:10	Kıt'a	Beyit	4	Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün
Nu:11	Kıt'a	Beyit	8	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:12	Nazım	Beyit	4	Mefûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün
Nu:13	Nazım	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:14	Şarkı	Bent+ Beyit	15	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:15	Şarkı	Bent	12	Müstefilâtün Müstefilâtün
Nu:16	Cezbe	Bent	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:17	Cezbe	Bent	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:18	Cezbe	Bent	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:19	Cezbe	Bent	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:20	Cezbe	Bent	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:21	Tercî-i Bend	Bent+ Beyit	30	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Aruz Kalıpları
Nu:22	Mesnevi	Beyit	26	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:23	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:24	Gazel	Beyit	10	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:25	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:26	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:27	Gazel/ Nazire	Beyit	10	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:28	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:29	Gazel/ Müşterek	Beyit	12	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:30	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:31	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:32	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:33	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:34	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:35	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:36	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:37	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Aruz Kalıpları
Nu:38	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:39	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:40	Gazel	Beyit	12	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:41	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:42	Gazel	Beyit	10	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:43	Gazel/ Nazîre	Beyit	12	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:44	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:45	Gazel	Beyit	10	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:46	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:47	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:48	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün(Feilâtün) Fâilâtün Fâilün(Fa'lün)
Nu:49	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:50	Gazel	Beyit	8	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:51	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:52	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:53	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:54	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:55	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün
Nu:56	Gazel	Beyit	10	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:57	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:58	Gazel	Beyit	10	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:59	Gazel	Beyit	12	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Aruz Kalıpları
Nu:60	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:61	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:62	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:63	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	Müstefilâtün Müstefilâtün
Nu:64	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:65	Gazel	Beyit	10	Mef'ulü Mefâilün Fa'lün
Nu:66	Gazel	Beyit	10	Mefâilün Mefâilün Feülün
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Aruz Kalıpları
Nu:1	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:2	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:3	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:4	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:5	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:6	Gazel	Beyit	10	Mefûlü Mefâilü Mefâilü Feülün
Nu:7	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:8	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:9	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:10	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:11	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:12	Gazel	Beyit	8	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:13	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:14	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:15	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Aruz Kalıpları
Nu:16	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Mefâilün Fa'lün
Nu:17	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:18	Gazel	Beyit	14	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:19	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:20	Gazel	Beyit	8	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:21	Gazel	Beyit	8	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:22	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:23	Gazel	Beyit	10	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:24	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:25	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:26	Kıt'a	Beyit	4	Mefûlû Mefâilün Feûlün
Nu:27	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:28	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:29	Kıt'a	Beyit	4	Mefûlû Mefâilün Feûlün
Nu:30	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:31	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fa'lün
Nu:32	Kıt'a	Beyit	4	Feilâtün Feilâtün Feilün
Nu:33	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:34	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:35	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:36	Kıt'a	Beyit	4	Mefûlû Mefâilü Mefâilü Feûlün
Nu:37	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:38	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:39	Kıt'a	Beyit	4	Mefâilün Mefâilün Feûlün

Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Aruz Kalıpları
Nu:40	Kıt'a	Beyit	4	Mefûlû Fâilâtû Mefâilû Fâilûn
Nu:41	Kıt'a	Beyit	4	Mefûlû Fâilâtû Mefâilû Fâilûn
Nu:42	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn
Nu:43	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn
Nu:44	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn
Nu:45	Kıt'a	Beyit	4	Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn
Nu:46	Nazım	Beyit	4	Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn
Nu:47	Mesnevi	Beyit	12	Mefûlû Mefâilûn Feûlûn
Nu:48	Şarkı	Bent	8	Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn
Nu:49	Şarkı	Bent	8	Feilâtûn Feilâtûn Feilûn
Nu:50	Tarih	Beyit	4	Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn
Nu:51	Tarih	Beyit	10	Fâilâtûn Fâilâtûn(Feilâtûn) Fâilâtûn Fâilûn(Feilûn)

TABLO 2: ARUZ KALIPLARININ KULLANILDIĞI ŞİİR SAYISI

Tüm Şiirlerin Aruz Kalıpları	Kullanıldığı Şiir Sayısı
Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn	63
Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn	25
Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn	8
Mefûlû Mefâilûn Feûlûn	3
Mefûlû Fâilâtû Mefâilû Fâilûn	4
Müstefilâtûn Müstefilâtûn	2
Fâilâtûn Fâilâtûn Mefâilûn Fa'lûn	1
Fâilâtûn Fâilâtûn(Feilâtûn) Fâilâtûn Fâilûn(Fa'lûn)	1
Fâilâtûn Feilâtûn Feilâtûn Feilûn	1
Feilâtûn Feilâtûn Feilûn(Fa'lûn)	4
Mef'ulû Mefâilûn Fa'lûn	1
Mefâilûn Mefâilûn Feûlûn	2
Mefûlû Mefâilû Mefâilû Feûlûn	2
TOPLAM ŞİİR SAYISI	117

Yukarıdaki tablo Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde kullandığı aruz kalıpları hakkında bazı fikirler verir. Buna göre Şeyh'in en çok kullandığı aruz kalıbı Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün'dür. 117 şiirden 63'ünde kullanılmıştır. Haluk İpekten de incelediği şiirlerde en fazla bu kalıbın kullanıldığını belirtir.¹⁰⁸ İkinci sırada kullandığı kalıp da Fâilâtün Fâilâtün Fâilün'dür. Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün üçüncü sıradadır ve 8 kez kullanılmıştır. Diğer vezinler beşten az kullanılmışlardır.

2.Kafiye

Şiirin önemli âhenk unsurlarından olan kâfiye gelenekte vezinle birlikte şiirin olmazsa olmaz şartlarındandır. Bu dönemde şiir “mevzun ve mukaffa söz” olarak tanımlanır.

Arapça kökenli olan kâfiye sözcüğü önceleri beyitlerle söylenmiş hikmetli ve hicivli söz karşılığına kullanılırken, zamanla anlam değişikliğine uğrayarak bugünkü manasını kazanmıştır.¹⁰⁹

“Kâfiye kelimesinin asıl anlamı, başın arkası ense demektir. Bu temel anlamdan bir şeyin sonu, arkası anlamı türemiş, kelime daha sonra terimleşerek beytin sonu anlamını kazanmıştır.”¹¹⁰

Kâfiyenin geçmişten günümüze pek çok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

“Beyitlerin veya mısraların kaide-i mahsusuna göre son harflerinin tevâfuku.”¹¹¹

“Hem lafız hem mana yahut yalnız lafız veya yalnız mana hasebiyle muhtelif oldukları hâlde mısraların yahut beyitlerin evâhirinde veya bunların evâhiri menzilesinde bulunan yerlerde telaffuzda istiklali meşrut olmamak ve

¹⁰⁸ Haluk İpekten, age., s.115-277

¹⁰⁹ “Kâfiye”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ans.**, Dergâh Yay., İst.1982, C.5, s.88

¹¹⁰ Yekta, Saraç, **Klasik Edebiyat Bilgisi**, 3F Yay., İst.2007, s.265

¹¹¹ Şemsettin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matb., İst.1317, s.1031

revî, te'sis, dahîl, redif, kayd, vasl, hurûc, mezîd, na'ire denilen hurûf u harekattan ibaret olmak üzere tekerrür eden şeyin mecmu'udur."¹¹²

"Nazımda şiirlerin sonunda tekerrür eden ve aynı sesi veren harflerin hareke ve sükun hâllerindeki birleşmeleri."¹¹³

"Uyak (kâfiye), en az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir."¹¹⁴

"Kâfiye kısaca, en az iki mısra sonundaki ses tekrarıdır. Bu ses tekrarının bulunduğu kelimelerin ya kendilerinin ya anlamlarının farklı olması gerekir."¹¹⁵

"Kâfiye (halk şiirinde ayak kelimesi ile de karşılanır), manzum anlatımın veya şiirin en temel ve -çoğu zaman da- belirleyici unsurlarından birisidir. Genel manada kâfiye; mısra sonlarındaki ses benzerliğidir. Daha detaylı tarif etmek gerekirse kâfiye; iki veya daha fazla mısra sonundaki anlam, görev, yapı bakımından farklı kelime ve eklerdeki ortak ses değeridir. Bununla birlikte kâfiye, zaman zaman mısra içine de kayabilir."¹¹⁶

Yukarıda verilen tanımları çoğaltmak mümkündür. Kâfiye kavramını daha iyi değerlendirebilmek için sadece bu tanımlar yeterli olmamaktadır. Kâfiyenin kısaca tarihi gelişimini, çeşitlerini, yapısını, nazım şekilleri ile ilgisini ele almak Şeyh Vasfî'nin şiirlerini daha iyi anlayabilmek için gereklidir.

İslamiyet öncesi Türk şiirinde de var olan kâfiye olgusu İslamiyetle birlikte tanışılan Arap ve İran şiirinin etkisi ile yeni kurallara tâbî olmuştur. Bu dönemde kâfiyelerin taşıdıkları değer, çeşitleri, kâfiye kusurları; kâfiye ilmi denilen "İlmü'l- kâfiye/ ilmü'l-kavafi" kuralları doğrultusunda incelenmiştir.

"Kâfiye, klâsik edebiyat anlayışımızda vezin ile birlikte şiirin bulundurması gereken iki şartından birisidir. Neyin söylenildiği kadar nasıl söylendiği da önemli olan divan şiirimizde kâfiyenin nazım şekillerini belirleyici bir niteliğe sahip oluşu, ona verilen önemi gösterir."¹¹⁷

¹¹² Muallim Nacî, **Lûgat-ı Nacî**, Asır Matb., İst.1322, s.582

¹¹³ Ferit, Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Ktb., Ank.14.bs, s.480

¹¹⁴ Cem, Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., 4.bs, Ank.1997, s.59

¹¹⁵ Yekta, Saraç, age., s.217

¹¹⁶ İsmail, Çetişli, **Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir**, Akçağ Yay, 4.bs., Ank.2006

¹¹⁷ Yekta, Saraç, age. s.257.

Çalışmanın bu bölümünde kâfiyenin Klâsik Türk şiirindeki fonksiyonu, tür ve özelliklerinden bahsedilecektir.

“Uyağı oluşturan ve uyak harfleri (huruf-i kâfiye) denen 9 harf vardır ve divan şiirinde uyaklar bunlara göre sınıflanır ve ad alır.”¹¹⁸

Cem Dilçin’de ve diğer kaynaklarda görüldüğü üzere divan şiirinde kullanılan kâfiye harfleri şunlardır:

1. Revî: Uyağın temel harfidir ve sonda bulunur.
2. Te’sis: Revî harfi ile aralarında harekeli bir harf bulunan (elif)’tir.
3. Dahîl: Revî ile te’sis arasında bulunan harftir.
4. Redif/Ridf: Aralarında harekeli bir harf bulunmadan revîden önce gelen elif, vav ve ye harfleridir.
5. Kayd: Revîden önce gelen harekesiz harftir.
6. Vasl: Revîden sonra gelen harftir.
7. Hurûc: Vasldan sonra gelen harftir.
8. Mezîd: Hurûcdan sonra gelen harftir.
9. Nâire: Meziddan sonra gelen harflerdir.

Kâfiye Çeşitleri : Kâfiye aslında mısra sonunda tekrarlanan bir harf ile olur. Fakat bazen bu harfin öncesindeki harflerin de tekrar ettiği görülür.

“Buna göre kâfiye iki kısma ayrılır.

- a) Sadece revî harfinin tekrarı ile yapılan kâfiyeler (Kâfiye-i mücerrede): “...gül /...bûlbûl” gibi.
- b) Revî harfinin dışında ondan önceki harflerin de tekrar ettiği kâfiye (Kâfiye-i mürekkebe) “...meyl/...seyl” gibi. Bu kâfiye türü de kendi içinde kâfiye-i mürdefe, kâfiye-i müessese, kâfiye-i mukayyede şeklinde üçe ayrılır.”¹¹⁹

¹¹⁸ Dilçin, Cem, age., s.60

¹¹⁹ Yekta,Saraç, age. s.268

“Divan şiirinde bu kâfiye harflerinin harekeleri ile ilgili, kâfiye hafleri ile ilgili, kâfiye kelimelerinin türleri, ekleri ile ilgili pek çok kural vardır. Bu kurallara uyulmadığında oluşacak kâfiye kusurları da belirlenmiştir.”¹²⁰

Divan şiirinde kâfiyeyle ilgili bu kadar çok kural olmasını Kabaklı “Bütün klâsik edebiyatlar gibi, Divan edebiyatında da biçime büyük önem verilmektedir. Kâfiyenin sıkı kurallara bağlı olmasının bir sebebi de budur”¹²¹ sözleriyle açıklar.

Çalışmanın bu bölümünde Tanzimat Edebiyatı ile başlatılan Yeni Türk Edebiyatının ilk dönemlerinde kâfiye anlayışı nasıldı? Sorusuna cevap aramalıdır. Klâsik dönemde kâfiye çeşitleri ve kâfiye harfleri Arap alfabesinin kuralları gözetilerek ortaya konmuştur. Latin alfabesinde bugün tek bir harfle ifade ettiğimiz Türkçe’de tek bir ses olan t, s, z, h sesleri Arap alfabesinde birden fazla harfle ifade edilmektedir. Bu farklılık edebiyat tarihimizde (Tanzimat edebiyatı ve sonrasında) kâfiyenin göz için mi yoksa kulak için mi olduğu tartışmasını başlatmıştır.

Divan edebiyatında kâfiyenin göz için olduğu söylene gelmiştir. Oysa bu ifade eksik bir ifadedir. Ahengi oluşturan temel unsurlardan olan kâfiye yalnız göz için olamaz. Divan şiirinde kâfiyenin hem göz hem kulak için olduğunu söylemek daha uygundur. Bu anlayışa göre kâfiye harflerinin sesleri gibi şekilleri de uygun olmalıdır. Bu konunun tartışılmaya başlanması 1895 yılında Hasan Asaf isimli bir şairin “abes” ve “muktebes” kelimelerini kâfiye yapması ile gerçekleşir. Malumat dergisi başyazarı Mehmet Tahir farklı harflerle yazılan bu kelimelerle kâfiye yapılamayacağını söyler.

Karşı görüşte olanlar Recaizade Mahmut Ekrem’in “Kâfiye kulak içindir, göz için değildir” görüşü etrafında birleşirler. Bu tartışmalar devrin gazete ve dergilerinde sürereken, Ekrem’in yolundan giden genç şairler yeni anlayış doğrultusunda ürünler verirler.

¹²⁰ Muallim Nacî, **İstîlâhât-ı Edebîyye**, Haz. Yekta Saraç, Gökkuşbu Yay., 2.bs, İst.2004

¹²¹ Ahmet, Kabaklı, **Türk Edebiyatı I**, TEV. Yay., İst.1971, s.644

“Ekrem’in etrafında toplanan gençler yazımı başka sesleri yakın kelimeleri kâfiye olarak kullanmaktan çekinmezler.”¹²²

Eski şiiri devam ettirmek isteyenler Muallim Nacî’nin etrafında toplanırlar. Muallim Nacî’nin yakın dostu olan Şeyh Vafî de eski şiirin savunucuları arasındadır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki Muallim Nacî’nin yeni şiire örnek teşkil edecek pek çok şiiri vardır. Recâizade ile olan anlaşmazlıklarının temelinde de ciddî fikir ayrılıkları değil şahsî sebepler bulunmaktadır.¹²³

“Görüldüğü gibi, Nacî şiirin kaynakları ve mecrası konusunda oldukça hassas dengeleri olan bir usul teklif etmiştir. Bu teklif ne kadîm şiire ne de garp şiirine benzer ; ikisine de aynı ölçüde yakın ve uzaktır. Ekrem’in aksine, Nacî’nin ilk şiir kitabı Âteşpâre’de tek gazel dahi yoktur.

Nacî’nin şiire getirmek istediği mutedil yeniliği yeniler fark ve takdir etmezlerken, korumak istediği mutedil eskiliği eskiler hürmet ve muhabbetle karşılarlar. Yeniliklerinin takipçisi ve semeresi az olur ; oysa klâsik tarzı hatırlatan ‘gark-ı nur’, ‘meyhâne’ gibi ‘harâbâtîyâne’ gazelleri büyük rağbet görerek pek çok şair tarafından tanzîr edilir.”¹²⁴

Divan şiirinin temel taşlarından olan kâfiye üzerinde yoğunlaşan bu tartışmalar ile Yeni Türk Edebiyatı içindeki şiirin değişimi belirginleşmiştir. Şiirin değişimini savunanların kendilerine yayın organı olarak Servet-i Fununu seçmesi ile Türk şiiri yeni bir mecrağa girer. “Tevfik Fikret, yeni anlayışla kaleme aldığı eserleri birbiri ardınca yayınlamaya başlar , ruh durumuna göre vezin ve kâfiye değiştirme fikri üzerinde denemeler yapar.”¹²⁵

“Uyakta yenilik konusunda ikinci adım olarak uyaklı sözcüklerin aynı sözcük çeşidinden olması sorunu ele alınmıştır. Eski uyak geleneğine göre ad adla, sıfat sıfatla, eylem eylemle uyak yapılabilirdi. Bu kural da yıkılarak, kulakta hoş bir şiir izlenimi bırakan her sözcükle uyak yapılabileceği ortaya atıldı ve uygulandı.”¹²⁶

¹²² “Kâfiye”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ans.**, Dergâh Yay., İst.1982.C.5,s.92

¹²³ Fevziye Abdullah, Tansel, “Muallim Nacî ile Recâizade Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep olduğu Edebî Hâdiseler”, **Türkiyat Mecmuası**, C.10, s.159, İst. 1953.

¹²⁴ M.Kayahan,Özgül, Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi, s.16

¹²⁵ Mehmet, Kaplan,Tevfik Fikret,s.14

¹²⁶ Cem, Dilçin,age.s.84

“Yeni Türk şiirinde uyak çeşitleri, divan ve halk şiirindeki ortak özelliklerin birleşmesiyle yani adlarla sınıflandırılmıştır.”¹²⁷ Divan şiirindeki uyakların Arap harfleri ile ilgili olması , bugün ise bu ürünlerin Latin harfleri ile incelenmesi sebebiyle Yeni Türk şiirindeki uyak sınıflandırmasını kullanmayı uygun görüyoruz.

Kâfiyedeki değişiklik zaman içinde kâfiyenin fonksiyonunu da değiştirmiştir. Divan şiirinde çok önemli bir yeri olan kâfiye nazım şeklinin belirmesinin yanı sıra muhtevânın oluşmasında da önemli bir yere sahiptir.¹²⁸Şiirin mevzun ve mukaffa söz olarak tabir edildiği bu dönemde vezin ve kâfiye şiirin ön şartıdır. Şiir anlayışının değişmesi ile şiirde asıl unsurun âhenk olduğu kâfiye ve vezinin ahenge yardımcı olduğu fikri kabul görmüştür. Bunun sonucu olarak her ölçülü ve kâfiyeli sözün şiir olamayacağı (nazım ve manzumeler gibi) kâfiyesiz ve ölçüsüz de şiir olabileceği yargısına varılmıştır.

Günümüzde kulak için kâfiye fikrinin hakimiyet kazanması ile bu konuda tam bir serbestlik yaşanmaktadır.

“Bu konuda kabul gören ölçüler şunlardır:

1. Aynı manaya gelen kelimelerin tekrarıyla kâfiye yapılmaz.
- 2.Gramer bakımından aynı görevi üstlenmiş ekler kâfiye olamamaktadır.”¹²⁹

a.Kâfiyenin Yeri

Yukarda verilen tanımlarda kâfiyenin mısra sonlarında olduğu konusunda görüş birliği vardır. Divan şiirinde mısra sonundaki kâfiyeden başka alt ve üst mısralarda birbirlerine paralel kâfiye bulunuyorsa böyle şiirlere zü-kâfiyeteyn denir. Mısra sonundaki kâfiyeye kâfiye-i asliyye, diğer

¹²⁷ Cem, Dilçin, age..s.85

¹²⁸ Kayahan, Özgül, **Divan Yolundan Peraya Selametle**, s.191

¹²⁹ Hikmet İlaydın, **Türk Edebiyatında Nazım**, İnk.ve Aka Yay., 5.bs., İst.1966, s.66

kâfiyelere ise kâfiye-i mülhaka denir.¹³⁰ Mısra içindeki iç kâfiye, baş kâfiye de denilen ses uyumları asonans, aliterasyon ile karıştırılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu konuyla ilgili tanımlar verilecektir. Asonanas ve aliterasyon başlıkları altında bu kavramların farklılıkları tartışılmıştır.

Yaptığı şiir incelemelerinin bir çoğunda, Eski Türk Şiirinde mısra başlarında bulunan ses benzerliklerinin şematik dökümünü çıkaran Reşid Rahmeti Arat, araştırdığı şiirlerin ekserisinde mevcut olan ve genellikle tek ses benzeşmesine dayanan mısra başı kâfiyelerine dikkatlerini çekmektedir. Mehmet Kaplan eski Türk şiirlerinde bulunan bu tür kâfiyeler için “mısra başı aliterasyonu” ifadesini kullanmışken¹³¹ bazı yazarlar meseleyi daha da genelleştirmişlerdir.

“Mısra başındaki kâfiyelere aliterasyon (baş kâfiye) denir”¹³²

“Mısra başlarının aynı kelimelerle olmamak şartı ile aynı sesi vermesine baş kâfiye denir. Halk edebiyatımızın en eski örneklerinde baş kâfiye rastlamaktayız.”¹³³

Yeni Türk Ansiklopedisi ve Türk Ansiklopedisi’ndeki bilgiler bu husustaki tesbitleri doğrular niteliktedir:

“Yalnız cümle ve mısra sonlarında değil, baş ve iç kısımlarda da aliterasyonlarla iç kâfiyeler yapılmıştır”¹³⁴

“Aliterasyon (Alm. Anreim=Baştan Kâfiye)”¹³⁵

Menderes Coşkun mısra başlarındaki ses benzerliklerine “Ön Ses” demeyi uygun bulur.¹³⁶ Bu ses benzerlikleriyle oluşan sanatın redif ve kâfiyenin anlamı ile ters düştüğünü düşünmektedir.

¹³⁰ Yekta, Saraç age..s.268

¹³¹ Mehmet, Kaplan, **Şiir Tahlilleri 2 Cumhuriyet Devri Türk Şiiri**, Dergâh Yay., 2. bs., İst.1980, s. 428

¹³² Hikmet İlaydın, age., s. 67

¹³³ Kemal, Karaalioğlu, **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü**, İnk ve Aka Yay. 2. bs., İst. 1978, s. 90

¹³⁴ “Kâfiye”, Yeni Türk Ans. Ötüken Yay. İst. 1985 C.5, s. 1617

¹³⁵ Aliterasyon” Türk Ans., MEB as. Ank. 1948, v.2, s. 125

¹³⁶ Menderes, Coşkun, **Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar**, Dergâh Yay., İst.2007, s.232

Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde, tüm mısraların başında ortak olan ses benzerliğine dayanan baş kâfiyeye rastlanmamıştır. Bununla beraber şair iç kâfiyeyi kullanmıştır. İç kafiye'nin tanımı verildikten sonra Şeyh Vasfî'deki kullanımı örneklerle gösterilecektir:

“Kâfiyeler mısraların içinde olursa iç kâfiye denir”¹³⁷

“Mısra içinde fazladan yapılan kâfiyelere de iç kâfiye diyeceğiz”¹³⁸

“Ortada kâfiyeleniş örnekleri, asonans ve aliterasyonla da karıştırılmakta ve yanlış olarak yarım kâfiye adı ile kullanılmaktadır.”¹³⁹

Asonans ve aliterasyon tek sesli ya da tek sessizi tekrarı ile oluyorsa, birden fazla sesin kâfiye oluşturacak şekilde mısra içinde kullanılması iç kâfiyeyi oluşturacaktır. Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde aslolan mısra sonlarındaki kâfiyeler olmakla beraber, mısra içinde de kâfiyelere rastlanır. Bu beyitlerden bazıları şunardır:

GAZEL(Nu.14)

Yâd eder hürmetle **evlâd**-ı vatan ünvânını

Eyliyor günden güne **mezdâd**-ı mevlâ şânını (Feyzâbâd, s.50)

Yukarıdaki beyitte mısra sonunda –ân zengin kafiyesi ve –ını redifi vardır.

Mısra içindeki **Yâd**, **evlâd**, **mezdâd** kelimeleri sonlarındaki –âd ile bir uzun ünlü ve bir ünsüzden oluşan zengin iç kâfiye oluştururlar

GAZEL(Nu.23)

Mutribân-ı dehr **hayrân**dır sadâ-yı bülbüle

Bir terâne benzemez aslâ nevâ-yı bülbüle

Nağme-i santûr ü kânûn ü **kemân** ü nây ü ud

Uysa da yek diğere uymaz hevâ-yı bülbüle

Kâşân-ı bezm-i bekâdan dem-be-dem rûh-ı bilâl

Bârekallah **hân** olur hüsn-i edâ-yı bülbüle

¹³⁷ Seyit Kemal, Karaalioğlu, Türk Şiir Sanatı, İnk ve Aka Yay. 2. bs. İst. 1980, s. 69

¹³⁸ Hikmet, İlaydın, age., s.62

¹³⁹ Mehmet, Önal, age., s.273

Olsa hem-âvâz **mürgân**-ı **cihân** olmaz cevâb

Âşıkâne bir nidâ-yı **cân**-fezâyı bûlbüle

Pür-meserret bang-i dilsâz ile **sultân**-ı bahar

Mutribân dehr-i **hayrân**dır sadâyı bûlbüle(Feyzâbâd, s.55)

Yukarıdaki şiirde msra başında ve ortasında koyu renkle gösterilen kelimelerde “-ân” kâfiye oluşturcak şekilde kullanılmıştır.

CEZBE(Nu.18)

Neşvelense çok mudur mihr-i felek

Şevki artar bâde-hâr oldukça ben

Vecde gelmez mi bakın ins ü melek

Zevki artar cezbe-dâr oldukça ben(Cezebât, s.14)

KIT'A(Nu.27)

Üsküdârî Sâfî Bey'in (Nevbâve-i Kavâid-i Farisî)sine

Âferin ey Sâfî-i **şîrîn** sühân

Doğrusu Nevbâven olmuş **nevezmîn**

Hâmeni mevlâ muvaffak eylesin

Yazmağa **bin** böyle eser-i **güzîn**(Feyzâbâd, s.57)

Şiir içindeki aferin, şîrîn ve bin kelimeleri de mısra sonundaki nevezmîn ve güzîn kelimeleriyle kâfiyelidir.

Şeyh Vasfî mısra sonundaki kelimelerle kâfiye oluşturacak kelimeler de kullanır mısra başında ve ortasında. Aşağıda bu kullanıma örnekler verilmiştir.

GAZEL(Nu.15)

Nazm-ı pâkim şîve-i i'câze **bürhândır** bütün

Sözlerimden pertev-i **irfân fûrûzândır** bütün

Düşmân-ı mânâ olan huffâş-ı **tabân-ı zamân**

Ruhşes-i şemşîr-i hâmemden **girizândır** bütün (Feyzâbâd, s.50)

Mısra sonlarındaki kâfiye kelimeleri olan **bürhân, fûrûzân ve girizân** ile kâfiye oluşturacak şekilde mısra başında ve ortasında **irfân, düşmân, tabân, zamân** kelimeleri kullanılmıştır.

b.Kâfiyenin Şeması

Şiirde kâfiye şeması nazım şekli ile doğrudan ilgili bir konudur. Gelenekte gazelin, kasidenin, mesnevinin, kıt'anın kâfiye şeması bellidir.

“Kâfiyenin sıralanışı veya kâfiye şeması adıyla yapacağımız bir inceleme, bir çok problem taşır. Düz kâfiye, çapraz kâfiye, sarma kâfiye, mâni tipi kâfiye, semâî tipi kâfiye, koşma tipi kâfiye, gazel tipi kâfiye gibi isimlendirmeler, henüz standarda kavuşmamıştır. Meselâ mesnevî tipi kâfiyenin, az çok değişikliklerle yeni edebiyatta kullanıldığını söyleyebiliriz.”¹⁴⁰

Şeyh Vasefî incelenen şiir kitaplarında gazel, kıt'a, nazım, mesnevî, şarkı, tercî-i bend nazım şekillerini kullanmıştır. Aşağıda Şeyh Vasefî'nin şiirlerinde kullandığı şekiller ve buna bağlı kâfiye şeması verilmiştir.

TABLO 3: ŞEYH VASEFÎ'NİN ŞİİRLERİNDE KAFİYE ŞEMASI

CEZEBÂT ŞİİR NUMARALARI	NAZİM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:1	Kıt'a	ab/cb
Nu:2	Kıt'a	ab/cb
Nu:3	Kıt'a	ab/cb

¹⁴⁰ Mehmet, Önal, age., s.274

CEZEBÂT Şiir NUMARALARI	NAZIM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:4	Kıt'a	ab/cb
Nu:5	Kıt'a	ab/cb
Nu:6	Kıt'a	ab/cb
Nu:7	Kıt'a	ab/cb
Nu:8	Kıt'a	ab/cb
Nu:9	Kıt'a	ab/cb
Nu:10	Kıt'a	ab/cb
Nu:11	Kıt'a	ab/cb/çb/db
Nu:12	Nazım	aa/ba
Nu:13	Nazım	aa/ba
Nu:14	Şarkı	aaa/aa/bbb/aa/ccc/aa
Nu:15	Şarkı	abab/cccb/çççb
Nu:16	Cezbe	ab/ab
Nu:17	Cezbe	ab/ab
Nu:18	Cezbe	ab/ab
Nu:19	Cezbe	ab/ab
Nu:20	Cezbe	ab/ab
Nu:21	Tercî-i Bend	aabbccçç/dd/eeffggğğ/dd/hhııııjj/dd
Nu:22	Mesnevi	aa/bb/cc/çç/dd/ee/ff/gg/ğğ/hh/ıı/ii/jj
Nu:23	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:24	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:25	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:26	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:27	Gazel/Nazire	aa/ba/ca/ça/da
Nu:28	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da

CEZEBÂT Şiir NUMARALARI	NAZIM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:29	Gazel/Müşterek	aa/ba/ca/ça/da/ea
Nu:30	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:31	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:32	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:33	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:34	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:35	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:36	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:37	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:38	Gazel/Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:39	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:40	Gazel	aa/ba/ca/ça/da/ea
Nu:41	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:42	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:43	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da/ea
Nu:44	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:45	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:46	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:47	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:48	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:49	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:50	Gazel	aa/ba/ca/ça
Nu:51	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:52	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:53	Gazel	aa/ba/ca/ça/da

Nu:54	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:55	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:56	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:57	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:58	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:59	Gazel	aa/ba/ca/ça/da/ea
Nu:60	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:61	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:62	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:63	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da
Nu:64	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:65	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:66	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
FEYZÂBÂD ŞİİR NUMARALARI	NAZİM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:1	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:2	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:3	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:4	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:5	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:6	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:7	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:8	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:9	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:10	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:11	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:12	Gazel	aa/ba/ca/ça

FEYZÂBÂD ŞİİR NUMARALARI	NAZİM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:13	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:14	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:15	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:16	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:17	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:18	Gazel	aa/ba/ca/ça/da/ea/fa
Nu:19	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:20	Gazel	aa/ba/ca/ça
Nu:21	Gazel	aa/ba/ca/ça
Nu:22	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:23	Gazel	aa/ba/ca/ça/da
Nu:24	Kıt'a	ab/cb
Nu:25	Kıt'a	ab/cb
Nu:26	Kıt'a	ab/cb
Nu:27	Kıt'a	ab/cb
Nu:28	Kıt'a	ab/cb
Nu:29	Kıt'a	ab/cb
Nu:30	Kıt'a	ab/cb
Nu:31	Kıt'a	ab/cb
Nu:32	Kıt'a	ab/cb
Nu:33	Kıt'a	ab/ab
Nu:34	Kıt'a	ab/cb
Nu:35	Kıt'a	ab/cb
Nu:36	Kıt'a	ab/cb
Nu:37	Kıt'a	ab/cb

Nu:38	Kıt'a	ab/cb
Nu:39	Kıt'a	ab/cb
Nu:40	Kıt'a	ab/cb
Nu:41	Kıt'a	ab/cb
Nu:42	Kıt'a	ab/ab
Nu:43	Kıt'a	ab/cb
Nu:44	Kıt'a	ab/cb
Nu:45	Kıt'a	ab/cb
Nu:46	Nazım	aa/ba
Nu:47	Mesnevi	aa/bb/cc/çç/dd/ee
Nu:48	Şarkı	aaaa/bbba
Nu:49	Şarkı	aaaa/bbba
Nu:50	Tarih	ab/cb
Nu:51	Tarih	ab/cb/çb/db/eb

Yukarıdaki tabloya göre Şeyh Vafî'nin gazel şeması gelenekteki gibidir. 33 kıt'adan 31 tanesi gelenekteki gibi kafiyeleşmiştir(abcb). 2 tanesi ise çarpraz kâfiyeleşmiştir(FezâbâdNu.33, FeyzâbâdNu.42). Cezebât ve Feyzâbâd'da 4 adet nazım başlıklı şiir bulunmaktadır. Bu nazımlardan 3 tanesi aa/ ba şeklinde kâfiyeleşmiştir. Şairin nazım adını verdiği bir şiiri ise mesnevi gibi aa/ bb şeklinde kâfiyeleşmiştir. Cezebâtta şairin Harâbatnâme adını verdiği mesnevi şeklinde (aa/ bb) kâfiyeleşmiş bir şiir bulunmaktadır. Mesnevî şeklindeki bu kâfiyeleşme Tanzimat sonrası yaygın bir kullanımdır.

“Tanzimat'ın ilânından Servet-i Fünûn şiirine kadar en fazla mesnevî nazım şekli ve buna bağlı olarak en fazla mesnevî kâfiyeleşmesi veya düz kâfiye denilen şema kullanılmıştır.”¹⁴¹

¹⁴¹ M.Fatih Andı, Servet-i Fünûn'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri, s.270

Cezebât'ta şairin Cezbe adını verdiği iki beyitten oluşan dört adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirler de ab/ ab şeklinde çarpraz kâfiyelenmiştir.

Cezebât ve Feyzâbâd'da 4 adet şarkı bulunmaktadır. Bu şarkıların kâfiye şeması aşağıdaki gibidir.

TABLO 4: ŞARKI KAFİYE ŞEMASI

ŞİİR NUMARASI	NAZİM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:14(Cezebât)	Şarkı	aaa/aa/bbb/aa/ccc/aa
Nu:15 (Cezebât)	Şarkı	abab/cccb/çççb
Nu:48 (Fezâbâd)	Şarkı	aaaa/bbba
Nu:49(Fezâbâd)	Şarkı	aaaa/bbba

Yukarıdaki tabloya göre Nu:14(Cezebât) muhammes şarkıdır ve kâfiye düzeni de buna uygundur. Diğer şarkılar murabba şarkılardır. Cezebât'ta şairin Âlem-i Âb adını verdiği Tercî-i bende benzeyen bir şiir bulunmaktadır. Bu şiirin kâfiye şeması gelenkteki benzerlerinden farklıdır.

TABLO 5: TERCÎ-İ BEND KAFİYE ŞEMASI

ŞİİR NUMARASI	NAZİM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:21	Tercî-i Bend	aabbccçç/dd/eeffggğğ/dd/hhıııjj/dd

Şairin tarih başlığını koyduğu iki şiirinin mısra sayıları farklıdır. Her ikisi de kıt'a şeklinde kâfiyelenmişlerdir.

TABLO 6: TARİH KAFİYE ŞEMASI

ŞİİR NUMARASI	NAZİM ŞEKLİ	KAFİYE ŞEMASI
Nu:50	Tarih	ab/cb
Nu:51	Tarih	ab/cb/çb/db/eb

Kâfiyenin şeması ile ilgili tablolar Şeyh Vafî'nin gelenekteki nazım şekillerinin kafiye düzenlerini aynen kullandığını gösterir. Toplam 117 şiirden 10 tanesi gelenekteki kâfiyelenişin dışında kalan örneklerdir.

c.Kâfiyenin Yapısı

Kâfiyeyi oluşturan seslerin özellikleri ve sayısı kâfiyenin yapısı ile ilgilidir. Bu özelliklere göre kâfiyeler farklı isimlendirilirler. Bu bölümde, Şeyh Vafî'nin şiirlerinin kâfiyeleri yapı özelliklerine göre incelenecektir. Yapılarına göre kâfiyeler; yarım kâfiye, tam kâfiye, zengin kâfiye, tunç kâfiye, cinaslı kâfiye başlıkları altında incelenecektir.

(1)Yarım Kâfiyeler

Yarım kâfiyeye, "Bir tek ünsüz benzerliğine dayanan uyaktır."¹⁴² Yarım kâfiye tek bir harfin benzemesiyle yapılan kâfiyeleniştir.¹⁴³

Yarım kâfiyeyle ilgili yapılan tanımlar genellikle sesiz harf benzerliğini dile getirir. Bu çalışmada sadece sessiz değil sesli bir harfin varlığı da yarım kâfiye kabul edilmiştir.Şeyh Vafî'nin şiirlerinde yer alan yarım kâfiyeler şiir numaraları ile aşağıda verilmiştir.

TABLO 7:ŞEYH VAFÎ'NİN ŞİİRLERİNDE YARIM KÂFİYELER

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:8	Kit'a	-n	Yarım	ab/cb
Nu:22	Mesnevi	(i)-r	Yarım	aa/bb/cc/çç/dd/ee/ff/gg/ğğ/hh/ıı/ii/jj
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:37	Kit'a	-r	Yarım	ab/cb
Nu:49	Şarkı	(b)-r	Yarım	aaaa/bbba
Nu:51	Tarih	-n	Yarım	ab/cb/çb/db/eb
TOPLAM YARIM KAFİYE SAYISI			5	

¹⁴² Cem, Dilçin,age. s.86

¹⁴³ Mehmet Önal, En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım, Akçağ Yay., Ank.2009, s.275

Kâfiye harfleri aranırken tüm şiirde mısra sonlarında ortak olan sesler ele alınır. Bazı şiirlerde ise şiirin tamamından ayrı kendi içinde farklı kâfiyesi olan mısralar bulunmakatadır. Bunları kâfiye samak mumkun görünmüyor. Ama bir âhenk unsuru oldukları da belirtilmelidir. Aşağıdaki şiir bu konuyu örneklendirir.

KIT'A(Nu.27)

Üsküdârî Sâfî Beyin (Nevbâve-i Kavâid-i Farisî)sine

Âferin ey Sâfî-i şîrîn sühân

Doğrusu Nevbâven olmuş nevezemîn

Hâmeni mevlâ muvaffak eylesin

Yazmağa bin böyle eser-i güzîn(Feyzâbâd, s.57)

-n: Sessizi şiirin tamamında ortak ses olarak yarım kâfiye olarak düşünülebilir. İkinci ve dördüncü mısraları ayrı olarak ele alırsak –în : Bir uzun sesli ve bir sesizden oluşan zengin kâfiye olur. Ayrıca şiir içindeki aferin, şîrîn ve bin kelimeleri de mısra sonundaki nevezemîn ve güzîn kelimeleriyle kâfiyelidir.

Şairin 117 şiirinden 5'inde yarım kâfiye kullanılmıştır. Bunların hepsi tek sesizden oluşan yarım kâfiyedir.

(2)Tam Kâfiyeler

“Bir ünlü ve bir ünsüzün benzerliğine dayanan uyaktır. Ünsüz benzerliği olmayan ve uzun â, uzun û ve uzun î ünlüleriyle biten Arapça ve Farsça sözcüklerle yapılmış uyaklar da tam uyak sayılır.”¹⁴⁴ Şeyh Vasefî'nin şiirlerinde yer alan tam kâfiyeler şiir numaraları ile aşağıda verilmiştir.

TABLO 8:ŞEYH VASEFÎ'NİN ŞİİRLERİNDE TAM KÂFİYELER

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:3	Kıt'a	-il	Tam	ab/cb
Nu:5	Kıt'a	-an	Tam	ab/cb
Nu:10	Kıt'a	-et	Tam	ab/cb

¹⁴⁴Cem, Dilçin age..s.87

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:12	Nazım	-et	Tam	aa/ba
Nu:14	Şarkı	(b)-em	Tam	aaa/aa/bbb/aa/ccc/aa
		(c)-en	Tam	
Nu:18	Cezbe	(a)-ek	Tam	ab/ab
Nu:19	Cezbe	(a)-er	Tam	ab/ab
Nu:21	Tercî-i Bend	(b)-ey	Tam	aabbccçç/dd/eeffggğğ/dd/hhııjj/dd
		(ç)-em	Tam	
		(h)-û	Tam	
		(i)-es	Tam	
		(j)-et	Tam	
Nu:22	Mesnevi	(b)-en	Tam	aa/bb/cc/çç/dd/ee/ff/gg/ğğ/hh/ıı/ii/jj
		(c)-en	Tam	
		(d)-er	Tam	
		(g)-â	Tam	
		(h)-û	Tam	
		(i)-en	Tam	
		(j)-en	Tam	
Nu:26	Gazel/Nazîre	-â	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:28	Gazel/Nazîre	-em	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:29	Gazel/Nazîre	-il	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:30	Gazel/Nazîre	-il	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:34	Gazel	-er	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:37	Gazel	-â	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:39	Gazel	-â	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:40	Gazel	-â	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:2	Gazel	-am/em	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:6	Gazel	-â	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:11	Gazel	-â	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:17	Gazel	-em	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:22	Gazel	-et	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:23	Gazel	-â	Tam	aa/ba/ca/ça/da
Nu:28	Kıt'a	-ür	Tam	ab/cb
Nu:31	Kıt'a	-at/et	Tam	ab/cb
Nu:32	Kıt'a	-al	Tam	ab/cb
Nu:38	Kıt'a	-er	Tam	ab/cb
Nu:41	Kıt'a	-ak	Tam	ab/cb
Nu:42	Kıt'a	(a)-ip/up	Tam	ab/ab

Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:47	Mesnevi	(a)-et	Tam	aa/bb/cc/çç/dd/ee
		(b)-â	Tam	
Nu:49	Şarkı	(a)-en	Tam	aaaa/bbba
Nu:50	Tarih	-el	Tam	ab/cb
TOPLAM TAM KAFİYE SAYISI			44	

Yukarıdaki tabloya göre şairin 117 şiirinde 44 kez tam kâfiye kullanılmış. Burada kâfiyeyle ilgili bir hususa daha değinmek gerekir. Kafiye seslerinin olduğu bazı kelimelerin, kafiye dışında da harf ve hece ortaklıkları görülür.

KIT'A(Nu.3)

Sevdiğim tahkîre kalkışma fazîlet ehlini

Levme vicdanın harâbâtîleri kâ'il midir?

Göz süzüp va'd-i visâl etsen de aldanmaz yine

Ehl-i dil ağmaz 'ayninden senin gâfil midir?(Cezebât, s.8)

-il: Bir sesli bir sesizden oluşan tam kâfiye. Kâfiye harflerinin yer aldığı "kâ'il" ve "gâfil" kelimelerinin ilk hecelerindeki "a" seslisi de ortaktır. Buna elbetteki kâfiye denilemez ama şiire âhenk katmaktadır.

GAZEL-İ MÜŞTEREK(Nu.29)

(MES'ÛD HARÂBÂTÎ)

Bir meziyettir bu inkâr eylemek kâbil midir?

Her harâbâtî benim tarzımda deryâ-dil midir?

(FAKÎR)

Kevkeb-i derrî-i hikmet bir zaman etmez gurûb

Başka bir yerde tulû' eyler güneş âfil midir?

(MES'ÛD HARÂBÂTÎ)

Anladım amma muvaffak olmadım anlatmağa

Anlamak âlemde anlatmak kadar müşkil midir?

(FAKÎR)

İrtikâ-yı millete şemşîr-i merd-safa şiken

Hâme-i i'câz ehl-i fenn kadar kâfil midir?

(MES'ÛD HARÂBÂTÎ)

Dem urursun nâ-hudâlıktan fakat fark etmedin
Gördüğün berâber zulmâyen midir, sâhil midir?

(FAKÎR)

Sözlerimden berk urur feyz-i kemâl-i marifet
Gördüğün her ehl-i dil Vafî gibi kâmil midir?(Cezebât,s.23)

-il: Kâbil, deryâ-dil, âfil, kâfil, sâhil, kâmil kelimelerindeki –il sesleri tam kâfiyedir. Kelimelerin ilk hecelerindeki ortak uzun –a (â) sesi de kâfiyeyle ilgili bir âhenk oluşturur. Âfil kelimesi de kâfil kelimesinin içinde yer aldığı için tunç kâfiyeyi düşündürür.

(3). Zengin Kâfiyeler

“İkiden artık ses benzerliğine dayanan uyaktır.”¹⁴⁵ Arapça ve Farsça sözcüklerdeki bir ünsüz ve bir uzun ünlü ile yapılan uyaklar da zengin uyak sayılır.¹⁴⁶

Şeyh Vafî'nin şiirlerinde yer alan zengin kâfiyeler şiir numaraları ile aşağıda verilmiştir.

TABLO:9 ŞEYH VAFÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ZENGİN KÂFİYELER

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:1	Kıt'a	-âne	Zengin	ab/cb
Nu:2	Kıt'a	-ân	Zengin	ab/cb
Nu:4	Kıt'a	-ark	Zengin	ab/cb
Nu:6	Kıt'a	-ihât	Zengin	ab/cb
Nu:7	Kıt'a	-ât	Zengin	ab/cb
Nu:9	Kıt'a	-ûn	Zengin	ab/cb
Nu:13	Nazım	-âne	Zengin	aa/ba
Nu:14	Şarkı	(a)-âne	Zengin	aaa/aa/bbb/aa/ccc/aa
Nu:15	Şarkı	(a)-âb	Zengin	abab/cccb/çççb
		(c)-ân	Zengin	
		(ç)-âl	Zengin	
Nu:16	Cezbe	(a)-âl	Zengin	ab/ab
Nu:17	Cezbe	(a)-âh	Zengin	ab/ab
		(b)-ûr	Zengin	

¹⁴⁵ Dilçin, Cem, age..s.89

¹⁴⁶ Dilçin, Cem, age..s.90

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:18	Cezbe	(b)-âr	Zengin	ab/ab
Nu:19	Cezbe	(b)-âr	Zengin	ab/ab
Nu:20	Cezbe	(a)-urûş	Zengin	ab/ab
		(b)-âz	Zengin	
Nu:21	Tercî-i Bend	(a)-âb	Zengin	aabbccçç/dd/eeffggğğ/dd/hhııjj/dd
		(c)-ân	Zengin	
		(d)-âne	Zengin	
		(f)-âd	Zengin	
		(g)-ûz	Zengin	
		(ğ)-dâ	Zengin	
		(ı)-ûh	Zengin	
Nu:22	Mesnevi	(a)-âne	Zengin	aa/bb/cc/çç/dd/ee/ff/gg/ğğ/hh/ıı/ii/jj
		(ç)-âr	Zengin	
		(e)-âb	Zengin	
		(f)-ât	Zengin	
		(ğ)-evk	Zengin	
Nu:23	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:24	Gazel	-âd	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:25	Gazel/Nazîre	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:27	Gazel/Nazîre	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:31	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:32	Gazel/Nazîre	-eng	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:33	Gazel/Nazîre	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:35	Gazel/Nazîre	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:36	Gazel	-ûr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:38	Gazel/Nazîre	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:41	Gazel	-âk	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:42	Gazel	-âd	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:43	Gazel/Nazîre	-îl	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:44	Gazel	-ûş	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:45	Gazel	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:46	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:47	Gazel	-âd	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:48	Gazel	-âh	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:49	Gazel	-âd	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:50	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça
Nu:51	Gazel	-în	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:52	Gazel	-âz	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:53	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:54	Gazel	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:55	Gazel	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:56	Gazel	-ât	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:57	Gazel/Nazîre	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:58	Gazel	-âne	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:59	Gazel	-âl	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:60	Gazel/Nazîre	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:61	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:62	Gazel	-âl	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:63	Gazel/Nazîre	-îre	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:64	Gazel	-âne	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:65	Gazel	-âb	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:66	Gazel	-ûd	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:1	Gazel	-âb	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:3	Gazel	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:4	Gazel	-âd	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:5	Gazel	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:7	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:8	Gazel	-âz	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:9	Gazel	-âz	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:10	Gazel	-âl	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:12	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça
Nu:13	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:14	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:15	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:16	Gazel	-âl	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:18	Gazel	-âb	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:19	Gazel	-ân	Zengin	aa/ba/ca/ça/da
Nu:20	Gazel	-âr	Zengin	aa/ba/ca/ça
Nu:21	Gazel	-îr	Zengin	aa/ba/ca/ça
Nu:24	Kit'a	-ânî	Zengin	ab/cb
Nu:25	Kit'a	-âr	Zengin	ab/cb
Nu:26	Kit'a	-âr	Zengin	ab/cb
Nu:27	Kit'a	-în	Zengin	ab/cb
Nu:29	Kit'a	-îd	Zengin	ab/cb
Nu:30	Kit'a	-îr	Zengin	ab/cb
Nu:33	Kit'a	(a)-âh (b)-âz	Zengin Zengin	ab/ab
Nu:35	Kit'a	-în	Zengin	ab/cb
Nu:36	Kit'a	-âd	Zengin	ab/cb
Nu:40	Kit'a	-âr	Zengin	ab/cb
Nu:42	Kit'a	(b)-ûn	Zengin	ab/ab
Nu:43	Kit'a	-âl	Zengin	ab/cb
Nu:44	Kit'a	-âr	Zengin	ab/cb
Nu:45	Kit'a	-âr	Zengin	ab/cb
Nu:46	Nazım	-ûz	Zengin	aa/ba
Nu:47	Mesnevi	(c)-âr (ç)-ân (d)-âne (e)-lâ	Zengin Zengin Zengin Zengin	aa/bb/cc/çç/dd/ee

Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:48	Şarkı	(a)-eri	Zengin	aaaa/bbba
		(b)-âb	Zengin	
TOPLAM ZENGİN KAFİYE SAYISI			105	

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde 105 kez kullandığı zengin kâfiye en çok kullanılan kafiye çeşididir. Şair bazı kâfiye seslerini (-ân, -âb,-âl, -âd, -âne, -âr, -îr) birden fazla şiirde kullanmıştır. Bu da şairin kendini tekrar ettiğini göstermektedir.

(4).Cinaslı Kâfiyeler

“Ses bakımından aynı, anlamca ve kimi zaman vurguları da ayrı sözcüklerden ya da söz öbeklerinden yapılmış uyaktır.”¹⁴⁷ Şeyh Vasfî'nin incelenen şiirlerinde cinaslı kâfiye yoktur. Bir tane şiirinde, şiirin tamamında olmasa da iki mısırâ arasında cinâslı kâfiye görülür.

TARİH(Nu.51)

Duhter-i hazret-i mîr ârif

Elvedâ eyledi dehr-i köhne

Çâk edip câme-i ömrün devrân

O perî peykeri sardı kefene

Firkati etti giriftâr bütün

Handânın gam şâdî-fekkine

Hem- civâr eyle hakk cennette

Mader-i pâk imâm-ı **Hasan'a**

Yazdı bir pîr gelip tarihini

İrtihâl etti bekâya **hasene**(Feyzâbâd, s.67)

Yukarıdaki şiirde, Hasan Hz.Pegamberin torununun ismidir. Hasene ise iyilik anlamındadır. Latin alfabesine göre yazılışları farklı olan bu kelimelerin

¹⁴⁷ Dilçin, Cem, age..s.90

Arap alfabesinde yazılışları aynıdır. Şiirin aslı da Arap alfabesi ile yazılmış olduğu için cinas yapıldığı söylenebilir.

(5).Tunç Kâfiyeler

“Uyaklı sözcüklerden biri, öteki sözcüğün sonunda yineleniyorsa, böyle uyaklara tunç kâfiye denir.”¹⁴⁸

Şeyh Vassî'nin şiirlerinde kullandığı tunç kâfiyelerin şeması şöyledir.

TABLO 10:ŞEYH VASFÎ'NİN ŞİİRLERİNDE TUNÇ KÂFİYELER

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:21	Tercî-i Bend	(e)dile/ile	Tunç	aabbccçç/dd/eeffggğğ/dd/hhııjj/dd
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Harfleri	Kafiye Çeşidi	Kafiye Şeması
Nu:34	Kıt'a	hak/elhak	Tunç	ab/cb
Nu:39	Kıt'a	e'âli/teâli	Tunç	ab/cb
TOPLAM TUNÇ KAFİYE SAYISI			3	

Şairin 3 şiirinde tunç kâfiye kullanılmıştır. Ancak bunların dışında da; şiirin tamamında olmayıp iki mısra arasında Tunç kâfiye oluşturan örnekler bulunmaktadır.

GAZEL(Nu.59)

Ne hoş hatt-ı siyâhı ol mehin ruhsâr-ı âl üzre
Mehim bir nokta tutmuş hâl-i hindûsu cemâl üzre

Visâlin eyleyip her dem tasavvur genc-i firkatte
Geçer ömr-i azîzi ehl-i aşkın hep hayâl üzre

Harâbât âleminde feyz-i nûş-â-nûş ile rindân
Ederler arz-ı mâ-fil-bâl sâkîye kemâl üzre

Ser-â-ser âteş-i aşkıyla dünyâyı yakar billâh
Kalırsa tâbiş-i ruhsârı ol şûhun bu hâl üzre

¹⁴⁸ Dilçin, Cem, age..s.89

Olup meyhânede sermest Vasfî dün gece bir pîr
Bu beyt-i dîl-nişîni yazdı bir köhne sifâl üzre

Eder zâhir-i pereste iltifâtın râygân her dem
Felek senin melâmet yağdırır erbâb-ı hâl üzre (Cezebât, s.43)

Şiirin tamamında –âl zengin kâfiyedir. Fakat ilk mısradaki kâfiye kelimesi âl her mısranın sonunda tekrar ederek tunç kâfiye oluşturur.

d.Kâfiyenin Nazım Şekli İle İlgisi

Divan şiirinin unsurları belli ölçülerle şekillenir. Kâfiye kullanımı, vezinler ve nazım şekilleri kurallara bağlı kullanılır. Nazım şekillerinin belirlenmesinde kâfiye düzeni de önemli bir öge olmuştur.

“Nazım şekli diye kaç mısraın istifinden ve bendler oluşturmasından meydana gediği, özel bir vezni bulunup bulunmadığı, kâfiye şemasının nasıl olduğu ve eyzan mısraı taşıyıp taşımadığı gibi şekli özellikleriyle ayrılan mısra havuzlarının metonimik adlandırmalarına denir.”¹⁴⁹

Divan şiirinde gazel ve kaside (aa/ xa) şeklinde, mesnevi (aa/bb) şeklinde kıt’a (xa/ xa), nazım (birinci beyiti musarra olan kıta)(aa/xa) şeklinde kâfiyelenir.¹⁵⁰ Şeyh Vasfî’nin şiirlerinin şekil özellikleri içinde nazım şekli incelenirken bu konu daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.Redifler

Divan şiirindeki redifi Cem Dilçin şöyle tarif eder: “Sözlük anlamı arkadan gelendir. Uyak sözcüğünün revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve sözcüklere denir.”¹⁵¹

Bir de kâfiye konusunda zikredilen kâfiye harflerinden olan redif var ki bu günümüz redif anlayışından farklıdır. “Kâfiyeden sonra gelen her şeyi redif

¹⁴⁹ Özgül, Metin Kayahan, age..s.206

¹⁵⁰ Cem, Dilçin, age..s.202

¹⁵¹ Cem, Dilçin, age..s.68

sayma tavsiyesi günümüz redif anlayışının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır diyebiliriz.”¹⁵²

Divan şiirinde redifler yer aldıkları gazel ve kasidelere isimlerini vermişlerdir. Fuzulî'nin “su” redifli kasidesi, Baki'nin “sünbül” redifli kasidesi bunlara örnektir. Cem Dilçin “Divan ve Halk şiirindeki özel yerini ve değerini yeni Türk şiirinde tümüyle yitirmiştir”¹⁵³ diyerek redifin günümüze kadar geçirdiği değişimin olumsuz olduğunu belirtmiştir.

Hikmet İlaydın redif için “kâfiyeden sonra tekrarlanan manası bir kelimelere ve ödevi bir eklere, takılara redif adı verilir”¹⁵⁴ tanımını yapar. Diğer incelenen kaynaklarda da benzer tanımlar olduğu görülmüştür. Bu anlayışla Şeyh Vassî'nin şiirlerindeki redifler incelenmiştir. Şeyh Vassî'nin şiirlerindeki redifler aşağıda verilmiştir.

TABLO 11: ŞEYH VASSÎ'NİN ŞİİRLERİNDE REDİFLER

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Şeması	Redif Harfleri	Redif Çeşidi
Nu:1	Kıt'a	ab/cb	-m dinleyin	ek+kelime
Nu:2	Kıt'a	ab/cb	-a iltica	ek+kelime
Nu:3	Kıt'a	ab/cb	midir?	kelime
Nu:4	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:5	Kıt'a	ab/cb	söyleyin	kelime
Nu:6	Kıt'a	ab/cb	-ı aşkı dâim söyleyin	ek+kelime+kelime+kelime
Nu:7	Kıt'a	ab/cb	-e sen	ek+kelime
Nu:8	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:9	Kıt'a	ab/cb	yerine	kelime
Nu:10	Kıt'a	ab/cb	güneş gibi	kelime+kelime
Nu:11	Kıt'a	ab/cb/ çb/db	kâbil mi?	kelime+kelime
Nu:12	Nazım	aa/ba	-im benim	ek+kelime

¹⁵² Ali, Erol, Kâfiye Kavramı Üzerine Bir Çalışma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv.,Ank.1994

¹⁵³ Cem, Dilçin, age..s.91

¹⁵⁴ Hikmet, İlaydın, age..s.67

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Şeması	Redif Harfleri	Redif Çeşidi
Nu:13	Nazım	aa/ba	-mis	ek
Nu:14	Şarkı	aaa/aa/ bbb/aa/ ccc/aa	(a)-dir (b)-e (c)-im	(a) ek (b) ek (c) ek
Nu:15	Şarkı	abab/cccb/çççb	(a)-ı (b)- (c)-ım (ç)-in	(a) ek (b) – (c) ek (ç)ek
Nu:16	Cezbe	ab/ab	(a)- (b)-du/dü sözlerim	(a)- (b)ek+kelime
Nu:17	Cezbe	ab/ab	(a)- (b)-dur	(a)- (b)ek
Nu:18	Cezbe	ab/ab	(a)- (b)oldukça ben	(a)- (b)kelime+ kelime
Nu:19	Cezbe	ab/ab	(a)- (b)-ım benim	(a)- (b)ek+ kelime
Nu:20	Cezbe	ab/ab	(a)- (b)olur	(a)- (b)kelime
Nu:21	Tercî-i Bend	aabbccçç/dd/ eeffggğğ/dd /hhııjj /dd	(a)- (b)- (c)ile (ç)-e (d)-dir (e)- (f)eylemem (g)ile (ğ)-yı getirmem gönlüme (h)-	(a)- (b)- (c)kelime (ç)ek (d)ek (e)- (f)kelime (g)kelime (ğ)ek+kelime+kelime

			(ı)-un neşvesi (i)- (j)-e	(h)- (ı)ek+kelime (i)- (j)ek
Nu:22	Mesnev i	aa/bb/cc/çç/dd/ ee/ff/gg/ğğ/hh/ıı/ ii/jj	(a)-ye (b)- (c)-i (ç)- (d)-i (e)- (f)- (g)- (ğ)- (h)- (ı)- (i)- (j)-	(a)ek (b)- (c)ek (ç)- (d)ek (e)- (f)- (g)- (ğ)- (h)- (ı)- (i)- (j)-
Nu:23	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-a intisâb	ek+kelime
Nu:24	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ıma bâis	ek+kelime
Nu:25	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	-dan habîr	ek+kelime
Nu:26	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	gark-ı nûr	kelime+kelime
Nu:27	Gazel/ Nazire	aa/ba/ca/ça/da	âlîdir	kelime
Nu:28	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	bilir	kelime
Nu:29	Gazel/ Müşter ek	aa/ba/ca/ça/da/ea	midir?	kelime
Nu:30	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	midir?	kelime

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Şeması	Redif Harfleri	Redif Çeşidi
Nu:31	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ım söylüyor	ek+kelime
Nu:32	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	-i var	ek+kelime
Nu:33	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	-a/e gelir	ek+kelime
Nu:34	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-imden berk urur	ek+kelime+kelime
Nu:35	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	henüz	kelime
Nu:36	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-a bak	ek+kelime
Nu:37	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-yı bırak	ek+kelime
Nu:38	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	-ımın	ek
Nu:39	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-a bakın	ek+kelime
Nu:40	Gazel	aa/ba/ca/ça/da/ea	-ya sorun	ek+kelime
Nu:41	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	etmeyin	kelime
Nu:42	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	ey bülbül	kelime+kelime
Nu:43	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da/ea	eylerim	kelime
Nu:44	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	eylerim	kelime
Nu:45	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	etmem	kelime
Nu:46	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	benim	kelime

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Şeması	Redif Harfleri	Redif Çeşidi
Nu:47	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	eylerim	kelime
Nu:48	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ımdan	ek
Nu:49	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-a sen	ek+kelime
Nu:50	Gazel	aa/ba/ca/ça	kalmasın	kelime
Nu:51	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-	-
Nu:52	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	etmesin	kelime
Nu:53	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-	-
Nu:54	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ıma	ek
Nu:55	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ıma	ek
Nu:56	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-a	ek
Nu:57	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	eyledim meyhânede	kelime+kelime
Nu:58	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	lâzımsa	kelime
Nu:59	Gazel	aa/ba/ca/ça/da/ea	üzre	kelime
Nu:60	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	-ın fevkine	ek+kelime
Nu:61	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ın şevkine	ek+kelime
Nu:62	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ime	ek
Nu:63	Gazel/ Nazîre	aa/ba/ca/ça/da	-i	ek
Nu:64	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-yi	ek
Nu:65	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	sâkî	kelime
Nu:66	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-u	ek

Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Şeması	Redif Harfleri	Redif Çeşidi
Nu:1	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-	-
Nu:2	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	henüz	kelime
Nu:3	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-dan	ek
Nu:4	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ıma	ek
Nu:5	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-	-
Nu:6	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ya perestiş	ek+kelime
Nu:7	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ım bî-direng	ek+kelime
Nu:8	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	eder	kelime
Nu:9	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	eder	kelime
Nu:10	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-i gönlüme	ek+kelime
Nu:11	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-yı hâmemi	ek+kelime
Nu:12	Gazel	aa/ba/ca/ça	-a göre	ek+kelime
Nu:13	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ıdır	ek
Nu:14	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ını	ek
Nu:15	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-dır bütün	ek+kelime
Nu:16	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-inden	ek
Nu:17	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	sandılar	kelime
Nu:18	Gazel	aa/ba/ca/ça/da /ea/fa	-ı dilbere	ek+kelime
Nu:19	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-ımı	ek
Nu:20	Gazel	aa/ba/ca/ça	-ın bilmiyor	ek+kelime
Nu:21	Gazel	aa/ba/ca/ça	eylerim	kelime
Nu:22	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	güllere	kelime
Nu:23	Gazel	aa/ba/ca/ça/da	-yı bülbüle	ek+kelime

Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Şeması	Redif Harfleri	Redif Çeşidi
Nu:24	Kıt'a	ab/cb	nâmesi	kelime
Nu:25	Kıt'a	ab/cb	-ı marifet	ek+kelime
Nu:26	Kıt'a	ab/cb	-a	ek
Nu:27	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:28	Kıt'a	ab/cb	-ler mi?	ek+kelime
Nu:29	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:30	Kıt'a	ab/cb	eylerim	kelime
Nu:31	Kıt'a	ab/cb	-tir	ek
Nu:32	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:33	Kıt'a	ab/ab	-	-
Nu:34	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:35	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:36	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:37	Kıt'a	ab/cb	bütün	kelime
Nu:38	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:39	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:40	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:41	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:42	Kıt'a	ab/ab	-	-
Nu:43	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:44	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:45	Kıt'a	ab/cb	-	-
Nu:46	Nazım	aa/ba	-edir	ek

Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Kafiye Şeması	Redif Harfleri	Redif Çeşidi
Nu:47	Mesne vi	aa/bb/cc/çç/dd/ee	(a)- (b)-sın (c)- (ç)-sın (d)- (e)-	(a)- (b)ek (c)- (ç)ek (d)- (e)-
Nu:48	Şarkı	aaaa/ bbba	(a)- (b)-	(a)- (b)-
Nu:49	Şarkı	aaaa/ bbba	(a)-im (b)-	(a)ek (b)-
Nu:50	Tarih	ab/cb	-	-
Nu:51	Tarih	ab/cb/çb/db/eb	-e	ek

Yukarıdaki tabloya göre şairin 3 gazelinde ve 16 kıt'asında redif kullanılmamıştır. Şairin diğer şiirlerinde kâfiyeden sonra ek, ek+kelime, ek+kelime+kelime şekillerinde redifler kullanılmıştır. Kelime tekrarlarıyla yapılan redifler, ses tekrarına dayalı diğer âhenk unsurları içinde de değerlendirilebilir.

B. Armoni

Şiirdeki âhenk unsurlarından asonans ve aliterasyon armoniyi oluşturur. Müzikte basit sesler olarak nitelendirilen, şiirde ise ses unsurlarını oluşturan harfler olarak karşımıza çıkan bu işaretler, taşıdıkları bazı özellikler itibariyle armoniyi sağlarlar.

“Bir mısra teşkil eden kelimelerdeki ünlü (vokal) ve ünsüzlerin (konsonant) kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlık, sertlik-yumuşaklık ve uzunluk-kısalık bakımından birbirleriyle özel bir uyum meydana getirmesine armoni diyoruz. Armoni, aliterasyon (alliteration) ve asonans (assonance) olmak üzere iki alt başlık altında incelenebilir.”¹⁵⁵

Asonans ve aliterasyon yarım kafiye, iç ve baş kâfiye ile karıştırılmaktadır. Bu konuyla ilgili kâfiye konusunda bilgi verilmiştir. Bu bölümde de yeri geldikçe bu kavramlar arasındaki farklılıklar dile getirilecektir.

1.Asonans

Asonans genellikle yarım kâfiye ile aynı anlamda zikredilir. Mevcut tariflerden bazıları verildikten sonra yarım kâfiye – asonans nüansı ortaya konacaktır.

Asonans: Yarım kâfiye”¹⁵⁶

“(Assonance, Lat. Assonare : sesçe benzetmek, ad :...e, sonare: ses çıkarmak) bir kelimedede bir veya birden fazla hecenin başka bir kelimedeki bir veya birden fazla heceye ses, husûsiyle vokal, bakımından benzemesi, yani genel olarak, bir etki yapmak üzere bir vokalin tekrarlanması”¹⁵⁷

“Yarım kâfiye, şiirde aynı seslerin tekrar edilmesi ile meydana gelen ses oyunu vurguyu taşıyan aynı sesin tekrarı ile elde edilir”¹⁵⁸

“Teşekkül bakımından benzeşen vokâllerin, bir mısradaki kelimelerin bünyesinde veya önceki yahut sonraki mısraların hecelerinin âhenk oluşturacak şekilde arka arkaya gelmesidir”¹⁵⁹

Asonans ile yarım kâfiyenin farkını ortaya koyan belki de en önemli özellik sesli ve sessizlerin benzeşmesi durumudur. Yarım kâfiye üzerine yapılan tarifleri ortaya koyarken bu benzeşmenin (sesli sesiz) tek harf benzerliğine dayalı bir uyumdan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Oysa ki asonans, seslilerle ilgili bir benzeşme için söz konusu edilebilmektedir.

¹⁵⁵ Sadık,Tural, Zamanın Elinden Tutmak, Ecdâd Yay., Ank.1991, s. 220

¹⁵⁶ Mustafa Nihat, Özön, Edebiyat ve Tenkid Söz. İnk. Yay. İst. 1955, s. 23

¹⁵⁷ “Asonans” Türk Ans., MEB Yay., İst. 1971, C.3, s. 492

¹⁵⁸ “Asonans”, Türk Dili ve Edebiyatı Ans., Dergah Yay., İst. 1977, C.1, s.180

¹⁵⁹ Sadık, Tural, a.g.m., s. 232

Zaman zaman yarım kâfiyenin türü olarak belirtilen asonans hakkında kavram kargaşasına mahal vermemek için, bu unsurun yarım kâfiyeden farklı değerlendirilmesi gerekir.

2. Aliterasyon

Birtakım özelliklerine göre farklı şiir türlerinin (Aliteratif-Akrostiş Şiirler) ortaya çıkmasını sağlamış olan aliterasyonların, zaman içinde gelişerek değişime uğradığı Doğan Aksan tarafından şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Şiir dilinde Fr. Alliteration (İng. Alliteration, Alm. Alliteration) adı verilen ses yinelenmeleri Eski Yunan ve Roma’ya kadar uzanır. Başlangıçta sözcüklerin ön sözlerindeki ilişki için kullanılmıştır. Sonradan türleri ve bu türlerle ilgili çeşitli terimleri belirlenmiştir”¹⁶⁰

Aliterasyonla ilgili bazı tanımlara şöyledir:

“Türk şiir incelemelerinde genellikle aynı dize içinde seslerin yinelenmesi olarak anlaşılmaktadır.”¹⁶¹

Aliterasyon: “(ses yinelenmesi) Aynı harflerin veya aynı hecelerin bir âhenk etkisi meydana getirmek üzere tekrar edilmesine denir”¹⁶²

“Ses yinelenmesi. Şiirde ve düz yazıda bir uyum sağlamak için kimi seslerin (harf) sık sık yinelenmesi”¹⁶³

Bu tanımları çoğaltmak mümkündür. Bazı tanımlarda asonans ve aliterasyonun baş kâfiye, iç kâfiye, yarım kâfiye kavramları içinde kullanıldığı görülür. Oysaki bunlar farklı kavramlardır.

“Mısra içinde ve komşu mısralar arasında bir âhenkle tekrarlanan ünlüler asonans; ünsüzler aliterasyon oluşturur. Bu kolayca aktarılan bir bilgidir ama asonans ve aliterasyonun ; iç kâfiye, yarım kâfiye, secî, cinas gibi farklı terimlerle ifade edildiği görülmüştür. Bunlar yanlıştır.”¹⁶⁴

¹⁶⁰ Doğan, Aksan, age., s.209

¹⁶¹ Doğan, Aksan, age., s. 205

¹⁶² Mustafa Nihat Özön, **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**, İnk. Yay. İst. 1954, s.12

¹⁶³ Yaşar, Yörük, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Ank. 1987, s. 86

¹⁶⁴ Mehmet, Önal, age., s.278

Asonans ve aliterasyon konusunda bütün tanımlarda ortak olan tek nokta ses tekrarı mevzudur. Bununla beraber tekrar edilen sesin sayısı konusunda bir birliktelik yoktur.

“Asonans ve aliterasyonun harf sayısında da ölçüt adına bir müşkilât vardır. Acaba bir harfin kaç defa tekrar edilmesi gerekir [3,4,5,7] ki, asonans ve aliterasyon meydana gelsin! Bir mısradaki en az üç harf benzerliği, böyle bir âhenk oluşturur.”¹⁶⁵

Bu çalışmada bir mısradaki üç ve üçten fazla seslinin tekrar edilmesi asonans; aynı sayıda sessizin tekrar edilmesi de aliterasyon olarak kabul edilmiştir. Şeyh Vasfî'nin şiirlerinin bütününde mısra mısra asonans ve aliterasyonlar bulunmuştur. Burada bunlardan bazı örnekler verilecektir:

KIT'A(Nu.5)

Cân u dilden vakf-ı gûş ettim size

Durmayın ey ehl-i 'irfân söyleyin

Dinlemem ey vâ'izân-ı mürde-dil

Siz varın kürsüde çan çan söyleyin(Cezebât, s.9)

Şiirde ilk mısradaki iki, ikinci mısradaki bir, üçüncü mısradaki üç, dördüncü mısradaki bir d sesi kullanılmıştır. Mısradaki en az üç ses benzerliği aliterasyon olduğuna göre üçüncü mısradaki aliterasyon vardır. Ancak şiirin tamamında kullanılan 7 “d” sesi güçlü bir âhenk oluşturur.

KIT'A(Nu.3)

Sevdiğim tahkîre kalkışma fazîlet ehlini

Levme vicdanın harâbâtîleri ka'il midir?

Göz süzüp va'd-i visâl etsen de aldanmaz yine

Ehl-i dil ağmaz 'ayninden senin gâfil midir?(Cezebât, s.8)

Şiirin ilk mısrasında üç, ikinci mısrasında üç, üçüncü mısradaki 2, dördüncü mısradaki üç toplam 11 “l” sesi ile aliterasyon oluşturur. Ayrıca ilk mısradaki dört,

¹⁶⁵ Mehmet, Önal, age., s.278

ikinci mısra da beş, üçüncü mısra da beş ve dördüncü mısra da dört “a” sesi ile asonans oluşturulmuştur.

C.Diğer Âhenk Unsurları

Diğer âhenk unsurlar başlığı altında daha önce belirtilen âhenk unsurları dışında kalan, yansıma, tekrarlar, nakarat gibi unsurlar ele alınacaktır.

“Diğer âhenk unsurları arsında sayabileceğimiz tekrarlar, nakarat, simetri, edebî sanatlar içinde bazı lâfız sanatları, taklit ve yansıma teknikleri ayrı ayrı tanımlanmaktadır. Nazım içerisindeki standart ölçü tespitinde en zor konulardan biri âhenk unsurlarıdır; zira , devamlı yenilenmektedir.”¹⁶⁶

Âhenk unsurlar ile ilgili tanımlar verildikten sonra Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde görülen yansıma, nakarat, tekrar örneklerine yer verilecektir.

1.Tekrarlar

Şiiri oluşturan kâfiye, redif asonans ve aliterasyonlar da birer tekrar unsurudur. Mısra sonunda ve içinde ses tekrarları ile oluşan bu ögeler vezinle birlikte şiirdeki âhengi meydana getirir.

“Dil sanatkârı, anlatımını etkili ve âhenkli hâle getirmek, söze doğallık katmak ve bir manayı vurgulamak gibi sebeplerle ses, kelime, ibare ve mısra yinelemesine başvurur(...) Tekrar sanatının birçok çeşdi vardır. Bunlar arasında kâfiye, redif, musammat, kalp ve aliterasyon gibi ses tekrarlarının yanı sıra kelime ve mısra tekrarları vs. vardır.”¹⁶⁷

Doğan Aksan “Şiir Dilinde Ses Öğelerinden Yararlanma” başlığı altında şu unsurları inceler:

“Şiir dilinde ses öğelerinden yararlanma konusunu aşağıdaki düzen içinde ele alacağız.

- 1.Uyak
- 2.Şiir Dilinde Ses Yinelemeleri
- 3.Öteki yinelemeler
4. Cinas

¹⁶⁶ Mehmet, Önal, age., s.279

¹⁶⁷ Menderes, Coşkun, **Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar**, Dergâh Yay., İst.2007, s.228

5.Ölçü ve Ritm”¹⁶⁸

Aksan’ın ele aldığı bu unsurların büyük bölümü bu çalışmada âhenk unsurları içinde ele alınmaktadır. Kâfiye, cinas, ölçü ve ritm konularına daha önce yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde daha önce ele alınmayan öteki yinelemelere değinilecektir.

“Özünlû, yinelemelerin türleri üzerinde durarak örnekler vermekte, bağlaç yinelemesi, önyineleme, artyleneleme, zıt-paralel yineleme, kıvrımlı yineleme, tırmanma, zıt yapılı yineleme, çaprazlama, ikizleme, koşut yineleme, çapraz yineleme, ek yinelemesi, sözdizimsel yinelemeler. Anlambilimsel yinelemeler ve metinsel yinelemeleri açıklamaktadır.”¹⁶⁹

Tekrarların tek başına bir değer olmadıkları şiirin muhtevâsı ile birlikte oluşturdukları yapı içinde değer kazanacakları açıktır. Şiirde tekrar kavramını ele alırken Çetişli bunu vurgular :

“Şiirde musiki/ahengi sağlayan dil unsurlarından bir başkası, tekrarlar (nakarat, redif, ikileme vb.) veya **tekrir** sanatıdır. Aynı mısra, ibare veya kelimelerin, şiirin bütünlüğü içinde, belli bir düzen ve sıra dahilinde tekrarı, bir musiki eserindeki ana melodi gibi,okuyucu/dinleyicinin kulağında belli bir ses değerinin doğmasına zemin hazırlar.Tekrarlar veya tekrar sanatının bir başka fonksiyonu ise, muhtevâ/mânâdaki telkin ve vurguyu güçlendirmesidir.Tekrarlardan istenilen estetik değer de elde edilmesi, elbette ki yerinde, zamanında ve ustalıkla kullanılmasına bağlıdır.Yoksa alelâde bir tekrar veya her tekrardan böyle bir sonuç beklenemez.”¹⁷⁰

Şeyh Vasfî’nin şiirlerinde ikileme tarzındaki yinelemelere sıkça rastlanmaktadır. Şair şiirlerinde dem-be-dem, ser-te-ser vb. ikilemeleri sıkça kullanır. Bu tekrarların âhenk kattığı bâzı beyitler ve şiirler şunlardır:

KIT’A(Nu.4)

Maşrîk-i efkârdan berk-i ma’ârif parlayıp

Eyliyor **baştan başa** âfâk-ı ilmi nûra gark

Çeşm-i ibretle kitâb-ı kâ’inâta kıl nazar

Pertev-i feyz-i terakkiyle münevver garb u şark(Cezebât, s.8)

¹⁶⁸ Doğan, Aksan, age., s.187

¹⁶⁹ Doğan, Aksan, age., s.220

¹⁷⁰ İsmail, Çetişli, age., s. 37

GAZEL(Nu.24)

Nigâh-ı çeşm-i mestindir sebep hayrâni-i akla

Hevâ-yı kâkülündür **dem-be-dem** feryâdıma bâ'is(Cezebât,s.19)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MESUD HARÂBÂTÎ(Nu.26)

Ben tecellî eyliyor zann eyledim cennette hûr

Nûr u vechinle olunca dil **ser-â-pâ** gark-ı nûr(Cezebât,s.21)

GAZEL(Nu.36)

Arz-ı didâr eyliyor karşımda cânân nûra bak

Ey gönül vakt-i tecellidir **dem-â-dem** tûra bak

Âlemi ölçer biçer mikyâs-ı akıyla hakîm

Nefsini bilmez iken efkâr-ı **dûrâ-dûra** bak(Cezebât, s.28)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTÎ(Nu.43)

Kîl u kâl etmem miyân-ı sâki-i gül-çehreden

Mebhas-ı zülfün **ser-â-ser** gerçi tatvîl eylerim (Cezebât, s.33)

GAZEL(Nu.44)

Câm-ı aşkı **dem-be-dem** nûş eylerim

Mutrib-i hoş-lehçeyi gûş eylerim

Ben düşünmem **kâr u bâr**-ı âlemi

Dehri çaktıkça ferâmuş eylerim(Cezebât, s.34)

GAZEL(Nu.45)

Dem-â-dem yükselir sevdâ-yı hürriyetle fikrim

Esîr olmakla târ-ı zülf-i yâre iftihâr etmem (Cezebât, s.34)

GAZEL(Nu.46)

Hüsrev-i aşkım yürür her yerde fermânım benim

Tuttu âfâkı **ser-â-ser** şöhrat ü şânım benim(Cezebât, s.35)

GAZEL(Nu.47)

Sanma bî-câ ben harâbât içre feryâd eylerim

Bir perinin **Allah Allah** ismini yâd eylerim(Cezebât, s.35)

GAZEL(Nu.13)

Anladım çîn-i cebîninden ne âfet olduğun

Allah Allah taht-gâh işvenin hakânıdır (Feyzâbâd, s.49)

GAZEL(Nu.55)

Çekilir subh ü mesâ tîr-i müjek küşteleri

Kâfile kâfile sahrâ-yı adem-i âbâda(Cezebât, s.41)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTÎ(Nu.57)

Feyz-i **nûş-â-nûş** ile pîr-i mugâna **dem-be-dem**

Sohbet-i dil-dârı tekrâr eyledim meyhânede(Cezebât, s.42)

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.63)

Bimâr-ı hecrin sen dil-rubâya

Etmez mi tesir **âh-ı ahîri**

İklim-i aşkın bî-şübhe Vafî

Mülk-i ademdir **şehr-i şehîri**(Cezebât, s.46)

Şiirde görülen tekrar unsurlarından birisi de bağlaçlarla yapılan ses tekrarlarıdır. Aşağıdaki beyitte “u” bağlacının tekrarı ile âhenk zenginleştirilmiştir.

GAZEL(Nu.23)

Nağme-i santûr **u** kânûn **u** kemân **u** nây **ü** ud

Uysa da yek diğere uymaz hevâ-yı bûlbûle (Feyzâbâd, s.55)

Nakarat : Tekrar unsurları içinde anılması gereken önemli bir kavram da nakarattır. Şiir incelemelerinde nakaratın kafiye bölümünde, ses tekrarları

bölümünde ve ses sanatları bölümünde ele alındığı görülmüştür. Bu çalışmada bir âhenk unsuru olarak tekrarlar içinde ele alınacaktır.

“Tekrar unsurları içinde kurallı bir örnek olan **nakarat**, kıta sonlarında tekrarlanan mısraların oluşturduğu bir âhenk unsurudur. Türk Edebiyatı’nda çok sık kullanılan nakarat, nazım şekillerini belirlemek bakımından da önemli bir tekniktir. Âhenk kurma yanında, tekrarlandığı için muhtevâ ve konu birliği konusunda şâire yardımcı olur.”¹⁷¹

Şeyh Vafî’nin de nakarat kullandığı şiirleri vardır. Yukarıda belirtildiği gibi nakarat kullanımı nazım şekli ile ilgilidir. Türk şiirinde yalnızca mısralardan değil beyitlerden oluşan nakaratlar da vardır. Şeyh Vafî’nin aşağıdaki iki şiirinde beyit tekrarı ile nakarat yapılmıştır.

ÂLEM-İ ÂB(Nu.21)

Eyleyip pîr-i mugâna intisâb
Feyz enfâsiyle oldum neşve-yâb
Münbasit oldu dilim içtikçe mey
Cezbelendirdi beni âheng-i ney
Parlatıp câm-ı mey-i rindân ile
Eylerim zevk u safâ ihvân ile
Hem-demim sâkî gibi bir gül-feme
Minnet etmem gayri ben câm-ı Ceme

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
Derd-nâki şâd eden peymânedir

Zevktir sermaye erbâb-ı dile
Kard-bârım yok benim âlem ile
Gülistân-ı âlemi yâd eylemem
Bülbül-asâ hiç feryâd eylemem
Ser-girânım işret-i emrûz ile
Şâdimânım neşve-i gamsuz ile
Fikr-i ferdâyı getirmem gönlüme,
Böyle sevdayı getirmem gönlüme

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
Derd-nâki şâd eden peymânedir

Vâr iken destinde sâkînin sebû

¹⁷¹ Mehmet, Önal, age., s.281

Kimseye dökmem cihânda âb-ı rû
 İzdiyâd etmez mi ruhun neşvesi
 Başkadır câm-ı sabûhun neşvesi
 Zevk-ı gülzâre gönül etmez heves
 Lâübâli meşrebe peymâne bes
 Mübtelâyım doğrusu ben işrete
 Âlem-i âbı değişmem cennete
 İlticâ-gâhım benim meyhânedir
 Derd-nâki şâd eden peymânedir(Cezebât,s.15)

“İlticâ-gâhım benim meyhânedir

Derd-nâki şâd eden peymânedir”

Beyiti bentlerin sonunda aynen tekrar edilerek âhenk oluşturur. Şiirin nazım şeklinin tercî-i bent¹⁷² olduğunun düşünülmesini de bu nakaratlar sağlar.

ŞARKI(Nu.14)
 Nice halkın sözleri efsanedir
 Meşrebim her vechile rindânedir
 Âlem derd ü gâma bigânedir
 Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir
 Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir

İhtiyâcım yok benim bezm-i ceme
 Mâlikim sâkî gibi bir hem-deme
 Minnet etmem gülistan-ı âleme
 Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir
 Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir

Burc-ı şâdiden doğar mâhım benim
 Reşk eder kim görse bezm-i rûşenim
 Feyz-bahşadır cihâna meskenim
 Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir
 Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir(Cezebât, s.12)

¹⁷² “Tercî’-i bendler de terkîb-i bendler gibi 8-20 mısralık bendlerin birleştirilmesiyle yapılır. Bend sayıları 5-7 arasındadır. Az olmakla birlikte daha uzun tercî’lerin yazıldığı da görülmüştür. Bendlere Tercî’hâne, bendleri birleştiren beyitlere de Vâsita denir.Tercî-i bendin , terkîb-i bendden ayrılığı, vâsita beyitlerinin her bendin sonunda aynen tekrar edilmesindendir.” (Haluk İpekten, a.ge, s.119)

Şeyh Vasfînin yukarıdaki şarkısında beyit tekrarı ile nakarat oluşur. Şarkılar bestelenmek için yazılan şiirlerin genel adı olarak tarif edilir. Nakarat şarkıların müziğe dönüşmesine yardımcı olan önemli bir âhenk unsurudur. Haluk İpekten nakaratı Şarkı nazım şekline bağlı olarak tanımlar:

“(...)Şarkıların üçüncü mısralarına Miyân, bend sonlarında tekrar edilen mısralarına da **nakarat** denir. Şarkı’da Miyân’ın en güzel mısra olmasına dikkat edilir.”¹⁷³

Şeyh Vasfînin 3 şarkısında da mısra tekrarı ile oluşan nakaratlar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi aşağıda verilmiştir.

ŞARKI(Nu.15)

Ver durma sâkî câm-ı şarâbı

Âteş kesildi şevkinle gönlüm

Nâz etme artık kaldır hicâbı

Âteş kesildi şevkinle gönlüm

Sensin benim sen cân u cihânım

Yok başka senden bir hem-zebanım

Söyle dem-â-dem ey nev-cevânım

Âteş kesildi şevkinle gönlüm

Âlemde var mı bilmem misâlin

Bezm-i münevver etti cemâlin

Vecd-âver oldu ruhsâr-ı âlin

Âteş kesildi şevkinle gönlüm(Cezebât, s.13)

Şeyh Vasfî’nin ikilemeler, kelime tekrarları, bağlaç tekrarları, nakarat gibi tekrar unsurlarından şiirinde âhengi güçlendirmek için faydalandığı görülür.

2.Yansımalar

“Tabiattaki varlıklara ait seslerin, konuyla bütünlük teşkil edecek biçimde dil yoluyla taklit edilmesi, yansıtılmasıdır.”¹⁷⁴

¹⁷³ Haluk İpekten, age., s.87-88

“Günlük dilde kullandığımız taklit ve yansıma adı verilen örnekler de, nazım dilinde bir tekrar, bir âhenk ve bir vurgu unsuru olarak karşımıza çıkar. Tak tak, pat pat, efil efil, şingirtı, gümbürtü, pırıl pırıl, tiril tiril gibi sese ışığa ve görüntüye dayalı taklitler, nazmın değer verilen bir melodi ve armoni unsuru olmuşlardır.”¹⁷⁵

KIT'A(Nu.5)

Cân u dilden vakf-ı gûş ettim size

Durmayın ey ehl-i 'irfân söyleyin

Dinlemem ey vâ'izân-ı mürde-dil

Siz varın kürsüde **çan çan** söyleyin(Cezebât, s.9)

Şeyh Vasfî'nin yukarıdaki şiirindeki “**çan çan**” ifadesi yansıma oluşturur.

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTİ(Nu.57)

Dün gece sermest olup Vasfî harâbâtîleri

Nara-i **yâh-eyle** bîzâr eyledim meyhânede(Cezebât, s.42)

Yukarıdaki beyitteki sarhoş narasını veren **yâh-eyle** ifâdesi yansımadır.

II. MUHTEVÂ

Şiirin ana unsurlarından birisi, muhtevâ/içerik/mânâ'dır. Herhangi bir şiiri başarılı yapan şey şekil, muhtevâ, âhenk gibi tüm unsurların ortaya çıkardığı uyumlu bütündür.

“Muhtevâ-içerik-mânâ: manzumenin ilk kelimesinden son kelimesine kadar hangi duygu ve düşünce üzerine durulduğu (tema): hangi mesele, intiba ve olayın ele alındığı (konu) ve okuyucuya ne söylendiğidir (mesaj). “Şair ne söylüyor?” sorusunun cevabı, şiirin muhtevâsını oluşturur.”¹⁷⁶

Şiirin diğer unsurlarında görülen kavram kargaşası ve tartışmalar, muhtevânın unsurları, mâhiyeti, fonksiyonu gibi konularda da ortaya çıkar.

“Bununla birlikte şiir söz konusu olduğunda en çok tartışılan meselelerin başında, onun muhtevâ/mânâsı gelir. Şair hangi konulara el atabilir,

¹⁷⁴ İsmail Çetişli, age., s.36

¹⁷⁵ Önal, Mehmet, age., s.285

¹⁷⁶ İsmail Çetişli, age., s.42

hangilerine el atamaz? Şiirde fikir, düşünce ve felsefeye yer var mıdır? Didaktizm, şiirle ne derece barışıktır? İdeal olan toplumcu şiir mi, saf şiir midir? Şiir, insanın aklına mı yoksa duygularına mı hitap eder? Şiirin muhtevâ/mânâsından söz edildiğinde, bu tarz pek çok soruyla karşılaşmak her zaman için mümkündür.”¹⁷⁷

Bu çalışma bu soruların tamamını cevaplama iddiasında değildir. Çalışmanın yapısı gereği var olan yaklaşımlardan inceleme sırasında faydalanılacaktır. Bu konuda çalışmaya önderlik eden önemli kaynakların birinde muhtevâ incelemesi şu başlıklar altında ele alınır:

“(...)Muhtevâ analizi; birikim, kavramlar, tema gibi temel başlıklar altında ele alınmıştır.”¹⁷⁸

Muhtevâ unsurlarından biri “birikim”dir. “Yazarın veya şâirin kişisel birikimi , her insanda bulunan özelliklerden başka, onun, bu mesleğe âit özel ilgi, bilgi, yetenek, tercih, merak, mesai gibi unsurların terkinde aranmalıdır.”¹⁷⁹

Şeyh Vasfî'nin birikimlerinin Mesnevî, Câmi ve Hafız Divanları gibi gelenekli şiir temeline dayandığı bilinmektedir. Şiirleri incelendiğinde de bu özellik öne çıkar. Şeyh Vasfî'nin şiirlerinin muhtevâsına giden yolda klâsik Türk şiirindeki kavramların bilinmesi gerekir. Ayrıca bu kavramların Tanzimat sonrası geçirdiği değişimler de dikkate alınmalıdır. Özgül şiirde muhtevânın değişimi ile ilgili şunları söyler:

“Şiir bir taraftan mevcut temalarını dikkat ve hassasiyet değişikliklerine göre yeniden şekillendirirken bir taraftan da değişimin ruhuna en uygun en uygun yeni temalar aramayı sürdürür.”¹⁸⁰

Şeh Vasfî'nin şiirlerindeki konu/tema incelenirken, gelenekle uyuşan ve ayrılan yönler tespit edilmeye çalışılacaktır.

¹⁷⁷ İsmail Çetışli, age.,s.42

¹⁷⁸ Mehmet Önal, age., s.141

¹⁷⁹ Mehmet Önal, age., s.142

¹⁸⁰ .Kayahan, Özgül, Divan Yolundan Peraya Selamete, s.314

A.Konu ve Tema

İncelenen eser şiir olduğunda konu ve temanın belirlenmesi sıradan bir metnin konusunun tespitinden farklı olacaktır. Şiirin sözden çok musikiye yakın olduğunu düşünenler gibi tema/ konu arayışını gereksiz bulanlar da vardır. İsmail Çetişli'li asıl sorunun şiirin mânâlı olup olmamasında görmez:

“Aslında şiirde muhtevâ/mânâ konusundaki tartışmaların temel eksenini, onun mânâlı veya mânâsız olup olmaması değil, mânânın kaynağı, mahiyeti, sunuluş biçimi, sunuluş amacı ve hitap ettiği odak nokta oluşturur. Dil meselesinde olduğu gibi alelade bir söz, didaktik ve ilmi bir metin ile şiirin veya nesir ile şiirin birbirinden yeterince ayırt edilememesi, buradaki tartışmaların da asıl sebebini teşkil eder.”¹⁸¹

Konu ve tema kavramı ile ilgili kaynaklarda birbirinden farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Tema, konu, ana fikir, bakış açısı ilişkisini ayrıntılı olarak ele alan Önal, tematik yapı ile ilgili dört maddelik bir liste sunar:

“Tematik yapı ile ilgili olarak diyebiliriz ki;

I.Tema ile konu terimleri arasında üç ilgiden bahsedilebilir:

- 1.Tema, edebî eserin konusudur; 2. Tema, konunun ana maddesidir;
- 3.Tema, seçilen konu içerisinde belirtilmeye çalışılan sınırlı konudur.

II.Tema ile ana fikir arasında şu ilişkilerde bahsedilebilir:

- 1.Tema, eserin ana düşüncesidir; 2.Tema, konunun bütününe sinmiş temel fikirdir ki ancak yazarın (veya şairin) dünya görüşü ve eserin temel mesajı belirlendikten sonra anlaşılabilir.

III.Tema ile bakış açısı terimleri arasında şu ilişkilerden bahsedilebilir:

- 1.Tema, konuyu ele alış tarzıdır; bakış açısını karşılayan bir kelimedir;
- 2.Konunun merkezinde sıralanan sonsuz bakış açılarından biri de temadır.

IV.Tema terimi, hem nazımda hem nesirde kullanılır.

Şeyh Vasfînin şiirleri incelenirken klasik şiir unsurlarının öne çıktığı görülür. Klasik Türk şiirinde bütün değil parça güzelliği esas olduğu için anlam beyitte tamamlanır. Şiirlerde konu bütünlüğü aranmamaktadır. Şeyh Vasfî'nin şiirleri incelenirken de önce beyitler çözümlenmiş, şiirde anlam

¹⁸¹ İsmail Çetişli, age., s.42

bütünlüğü varsa tespit edilmiştir. Bu incelemeler sonucu ortaya çıkan ana konular şu başlıklar altında incelenebilir.

1.Aşk Şiirleri

Klâsik Türk şirinde sıkça kullanılan bir konudur. Yalnız bu aşk şahsî yaşanan bir aşktan çok muhayyel bir mevhumdur. Sevgilinin güzelliğini anlatan kavramlar bellidir. Boyu serviye, yanakları güle benzetilir vb.Klâsik Türk şiirinde âşıkın, sevgilinin ve rakîbin rolleri de bellidir. Âşık sevdiğine kavuşamaz. Zaten aslolan vuslat değil aşk acısı çekmektir. Sevgili âşığa asla yüz vermez iken rakîbe iyi davranır. Şiirin muhtevâsının değişimi sırasında Klasik Türk şiirinin temel kaynağı olan aşk da değişecektir.

“Pek tabiidir ki, değişim gayretinden ve telâşından nasîbini ençok alıp âdetâ tepetaklak olan da şiirin aslî kaynağı aşk’tır. Gelenekli şiir, aşka şiirin vazgeçilmezi olarak bakar”¹⁸²

Aşk konusu genellikle gazel nazım formu içinde dile gelir. Şeyh Vafînin Klâsik Türk şiiri yolunda yazdığı aşk konulu gazellerinden örnekler şunlardır:

GAZEL(Nu.52)

Âşık-ı âzâdeyim cânân bana nâz etmesin
Âlem-i hüsn içre mağrûrâne pervâz etmesin

Ben hayâlen hâb-gâhımda derâgûş eylerim
Haşre dek va’d-i visâlin varsın incâz etmesin

Söyleyin tîğ-ı zebânımdan hazer kılsın rakîp
Vâr iken mecliste ben güftâre âgâz etmesin

Etmeyenler ârzû sırr-ı dilin ifşâsını
Kendine bir kimseyi âlemde hem-râz etmesin

Anladım sâkî-i bezmin ben ne hun-hâr olduğun
Nâfile mey-nûşlar ol şûhu icâz etmesin(Cezebât,s.39)

¹⁸² M.Kayahan, Özgül, Divan Yolundan Peraya Selametle, s.314

GAZEL(Nu.54)

Gelmiyor vechin hayâli dîde-i hûn-bârıma
Bâis oldur sevdiğim her lahza âh u zârıma

Kûy-ı cânândan haber-dâr etmedin asla beni
Hâlimi arz eyle bâri ey sabâ dil-dârıma

Âlem-i âb içre sermest ü harâb olsam dahî
Eylerim cânım fedâ peymâne-i ser-şârıma

Nakd-i ömrü bir perî-rûyun yolunda şübhesiz
Görse hâtemler şaşardı dem-be-dem îsârıma

Çâre-cû olmak abestir derd-i aşka Vasfiyâ
Bulamaz Lokman dahî dermân-ı dil-i bîmârıma(Cezebât, s.40)

2. İçki ve İçki Meclisini Konu Alan Şiirler

Klâsik Türk şiiri uzun yıllar işlenmiş özel bir şiir diline sahiptir. Kavramların benzetme, istiare vb. sanatlarla derinleşmiş anlamları bulunur. Kelimelerin sembolik anlamda kullanılmaları ile mazmun denilen bir kelime ve buna bağlı bir hayal dünyası oluşturulmuştur. Özellikle tasavvuf felsefesini şiirlerinde işleyen şairler yaşadıkları manevî tecrübelerini dindışı kelime ve mazmunlarla anlatmayı tercih etmişlerdir.

“Profan şair, mutasavvıf şaire kendi dindışı konu ve mazmunlarını vererek onları “tasavvufça” kullanıp yorumlamasına ses çıkarmayacak; mutasavvıf şair de profan şairin dünyevî isteklerini yansıtan şiirlerini görmezden gelecektir.”¹⁸³

Bu mazmunlar dünyası içinde şarap, sâkî, meyhâne, harâbat gibi kelimelerin de gerçek anlamları dışında kullanıldığı olur. Özellikle Tasavvuf kültürü içindi yetişmiş şairler bu kelimelerle tarikat kavramlarını karşılarlar. Bu şiirlerde şarap aşk, sâkî veya pîr-i mugan şeyh, meyhane de tekkedir. Şeyh Vasfî'nin Kefevî Tekkesi Şeyhi babasının rahle-i tedrisinden geçtiği ve

¹⁸³ M.Kayahan Özgül, **Divan Yolundan Peraya Selamette**, s.314

15 yaşında aynı tekkeye Şeyh olduğu biliniyor. Bu sebeple onun şarap ve meyhane konulu şiirlerinin bu çerçevede ele alınması gerekir.

İçki ve içki meclisini işleyen şiirleri örneklendirmek için verilecek aşağıdaki şiirin ismi de içki meclisleri için kullanılan bir kelimedir.

ÂLEM-İ ÂB(Nu.21)

Eyleyip pîr-i mugâna intisâb
Feyz enfâsiyle oldum neşve-yâb
Münbasit oldu dilim içtikçe mey
Cezbelendirdi beni âheng-i ney
Parlatıp câm-ı mey-i rindân ile
Eylerim zevk u safâ ihvân ile
Hem-demim sâkî gibi bir gül-feme
Minnet etmem gayri ben câm-ı Ceme

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
Derd-nâki şâd eden peymânedir

Zevktir sermaye erbâb-ı dile
Kard-bârım yok benim âlem ile
Gülistân-ı âlemi yâd eylemem
Bülbül-asâ hiç feryâd eylemem
Ser-girânım işret-i emrûz ile
Şâdımânım neşve-i gamsuz ile
Fikr-i ferdâyı getirmem gönlüme,
Böyle sevdâyı getirmem gönlüme

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
Derd-nâki şâd eden peymânedir

Vâr iken destinde sâkînin sebû
Kimseye dökmem cihânda âb-ı rû
İzdiyâd etmez mi ruhun neşvesi
Başkadır câm-ı sabûhun neşvesi
Zevk-ı gülzâre gönül etmez heves
Lâübâli meşrebe peymâne bes
Mübtelâyım doğrusu ben işrete
Âlem-i âbı değişmem cennete

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
Derd-nâki şâd eden peymânedir(Cezebât, s.15)

3.Övgü Şiirleri

Şeyh Vafî'nin şiirleri incelendiğinde, onun bir çok beyitinde kendi şiirini, sanatını, söz ustalığını övdüğü görülür. Bir devlet büyüğünü veya bir şairi övdüğü şiirleri de vardır. Ama kendini övdüğü şiirlerinden daha azdır. Tasavvufî şiirler yazan, bir tarikatın şeyhi olan şairin kendini övmesi düşündürücüdür. Tasavvuf geleneğinde kişinin kendini övmesi pek de hoş karşılanmaz.

Şeyh Vafî'nin kendi sanatını ve şairliğini övdüğü şiirlerinden bazıları şunlardır:

NAZIM(Nu.12)

Kâ'il midir atâlete bak himmetim benim

Bürhân değil mi sözlerime gayretim benim

Îrâs-ı şevk-ı diger eder halka her sözüm

Tutsun cihânı gulgule-i şöhretim benim(Cezebât, s.11)

GAZEL(Nu.31)

Sânihât-ı kalbi bî-pervâ lisânım söylüyor

Ben nasıl ketm eyleyem esrârı cânım söylüyor

Anlamak isterseler esrâr-ı nây-ı ehl-i dil

Dinlesinler hâme-i muciz-beyânım söylüyor

Ben ne mest ser-girânım anlasın mey-nûşlar

Neşvemi destimdeki ratl-ı girânım söylüyor

Tercümân-ı ser-i hikmettir lisân-ı şâirân

Lâyihât-ı ehl-i aşkı tercümânım söylüyor

Gülistanda ba'd-ezîn olmam harîf-i andelib

Nev-bahârı ömrümün geçti hazânım söylüyor(Cezebât,s.25)

GAZEL(Nu.46)

Hüsrev-i aşkım yürür her yerde fermânım benim
Tuttu âfâkı ser-â-ser şöhret ü şânım benim

Âlem-i süflîde kalmak istemez bir vechile
Her nefeste îtilâ etmek diler cânım benim

Bakmağa etmez tenezzül bir zaman hâkilere
Seyr eder lâhûtiyanı çünkü çeşmânım benim

Verdi vahyistân-ı aşka şevk-ı diğer sözlerim
Âlemi etti münevver nûr-ı irfânım benim

Şâhidimdir sözlerim Vasfî ulüvv-i tab'ıma
Varsa söyle âlem-i nazm içre akrânım benim(Cezebât, s.35)

GAZEL(Nu.34)

Lem'a-i feyz-i hakiki sâgarımdan berk urur
Pertev-i sahbâyı irfân gözlerimden berk urur

Bakma keç-bînâne her rind-i kalender meşrebe
Nûr-ı ulviyyet benim fark-ı serimden berk urur

Matlâu'l-envârdır gönlüm benim ey ehl-i dil
Âfitâb-ı aşk her gün hâverimden berk urur

Çeşm-i im'ân ile bak nûr-ı sevâd-ı ma'rifet
Feyz-i hakla kilik-i hikmet-perverimden berk urur

Yanmış olsam fikr-i hürriyetle ey efsûr-degân
Âteş-i gayret yine hâkisterimden berk urur(Cezebât, s.27)

Şairin Sultan Abdülhamit'i övdüğü şiirleri de vardır. Bu şiirlerinden ikisi aşağıdadır.

KIT'A(Nu.25)

Himmetiyle Hazret-i Sultan Hamîdin ser-te-ser
Eyliyor seyrâb-ı dehri cûybâr-ı mağrifet

İftihâr etsin vücûdiyle bütün Osmâniyân
 Zâtına dönse sezâdır şehriyâr-ı mağrifet(Feyzâbâd, s.56)
 KİT'A(Nu.37)
 Mâlikiz bir pâdişâh-ı merhamet pîraye kim
 Da'ıyan devlet-i lutfiyle şâd eyler bütün
 Zikr ü fikri ezdiyâd-ı şân-ı millettir hemân
 Maksûdı şeri şerîfe hüsn-i hizmettir bütün(Feyzâbâd, s.61)

4.Yergi Şiirleri

Gelenekte şairler eleştirilerini “hicviye”lerle dile getirirler. Hicviyelerde genellikle eleştirilen bir kişidir. Çoğunlukla mübalağalı bir eleştiri tutumu vardır. Zamanla devlet kurumlarının da eleştirildiği bir eleştiri tarzı oluşur

“(…)Her şeyden önce, hicivler şairin şiir sayıp dîvanına almadığı ikinci sınıf metinlerdir; yeni eleştiriler ise şiir saygınlığı taşırlar. Hiciv, şahsî gazez mahsulüdür, mübâlağalıdır, taraflıdır, genellikle haksızdır ve hissi bir atılganlık taşır; eni eleştiriler ise kişilerden çok kurumları hedef alır, hissin değil fikrî bir olgunluğun eseridir, tahrip yerine, tamir ve ikaz maksadını taşır. Bu sebeplerle hiciv bir koldan devam ededursun, eleştiri şiirleri sosyal-siyasi temasını geliştirerek Ziyâ- Kemâl nesline bağlanır.”¹⁸⁴

Şeyh Vafînin şiirlerinde kurumlar ya da sitem değil, şahıslar eleştirilir. Bu eleştirilerde hissî davranıldığı ve mübalağalı anlatım tutumu benimsendiği açıktır. Özellikle Muallim Nacî- Recâizâde Mahmut Ekrem arasındaki tartışmalara taraf olan şairin Ekrem’i yerdiği şiirleri vardır.

KİT'A(Nu.8)
 Mutribâ ırlamağa kalkışma
 Bülbül-i bâğ-ı belâgat var iken
 Müteşâirlere hoş gelse dahî
 Dinlemez zemzemeni ehl-i sühan(Cezebât, s.10)

¹⁸⁴ M.Kayahan, Özgül, **Divan Yolundan Peraya Selametle**, s.321

Zemzeme kelimesi sözlük anlamı dışında Recâizâdenin eseri için tevriyeli kullanılmıştır. Burda kullanılan “ırlama” köpek havlamasıdır. Ayrıca onun sözlerini söz ehlinin beğenmeyeceğini ancak şair geçinenlerin beğeneceğini söyler.

NAZÎRE-İ GAZEL-İ EKREM BEY(Nu.33)

Nağme-i murg-i seher, zemzeme-i mutrîb-i aşk

Ne yalan söyleyeyim gûşuma efsâne gelir(Cezebât, s.26)

Yukarıdaki beyitte bahsedilen Nağme-i Seher ve Zemzeme, Recâizâde'nin şiir kitaplarıdır. Şeyh bunların kulağına efsâne geldiğini söyler. Burda bir aşğılama anlamı vardır.

GAZEL(Nu.17)

Cân ü dilden güft ü gûyı bî-meâlen dinleyip

Şarlatan bir cahili üstâd Ekrem sandılar(Feyzâbâd, s.52)

Yukarıdaki beyitte de Recâizâde Ekrem'e şarlatan ve cahil denmektedir.

Şeyh Vasfî'nin eleştirdiği bir diğer edebiyatçı Ahmet Mithat Efendi'dir. Muallim Naci'yi, Şeyh Vasfî'yi ve arkadaşlarını Tercümân-ı Hakikat'ten kovmuştur. Şarap ve aşk konulu eski tarz şiirler yazmalarına kızmıştır. Şeyh Vasfî de onun bu tavrını eleştirir. Şairi ve içkinin verdiği zevki aşğılamasını anlayamaz.

GAZEL(Nu.3)

Feylesofân-ı zamanın maksadı bilmem nedir

Şairi tahkîr ile zevk-i meyi inkârdan (Feyzâbâd, s.43)

Şeyh Vasfî, Mithat Efendi için “feylesofân-ı zaman”, “feylesof-ı dehr” tabirlerini kullanır.

GAZEL(Nu.17)

Sâde diller **feylesof-ı dehri** a'lem sandılar

Ser-te-ser mahiyyet-i eşyâya mahrem sandılar(Feyzâbâd, s.52)

GAZEL(Nu.2)

Zemm eder sahbâyı ammâ **feylesof-ı bâde-nûş**

Zîver-i bezm-i cihân olmakta câm-ı cem henüz(Feyzâbâd, s.42)

GAZEL (Nu1.6)

Cân ü dilden sarılıp hab-i metin dine

Feylesofanı zamanın sakın izlâinden(Fezâbâd, s.51)

5.Tasavvufî Şiirler

Mutasavvıf yönü de olduğu bilinen şairin tasavvuf felsefesini konu edinen beyit ve şiirleri de vardır. Bu şiirler, tasavvufî fikirlerin, yukarıda bahsedilen meyhane, şarap vb. semboller kullanılmadan doğrudan ifade edildiği, nasihat niteliği taşıyan eserlerdir. Şairin zahid-rind, vaiz- âşık tezatlarını ele aldığı şiirleri de bu başlık altında düşünülmelidir.

KIT'A(Nu.7)

İ'tilâ etmekse efkârın eğer

Pey-rev ol erbâb-ı isti'dâda sen

Olma dil-beste hevâ-yı nefsine

Verme ömr-i nâzenîni bâde sen(Cezebât, s.9)

GAZEL(Nu.37)

Gayrı sevdâ-yı ruh sâkî-i zîbâyı bırak

Sohbet-i bezm-i cemi câm-ı musaffâyı bırak

El verir bir daha aldanma füsûn-ı aşka

Yetişir gayrı hayâl-i dil-i şeydâyı bırak

Ba'de-zîn olma sakın kûşe-i güzîn-i irşâd

Delk-ı peşmîni çıkar sübhâ-yı esmâyı bırak

Çeşm-i im'ân ile âlemde hakikat-bîn ol

Dinleme vâ'iz-i şehri gam-ı ferdâyı bırak

Ömrün oldukça çalış kesb-i kemâl et Vasfî

Şöhret-i kâzibe-yi halka müdârâyı bırak(Cezebât, s.29)

GAZEL(Nu.39)

Bırakın ehl-i riyâ! Sûreti mânâyâ bakın

Bakmayın subhâ-i esmâyâ müsemâyâ bakın (Cezebât, s.30)

GAZEL(Nu.61)

Olma Vasfî zâhidin tânından asla bî-huzûr

Sen gazelhân ol yine her nev-cevânın şevkine(Cezebât, s.45)

GAZEL(Nu.61)

Nâfile zâhid beni tan eyleme

Dinlemez sermest olan efsâneysi (Cezebât, s.47)

KIT'A(Nu.5)

Cân u dilden vakf-ı gûş ettim size

Durmayın ey ehl-i irfân söyleyin

Dinlemem ey vâ'izân-ı mürde-dil

Siz varın kürsüde çan çan söyleyin(Cezebât, s.9)

6.Diğer Şiirleri

Şeyh Vasfînin yukarıda işlenen konu başlıkları dışında farklı konuları ele alan beyit ve şiirleri de vardır. Bu şiirler azınlıkta kaldığı için bu başlık altında yer verilecektir. Bir olayın gerçekleştiği tarihi, şiirdeki harflerin sayı değerleri ile veren şiirler yazmıştır. Bu şiirlerine “Tarih” adını verir. Şekil olarak kıt'a olan şiirlerdir. Gelenekte ebced hesabıyla tarih düşürmek yaygın bir uygulamadır.

TARİH(Nu.50)

Bang-i zikrullah ile oldukça âlem pür tanîn

Pâyidâr etsin bu dergâhı hüdâ-yı lemyezel

Bi'l-bedâhe söyledim Vasfî güher tarihini

Hankâh kadrî tecdîd eyledi bî-bedel(Feyzâbâd, s.66)

Şeyh Vassî'nin kitaplarındaki şiirlerinde siyasî mevzular görülmemekle birlikte bazı beyitlerinde hürriyet kavramına yer verir. Şairin ölmeden önce Muhibban'a gönderdiği, yayımlanan son şiiri "Gülbang-i Hürriyet"¹⁸⁵ adını taşır. Bu şiirin bütününde meşrutiyetin ilanına ve hürriyete övgü vardır.

GAZEL(Nu.28)

Ehl-i dil âlâyiş-i dehre kapılmaz bir zaman

Nimet-i ikbâlden **hürriyeti** ikdâm bilir(Cezebât,s.22)

GAZEL(Nu.34)

Yanmış olsam fikr-i **hürriyetle** ey efsûr-degân

Âteş-i gayret yine hâkister-i müddet berk urur(Cezebât, s.27)

Şairin ilim, maarif, gibi konuları işlediği beyitleri de vardır. Bu konuyu genellikle güneş, ay, yıldız, berk gibi ışıklı, aydınlık kelimelerle anlatır.

KIT'A(Nu.4)

Maşrîk-i efkârdan berk-i ma'ârif parlayıp

Eyliyor baştan başa âfâk-ı ilmi nûra gark

Çeşm-i ibretle kitâb-ı kâ'inâta kıl nazar

Pertev-i feyz-i terakkiyle münevver garb u şark(Cezebât, s.8)

B.Ana Kavramlar

Kelime ve kavram ilişkisi üzerinde durulması gereken bir husustur. Zaman zaman bu iki unsur arasındaki bağlantının karıştırıldığı görülür.

"Kelime, anlamı olan en küçük bir dil birliğidir; kavram ise o kelimenin ifâde ettiği en genel mânâ bütünlüğüdür. Bir bakıma kelime, kavramın taşıyıcısıdır, ifâdesidir, elbisesidir."¹⁸⁶

Yukarıdaki tanım açıklayıcı olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Bir eserde kavram çalışması yaparken nelere dikkat etmek gerektiği bilinmelidir.

¹⁸⁵ Şeyh Vassî, "Gülbang-i Hürriyet", **Muhibban**, 13 Safer 1328, 15 Şubat 1325, S.6, s.46

¹⁸⁶ Mehmet, Önal, age., s.153

“Edebî metinlerde kavramlar, konu içinde en çok öne çıkan kelimelerdir ki, bir cümlede anahtar kelime veya konunun ana maddesi olarak da bilinir. Yerine göre bakış açısını verebilir.”¹⁸⁷

Kavramları bir şairin kelimeleri yorumlaması ile ilgilidir. Günlük dil, kullanılan kelimeler ve bunlara yüklenen anlamlarla şairin kendine has kavram dünyasını kurar. Kavram çalışması muhtevâ incelemelerinin temelini oluşturur. Kavramlar, konuyla ilgili olduğu gibi kelimelere yüklenen anlamlar sebebiyle edebî sanatlarla da ilgilidir.

Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde ele aldığı kavramlar düşünüldüğünde klâsik şiir geleneğinden etkilendiği görülür. Bu kavramlardan çoğu Şeyh Vasfî'de konunun ele alındığı bölümde işlenmiştir. Burada yukarıda bahsedilmeyen, bazı kavramlar ele alınacaktır.

“Harâbât” kelime anlamı ile eski, viran yerdir. “Harbâtîlik” ise viran yerlerde yaşamaktır. Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde harâbat içki meclisidir. Harabâtîlik de içki içip eğlenmektir. Bu kavramı Şeyh Vasfî Muallim Nacî etkisiyle kullanmış olmalıdır. Muallim Nacî'nin mahlası “Mesud Harâbâtî”dir. Şeyh Vasfî'de harabatîlik övünülecek bir durumdur. “Harabâtnâme” adlı içki meclislerini anlattığı bir de şiiri vardır.

HARÂBÂTNÂME(Nu.22)

Âşık-ı didâr-ı yekem billâh ben

Eğri bakma her **harâbâtiye** sen

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES'ÛD HARÂBÂTÎ(Nu.27)

Ulüvv-i tabımı eşâr eder enfâs-i kudsiyyem

Harâbât içre inşâd ettiğim eşâr âlîdir

GAZEL(Nu.44)

Naralar attıkça şevkimden bakın

Her **harâbâtîyi** medhûş eylerim

¹⁸⁷ Mehmet, Önal, age., s.157

GAZEL(Nu.47)

Sanma bî-câ ben **harâbât** içre feryâd eylerim

Bir perinin Allah Allah ismini yâd eylerim

GAZEL(Nu.48)

Reh-rev-i kûy-ı harâbâtem ayâ fitne-i cân

Vaizin pendî beni döndüremez râhımdan

Şeyh Vasfî de görülen bir diğer anahtar kelime “berk” tir. Şairin mahlası “berkî”dir. Kelime “berk urur” şeklinde birleşik fiil olarak da kullanılır şiirlerinde. Yumuşak karakterli, kalender meşrep bir şairin böyle bir kelimeyi mahlas seçmesi ve o kavram etrafında şiirler oluşturması içinde farklı bir kişilik taşıdığını düşündürür. Bu kavramın Şeyh Vasfî’deki bazı kullanımları şöyledir:

CEZBE(Nu.16)

Berk vurur gönlümde feyz-i lâ-yezâl

Âteş-i cevâle döndü sözlerim

Manzaramda parlıyor mihr-i kemâl

Maşrîkü’l-envar oldu sözlerim(Cezebât, s.14)

GAZEL(Nu.34)

Lem’a-i feyz-i hakiki sâgarımdan berk urur

Pertev-i sahbâyı irfân gözlerimden berk urur

Bakma keç-bînâne her rind-i kalender meşrebe

Nûr-ı ulviyyet benim fark-ı serimden berk urur

Matlâu’l-envâdır gönlüm benim ey ehl-i dil

Âfitâb-ı aşk her gün hâverimden berk urur

Çeşm-i im’ân ile bak nûr-ı sevâd-ı ma’rifet

Feyz-i hakla kilik-i hikmet-perverimden berk urur

Yanmış olsam fikr-i hürriyetle ey efsûr-degân

Âteş-i gayret yine hâkisterimden berk urur(Cezebât, s.27)

GAZEL(Nu.62)

Berk urur karşımda envâr-ı kemâlât-ı cihân

Nazra-i im'ân ile baktıkça istikbâlîme(Cezebât, s.45)

Berk urur her zerreden bir âfitâb-ı ma'rifet

Ârifin indinde bahr-ı bî-girandır her habâb (Feyzâbâd, s.42)

Şeyh Vâsî'nin şiirlerinin karakteristiğini veren bir diğer anahtar kelime “cezbe”dir. Sûfînin aşk ile kendinden geçtiği, mânevî bir hâli karşılar bu kavram. Şair ilk şiir kitabına cezbelere anlamında “cezebât” demiştir. Bu kitabında cezbe adında beş adet de şiir bulunmaktadır. Aşağıda bir Cezbe başlıklı şiir ve cezbe kelimesinin kullanıldığı şiir örnekleri verilmiştir.

CEZBE(Nu.18)

Neşvelense çok mudur mihr-i felek

Şevki artar bâde-hâr oldukça ben

Vecde gelmez mi bakın ins ü melek

Zevki artar cezbe-dâr oldukça ben(Cezebât, s.14)

HARÂBÂTNÂME(Nu.22)

Câm-ı meyden parladıkça nûr-ı şevk

Cezbeler izhâr eder erbâb-ı zevk

GAZEL(Nu.20)

Nev-bahâr-ı fikre Vâsîdir veren âheng-i nev

Gülşen-i feyzin hezâr cezbedârın bilmiyor(Feyzâbâd, s.54)

III. ŞEKİL

Şiiri oluşturan önemli unsurlardan biri olan şekil; muhtevâ ve âhenk unsurlarıyla birlikte şiir denilen ürünü ortaya çıkarır. Özellikle Şeyh Vâsî gibi divan şiiri kaynaklarından beslenen bir şairin eserlerinde şekil özellikleri

inceliklerle ele alınmalıdır. Çünkü bütün klâsik devir ürünleri gibi divan şiirinde de şekil muhtevâdan önde gelmektedir:

“Gelenekli şiir –modern şiirin aksine- öncelikle bir formdur; yaklaştıkça ve okudukça tema olmaya başlar. Klâsik sınıflamaların “hamâsî, garâmî, hikemî, tasavvufî” gibi birkaç tematik başlıkla sınırlı kalmasına rağmen, vezne, kâfiyeye, nazım şekline, dîvan tertîbine ait formatik tasnifin teferruat ve tafsîlâtı, öncelikli dikkatin formlar üzerinde toplandığını açıkça gösteriyor. Bir başka ifade ile, gelenekli şiirin nazma dayalı unsurları, onu şiir yapan diğer unsurların birkaç adım önünde giden alamet-i fârikalarıdır.”¹⁸⁸

Divan şiirinde görülen değişiklikler de ilk olarak muhtevâ alanında gerçekleşir. Kesin kurallarla belirli olan şekil, muhtevâdan sonra değişmeye başlar. Yeni dönemde şairler gazel ve kaside yazmaya devam etsler de bunlar artık gelenektekinden farklıdır.

“Divân şiirinin nazım şekilleri ve türleri , yeni dönemin başlangıcında daha sık olmak üzere, yeni edebiyatın içinde bazı değişikliklerle kullanılmıştır. Müesseselerde ve zihniyette meydana gelen değişiklik, sanatta ve edebiyatta kendini gösterince, önce muhtevâda sonra şekilde değişiklik görülür.”¹⁸⁹

Yeni Türk Edebiyatı içerisinde şiirleri incelenen Şeyh Vasefî divan şiirinden beslenmekle beraber bu değişikliklerden nasibini almıştır. Bundan sonraki bölümde şairin şiirlerinin şekil özellikleri incelenerek geleneğin devamı olan yönler ve farklılıklar ortaya konulacaktır.

A. Nazım Birimi

Nazım birimi, nazım şekli denilen yapının temel taşıdır. Nazım şekilleri ile ilgili tasnifler yapılırken nazım birimleri önemli ölçütlerden biridir.

“Arap ve İran edebiyatlarında ve bu arada Türk edebiyatında nazmın en küçük birimi mısra’dır. Mısra’ların değişik kâfiye düzeni içinde ve değişik

¹⁸⁸ M. Kayahan Özgül, Divan Yolundan Pera’ya, Selametle, s.206

¹⁸⁹ Mehmet Önal, a.ge, s.289

sayılarda birleşmelerinden ayrı ayrı adlandırılan nazım şekilleri ortaya çıkmıştır.”¹⁹⁰

Nazım biriminin en küçük birimi mısradır. Mısraların bir araya gelmesi ile beyitler ve bentler oluşur. Burada mısra, beyit ve bent kavramlarının tanımlarının verilmesi gerekir

“Mısra Arapça’da ‘kapı kanadı, çadır kapısının iki yan parçası’ anlamlarına gelir. Nazım terimi olarak da mısra’, tam bir aruz kalıbıyla söylenmiş olan beytin yarısına denir. Ya da daha geniş bir anlamda bir nazım parçasını oluşturan her bir satıra mısra’ adı verilir.”¹⁹¹

“Beyt Arapça’da ‘çadır, ev, oda’ anlamlarındadır. Nazımda iki mısra’ bir beyt’i oluşturur. Bir beytin oluşması için iki mısra’ın birleşmesi gerekli, ama yeterli değildir. Ayrı vezinlerde iki mısra’ bir beyit halinde birleşemez. Vezin birliği şarttır. Beyit eski kitaplarda çok kere şi’r ile eş anlamli kullanılmıştır.”¹⁹²

Divan şiirinde şiir içinde beyitin önemli bir birim olduğunu belirtmekte fayda vardır. Anlam beyitte tamamlanır. Dolayısıyla şiirde bütün güzelliği değil parça(beyit güzelliği) esastır.

“Bend, sözlük anlamıyla ‘bağ bağlanan şey, kuşak, fıkra ve makale gibi yazıların kısımları, su bendi’ demektir. Nazım terimi olarak Bend, birbirine vezin ve kâfiye ile bağlanmış ikiden çok mısralar topluluğudur. Bendler 3-10 mısra olabilir.”¹⁹³

Nazım şekilleri incelenirken beyitlerden oluşan ve bentlerden oluşan şekiller olarak tasnif edilir. Elbetteki bir nazım şeklinin oluşmasında bunlar tek başına yeterli değildir. Ama önemli bir ayırım unsurudur.

B.Nazım Şekli

Şiir incelemeleri sırasında araştırmacıya rehberlik edecek önemli ölçütlerden birisi de nazım şeklidir. Özellikle Şeyh Vafî gibi divan şiiri kaynaklarından beslenmiş bir şairin eserlerinde nazım şekilleri şiiri şiir yapan önemli bir unsurdur.

¹⁹⁰ Haluk İpekten, age., s.11

¹⁹¹ Haluk İpekten, age., s.11

¹⁹² Haluk İpekten, age., s.12

¹⁹³ Haluk İpekten, age., s.75

Şeyh Vasfî, şiirlerinin büyük çoğunluğuna özel bir ad vermemiştir. İncelenen 117 şiirden 110 tanesine şiirin nazım şeklini veya türünü isim olarak vermiştir. (Gazel, Kıt'a, Tarih vb). 7 tanesinde ise bu yöntemi kullanmayarak farklı isim vermiştir (Cezbe, Harabatnâme, Âlem-i Âb).

Şeyh Vasfînin kullandığı nazım şekilleri gelenekteki karşılıkları ve Şeyh Vasfî'deki kullanımı ile ele alınacaktır.

1.Gazel

Şeyh Vasfî'nin şiirlerinin şekil özellikleri incelenirken; şairin gelenekteki gazel anlayışından çok etkilendiği ve gazellerinin zaman zaman 19.yüzyıldaki farklı gazel yorumlarına benzediği görülmektedir.

Şeyh Vasfî'nin incelenen 117 şiirinden 67 tanesi gazel nazım şeklindedir. O da gelenekteki gibi en çok gazel nazım şeklini kullanmıştır. Bu gazellerden 14 tanesi naziredir. 1 tanesi müşterek gazeldir. 4 tanesi de dört beyitten oluşan gazellerdir.

Şairin gazellerinden 12 tanesi Muallim Nacî'nin gazellerine naziredir. Şeyh Vasfî Muallim Nacî ile müşterek yazdıkları gazele de nazire yazmıştır. 1 adet de Recâizâde Mahmut Ekrem'e yazdığı nazire vardır. Türk şiirinde nazire yazmak önemli bir gelenektir ve Şeyh Vasfî, bu geleneği yakından izlemektedir.

“Bir şairin, daha önce söylenilmiş, bir gazelle aynı vezin ve kâfiyede ve o gazeli andıracak bir üslûpla yeni bir gazel yazmasına tanzîr etme, nazire yazma, bu yolla yazılan gazellere de nazîre denir. Nazireler model alınan gazelle aynı anlam dairesinde yazılır. Aksi istikamette, aykırı fikirler çerçevesinde yazılan nazirelere ise nakîze adı verilir.”¹⁹⁴

Gazellerin hacmi konusunda Türk edebiyatında farklı görüşlerle karşılaşılır. Dört beyitten on beş beyite kadar bir hacme ulaşan gazellerin, genellikle dörtten fazla beyitle okuyucu huzuruna çıktığı bilinmektedir.

¹⁹⁴ M.Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi**, 3F Yayınevi, İst.2007, s.49-50

“Türk edebiyatında gazeller 4-15 beyit arasında yazılmıştır. Dört beyitli gazel yok denecek kadar azdır. Divanlarda rastlanılan bu gazellerin yarım mı kaldıkları, yoksa bazı beyitlerinin eksik mi kaldığı belli değildir.”¹⁹⁵

Şeyh Vasfî'nin de gazellerinin büyük çoğunluğu beş ve üstü beyit sayısına sahiptir. Bununla beraber şiir kitaplarında 4 tane dört beyitli gazel bulunmaktadır.

Şeyh Vasfî'nin kitaplarındaki şiirlerin takdimi gelenekteki divan tertiplerinden farklıdır. Divan şiirinde:“Gazeller divanlarda gazeliyyât başlığı altında kasidelerden ve genellikle musammatlardan sonra gelirler ve son kâfiye harflerine göre sıralanırlar.”¹⁹⁶

Cezebât ve Feyzâbad'daki tertip de birbirinden farklıdır. Cezebât'ta gazeller kıt'alardan sonra gelmektedir. Feyzâbad'da ise “Gazeliyyât” başlığı altında önce gazeller yer almaktadır. Şairin iki şiir kitabında da kaside formunda şiir yoktur. Fakat gazel ve kıt'a formunda yazdığı övgü ve yergi şiirleri bulunmaktadır. Şeyh Vasfî'nin gazellerine örnekler aşağıdadır:

GAZEL(Nu.24)

Cemâlin izdiyâd-ı feyz ü istidâdîma bâ'is

Celâlin iştidâd-ı aşk-ı mâder-zâdîma bâ'is

Nigâh-ı çeşm-i mestindir sebep hayrânî-i akla

Hevâ-yı kâkûlündür dem-be-dem feryâdîma bâ'is

Senin hecrin olurdu şüphesiz idbârîma bâdi

Hayâlin olmasa gurbette istis'âdîma bâ'is

İşittikçe sabâdan her seher peygâm-ı ikbâlin

Olur elbette şâdî-i dil-i nâ-şâdîma bâ'is

Mübâhât etmesin mi şâirâne ba'd-ezin Vasfî

Ki aşkın oldu böyle bir gazel inşâdîma bâ'is(Cezebât,s.19)

¹⁹⁵Haluk, İpekten, age,s.17.

¹⁹⁶Yekta, Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi**, 3F Yayınevi, İst.2007, s.51

2.Kıt'a

Şeyh Vasfî'nin kitaplarında bulunan şiirlerinde gazelden sonra en çok kullandığı nazım şekli kıt'adır. Şair bu formu gelenekteki örneklerine uygun kullandığı gibi formun sınırlarını zorladığı örnekler de verir. Kıt'ayla ilgili tanımlar şöyledir:

“Kıt'a kelimesinin asıl anlamı bir nesnenin bir kısmı, parçası demektir. Bir edebiyat terimi olarak genellikle iki veya iki beyitten uzun, matla' ve mahlas beytinin bulunmadığı bir nazı biçiminin adıdır.

Kâfiye düzeni şu şekildedir: xa, xa..

Genellikle iki beyitli olanlar yaygın ise de otuz beyit kadar uzunlukta kıt'alar da yazılmıştır.”¹⁹⁷

Yekta Saraç kıt'ayı tanımlarken mahlas beyiti olmadığını söylerken Haluk İpekten uzun kıt'alarda mahlas bulunabileceğini belirtir:

“Kıt'alarda mahlas bulunmayışı genel bir kaide olmakla birlikte uzun kıt'alarda şairler çoğunlukla mahlaslarını söylemişlerdir. Kısa hatta iki beyitli kıt'alarda az da olsa mahlas söylendiği olmuştur.”¹⁹⁸

Kıt'a, Şeyh Vasfî'nin gazelden sonra en çok kullandığı nazım şeklidir. Şairin 33 tane kıt'a başlığı altında şiiri vardır. Cezbe adını verdiği 5 şiiri de çapraz kâfiyelenmiş şiirlerdir. Bu şiirlere kıt'a demek mümkün görünür. Gelenekte nadir de olsa bu şekilde kâfiyelenmiş şiirler bulunmaktadır.

Kıt'anın kâfiye sistemi genellikle yukarıda belirtildiği gibidir. Bununla birlikte; ab ab şeklinde yani beyitlerin birinci ve ikinci mısralarının birbiriyle kâfiyeli olanlarına rastlamak mümkündür. Burda gelenekli şairin yenilik adına kadim şiirin esnekliklerinden faydalandığı görülmektedir. M.Kayahan Özgül bu durumu şöyle açıklar:

“Gelenek nazım şeklini öylesine katı formal kurallarla belirler ki, şairin bu kurallar hüküm sürerken, nazımın şekli hakkında hiçbir tasarruf hakkı olamaz. Yenileşme gayreti içindeki şair, formal bir değişim peşinde ise, nazım şeklinin zayıf noktalarını aramaya mecburdur.”¹⁹⁹

¹⁹⁷ M.Yekta Saraç, age., s.73

¹⁹⁸ Haluk, İpekten, age.,s.52

¹⁹⁹ Kayahan Özgül, Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle, s.206

Tanımından da anlaşılacağı üzere kıt'a nazım şekli de yenilik peşindeki şaire fırsatlar tanır.

“Kıt'anın yumuşak karnı, varyasyonlara müsaade eden netleşmemiş taraflarının olmasıdır. Kıt'a matla'sız gazel sayılır mı; sayılırsa, gazelin özelliklerini sahiplenmeye de hakkı var mıdır? Meselâ, matları bulunan kıt'a olamaz mı? Böyle kıt'alara “nazm” demek de ne ola? İki beyitten uzun , lafın gelişi üç beyit olursa “kıt'a-i kebire” adını alması gerekir mi? Gerekirse otuz beyitli kıt'aya “kıt'a-i ekber” mi denmeli? Tarih düşürmeler kıt'a dışında niçin kullanılasın? Kıt'anın hangi vasfı tarih söylemeye uygundur ve hangi kuralı başka formlarda tarih düşürülmesine engeldir?... Bütün bu ve benzeri sorular, geleneğin formlarını sorgulayan, onun kalıplarını kırmaya çalışan her şairin aklından geçmiş olmalı.”²⁰⁰

Özgül'ün sorduğu sorulara benzer sorular Şeyh Vasfî'nin de aklından geçmiş olmalı. Arkadaşı Muallim Nacî çapraz kâfiyeli yeni şekilleri denerken geleneğe daha bağlı olan Şeyh Vasfî, çapraz kâfiyeli şiir denemelerini gelenekte de örneği görülen kıt'a formunun sınırları içinde yapmaya çalışır. Şiirlerindeki değişikliğin farkındadır ve onlara kıt'a demez. Şiir kitabına ad olan Cezbelerden birer cezbedir bu şiirler. Belki bu kitabın mihenk taşı mahiyetindedirler.

Herkesin gelenekten kopmak istemeyen biri olarak gördüğü Şeyh'in değişime hevesli yönünü bu Cezbeler gösterir. 18.yüzyıldan itibaren değişmeye başlayan Türk şiiri geri dönüşü olmayan bir mecraya girmiştir. Ara neslin en muhafazakâr, katı şairlerinden olduğu söylenen Şeyh Vasfî de değişimden nasibini almıştır.

KIT'A(Nu.10)

Mihrinle gönlüm oldu senin işte tâb-nâk

Var mı cihânda mâhi-i zulmet güneş gibi

Baktıkça vechine kamaşır gözlerim benim

Parlar yüzünde nûr-ı melâhet güneş gibi(Cezebât, s.10)

²⁰⁰ M.Kayahan Özgül, Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle, s.232

(Mefûlû Fâilâtü Mefâîlû Fâilün)

KIT'A(Nu.11)

Beni irşâda ey şeyh kerâmet-pîşe kalkışma

Hakikat-bîn olan ehl-i dili izlâl kâbil mi

Rakîbin eylesem de şimdilik te'dibini imhâl

Cezâ-yı müstehâkın eylemek ihmâl kâbil mi

Yürüt efkârını sen ta'n-ı düşmenden hazer etme

Rızâsın herkesin 'âlemde istihsâl kâbil mi

Hayâlâta kapılmaz ders alanlar fenn-i hikmetten

Hükm-âmûz dehri şi'r ile işgâl kâbil mi(Cezebât, s.11)

3.Mesnevi

Türk edebiyatında daha çok uzun hikâyelerin işlendiği bu şeklin tanımından da anlaşıldığı üzere asıl özelliği aa bb cc kâfiyeli olmasıdır.

“Mesnevi kelimesinin asıl anlamı ikili, ikişer ikişer demektir. Bir edebiyat terimi olarak aynı vezinde ve her beyti diğer beyitlerden bağımsız olarak kendi arasında kâfiyeli bir nazım biçiminin adıdır. Mesnevi adının verilşi iki mısradaki aynı kâfiyede olması dolayısıyladır.”²⁰¹

Şeyh'in “Harâbâtnâme (Cezebât Nu.22)” adlı şiiri bu şekilde kâfiyelidir. 13 beyitten oluşur. Şeyh'in nazım başlıklı bir şiiri de mesnevi şeklinde kâfiyelidir. Kâfiye konusunu işlerken kâfiye şeması başlığı altında,Tanzîmat sonrası mesnevi kafiye şiirlere yer verilmiştir. Bu şiirler gelenekteki gibi aşk hikâyelerinin anlatıldığı uzun şiirler değildir.

²⁰¹ Yekta,Saraç, age., s.79

4.Tercî-i Bend

Şeyh'in Âlem-i Âb (Nu.21) adlı şiiri tam olarak gelenekteki hiçbir forma benzemez. Fakat en yakın olduğu şekil tercî-i bend olduğu için tercî-i bendin bir varyasyonu olarak düşünüldü. Tercî-i bend'in tanımı ve kâfiye düzeni şöyledir:

“Tercî-i bendler de terkîb-i bendler gibi 8-20 mısralık bendlerin birleştirilmesiyle yapılır. Bend sayıları 5-7 arasındadır. Az olmakla birlikte daha uzun tercî'lerin yazıldığı da görülmüştür. Bendlere Tercî'hâne, bendleri birleştiren beyitlere de Vâsıta denir.Tercî-i bendin , terkîb-i bendden ayrılığı, vâsıta beyitlerinin her bendin sonunda aynen tekrar edilmesindendir. Tercî-i bendlerde biri gazel kâfiyesi ve öteki bütün mısra'ların kâfiyesiyle olmak üzere iki kâfiye şekli vardır:

1.aa xa xa...vv bb xb xb ...vv

2.aa aa aa ...vv bb bb bb ...vv

Bu kâfiye şekillerinden daha çok birincisi kullanılmıştır.”²⁰²

Şeyh'in şiiri 8 mısralık 3 bendden oluşur. Her bendden sonra tekrarlanan tercî-i benddeki gibi vasıta beyti vardır. Yukarıda verilen şekillerden farklı kâfiyelenmiştir. Her bendi oluşturan mısralar ikişer ikişer mesnevi gibi kendi içinde kâfiyelenmiştir. Şeyh yeni olduğu için şiirine muhtemelen farklı bir isim vermiştir.

ÂLEM-İ ÂB(Nu.21)

Eyleyip pîr-i mugâna intisab

Feyz enfâsiyle oldum neşve-yâb

Münbasit oldu dilim içtikçe mey

Cezbelendirdi beni âheng-i ney

Parlatıp câm-ı mey-i rindân ile

²⁰² Haluk İpekten, age., s.119

Eylerim zevk u safâ ihvân ile
 Hem-demim sâkî gibi bir gül-feme
 Minnet etmem gayri ben câm-ı Ceme

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
 Derd-nâki şâd eden peymânedir

Zevktir sermaye erbâb-ı dîle
 Kard-bârım yok benim âlem ile
 Gülistân-ı âlemi yâd eylemem
 Bülbül-asâ hiç feryâd eylemem
 Ser-girânım işret-i emrûz ile
 Şâdımânım neşve-i gamsuz ile
 Fikr-i ferdâyı getirmem gönlüme,
 Böyle sevdâyı getirmem gönlüme

İlticâ-gâhım benim meyhânedir
 Derd-nâki şâd eden peymânedir

Vâr iken destinde sâkînin sebû
 Kimseye dökmem cihânda âb-ı rû
 İzdiyâd etmez mi ruhun neşvesi
 Başkadır câm-ı sabûhun neşvesi
 Zevk-ı gülzâre gönül etmez heves
 Lâübâli meşrebe peymâne bes
 Mübtelâyım doğrusu ben işrete
 Âlem-i âbı değişmem cennete

İlticâ-gâhım benim meyhânedir

Derd-nâki şâd eden peymânedir(Cezebât,s.15)

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâilün)

5.Şarkı

Şarkı da kıt'a gibi varyasyonları olan ve gelenekli şaire yenilikleri deneme imkanı veren bir şekildir.

“Şarkı bestelenmeye uygun şekilde yazılan murabbalara denir. Şarkı olarak değerlendirilecek muhammes ve müseddesler de bulunmakla birlikte şarkı örnekleri genellikle murabbadır.”²⁰³

Şarkı bu çalışmada nazım şekilleri içinde ele alındı. Fakat Yekta Saraç kitabında şarkıyı tanıttıktan sonra şu yargıya varır:

“Şarkının belli mısra sayısı, belli bir kâfiye düzeni ve belli bir vezni olmaması dolayısıyla ayrı bir nazım biçimi olarak değerlendirilemeyeceği, konu birliğini her zaman göremediğimizden dolayı da bir “tür” olarak görmenin zor olacağı ortadadır. Dolayısıyla şarkıyı “bestelenmek üzere yazılmış şiirlerin genel adı” olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.”²⁰⁴

Haluk İpekten şarkıyı şöyle tarif eder “Şarkı yalnızca Türk Edebiyatı'nda görülen bir nazım şeklidir. Halk edebiyatındaki Türkü'nün karşılığıdır. Daha çok dört mısralık bendler halinde söylenir. Ama az olmakla birlikte beş mısralık bendlerden oluşan şarkılar da söylenmiştir. Şarkıların üçüncü mısralarına Miyân, bend sonlarında tekrar edilen mısralarına da nakarat denir. Şarkı'da Miyân'ın en güzel mısra olmasına dikkat edilir.”²⁰⁵

ŞARKI(Nu.14)

Nice halkın sözleri efsanedir

Meşrebim her vechile rindânedir

Âlem derd ü gâma bîgânedir

Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir

Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir

²⁰³ Yekta Saraç, a.ge, s.117

²⁰⁴ Yekta Saraç, a.ge, s.118

²⁰⁵ Haluk İpekten, age., s.87-88

İhtiyâcım yok benim bezm-i ceme
 Mâlikim sâkî gibi bir hem-deme
 Minnet etmem gülistan-ı âleme
 Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir
 Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir

Burc-ı şâdiden doğar mâhım benim
 Reşk eder kim görse bezm-i rûşenim
 Feyz-bahşadır cihâna meskenim
 Şimdi nüzhet-geh bana meyhânedir
 Bülbülüm mutrib, gülüm peymânedir(Cezebât, s.12)

Şeyh Vasefî'nin şiir kitalarındaki nazım şekillerinin tablosu şöyledir

TABLO:12 ŞEYH VASEFÎ'NİN ŞİİRLERİNDE NAZIM ŞEKİLLERİ

Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:1	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:2	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:3	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:4	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:5	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:6	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:7	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:8	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:9	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:10	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:11	Kıt'a	Beyit	8	ab/cb/çb/db
Nu:12	Nazım	Beyit	4	aa/ba
Nu:13	Nazım	Beyit	4	aa/ba

Nu:14	Şarkı	Bent+ Beyit	15	aaa/aa/ bbb/aa/ccc/aa
Nu:15	Şarkı	Bent	12	abab/cccb/çççb
Nu:16	Cezbe	Bent	4	ab/ab
Nu:17	Cezbe	Bent	4	ab/ab
Nu:18	Cezbe	Bent	4	ab/ab
Nu:19	Cezbe	Bent	4	ab/ab
Nu:20	Cezbe	Bent	4	ab/ab
Nu:21	Tercî-i Bend	Bent+Beyit	30	aabbccçç/dd/eeffggğğ/dd/hhıııjj/dd
Nu:22	Mesnevi	Beyit	26	aa/bb/cc/çç/dd/ee/ff/gg/ğğ/hh/ıı/ii/jj
Nu:23	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:24	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:25	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:26	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:27	Gazel/ Nazire	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:28	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:29	Gazel/ Müşterek	Beyit	12	aa/ba/ca/ça/da /ea
Nu:30	Gazel/	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da

	Nazîre			
Nu:31	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:32	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:33	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:34	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:35	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:36	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:37	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:38	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:39	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:40	Gazel	Beyit	12	aa/ba/ca/ça/da/ea
Nu:41	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:42	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:43	Gazel/ Nazîre	Beyit	12	aa/ba/ca/ça/da/ea
Nu:44	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:45	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:46	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:47	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:48	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:49	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:50	Gazel	Beyit	8	aa/ba/ca/ça

Nu:51	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:52	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:53	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:54	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:55	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:56	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:57	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:58	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:59	Gazel	Beyit	12	aa/ba/ca/ça/da/ea
Nu:60	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:61	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:62	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:63	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:64	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Cezebât Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:65	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:66	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:1	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:2	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:3	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:4	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:5	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da

Nu:6	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:7	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:8	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:9	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:10	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:11	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:12	Gazel	Beyit	8	aa/ba/ca/ça
Nu:13	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:14	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:15	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:16	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:17	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:18	Gazel	Beyit	14	aa/ba/ca/ça/da /ea/fa
Nu:19	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:20	Gazel	Beyit	8	aa/ba/ca/ça
Nu:21	Gazel	Beyit	8	aa/ba/ca/ça
Nu:22	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:23	Gazel	Beyit	10	aa/ba/ca/ça/da
Nu:24	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:25	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:26	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:27	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:28	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb

Nu:29	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:30	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:31	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:32	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:33	Kıt'a	Beyit	4	ab/ab
Nu:34	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:35	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:36	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:37	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:38	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:39	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:40	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:41	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:42	Kıt'a	Beyit	4	ab/ab
Nu:43	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Feyzâbâd Şiir Numaraları	Nazım Şekli	Nazım Birimi	Mısra Sayısı	Kafiye Şeması
Nu:44	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:45	Kıt'a	Beyit	4	ab/cb
Nu:46	Nazım	Beyit	4	aa/ba
Nu:47	Mesnevi	Beyit	12	aa/bb/cc/çç/dd/ ee
Nu:48	Şarkı	Bent	8	aaaa/ bbba
Nu:49	Şarkı	Bent	8	aaaa/ bbba

Nu:50	Tarih	Beyit	4	ab/cb
Nu:51	Tarih	Beyit	10	ab/cb/çb/db/eb

TABLO 13:ŞEYH VASFÎ'NİN KİTAPLARINDA NAZİM ŞEKİLLERİNİN DAĞILIMI

Nazım Şekilleri	Cezebât'taki Şiir Sayıları	Feyzâbâd'daki Şiir Sayıları
Gazel	44	23
Kıt'a	11	22
Çapraz Kafiye Şiirler	5	0
Şarkı	2	2
Nazım	2	1
Mesnevi	1	1
Tarih	0	2
Tercî-i Bend	1	0
TOPLAM ŞİİR SAYISI	66	51

Yukarıdaki tablo bize Şeyh Vassî'nin bir gazel şairi olduğunu göstermektedir. 117 şiirinden 67'si gazeldir. İkinci olarak da kıt'a nazım şeklini kullanmıştır. Tarih başlığı altındaki iki şiiri de kıt'adır. Nazım dediği dört şiirinden birisi mesnevi kafiyeşidir. Mesnevi kafiyeşeli bir başka şiiri daha vardır. Cezbe adını verdiği çapraz kafiyeşeli beş şiiri vardır. Dört şarkısından birisi muhammes şarkıdır, üçü de murabba şarkıdır.

C.NAZİM TÜRÜ

Nazım şekli ve nazım türü konularında karşılaşılan kavram kargaşasına nazım şekli konusunda değinilmişti.

“Eski şekiller ve türler, yeni kavramlar ile muhtevâda değışiklik gösterirken; ne doğrudan doğruya şekle ne de anlama katabileceğimiz bir yenilik yaşanır. Bu noktada çözülmesi gereken ilk şey, şiirin yapısında teşekkül eden değışimdir. Beyit nizamı bozulmuştur. Tanzimat şiirinde, eserin adı kasidedir, gazeldir ama beyitler arasındaki ilişki, eski gazel ve kasidelerin dışında bir yapı arzeder.”²⁰⁶

²⁰⁶ Mehmet, Önal, a.ge, s.290

Nazım biçimlerinin konu olarak adlandırılması ile nazım türleri ortaya çıkar²⁰⁷. Cem Dilçin nazım türlerinin incelenmesinde bir fayda görmez.

“(…)Nazım biçimleriyle türler arasında bir bağ aranmaz, yani şu konu, ancak şu nazım biçimiyle yazılır diye bir kural yoktur. Kimi konuların belirli nazım biçimleriyle azılmış olması, giderek bir gelenek doğurmuş ve buna uyulmuştur. Bunun dışına çıkan örneklerle de sık sık rastlanır.”

Örneğin klâsik Türk şiirinde tür dendiğinde akla gelen methiye, hicviye, naat , münacaat genellikle kaside formu içinde yazılır. Felsefî konular kıt’a formuyla yazılır, tarih düşürme dediğimiz olay genellikle kıt’â şeklindedir. Mehmet Önal Haluk İpekten’in nazım şekilleri tablosuna nazım türleri adıyla anacağı şu örnekleri ekler:

“Bu tabloya nazım türleri adıyla anacağımız örnekleri de eklemek gerekir. Bahariye, Cemreviye, Nevrûziye, Fahriye, Methiye, Hezeliyât, Târih düşürme, Şehrengiz, Mersiye, Gazavatname, Sâkînâme, Hamamnâme, Kiyâfetnâme, Surnâme, Târihnâme, Lûgaz, Muamma, Hicviye vb. gibi din dışı türler ile Tevhid, Münacaat, Na’at, Maktel-i Hüseyin, Dûvaz-deh, Mirâciye, Hilye, Mevlit, Hadîs-i Erbâin, Menâkıbnâme, İydiyye, Ramazaniyye vb. gibi dinî tasavvufî türler, Yeni Türk Edebiyatı’nın örnekleriyle karşılaştırılmalıdır.”²⁰⁸

Tanzimat sonrası muhtevâda görülen değişiklik , gelenekli formlarda yeni konuların işlenmesi olarak tezahür eder. Şeyh Vasefî’nin şiirlerinde konunun ele alındığı bölümde görüldüğü gibi, şâir konu itibariyle gelenekten çok ayrılmaz. Fakat tamamen uyduğu da söylenemez . Gazellerinde gelenekteki gibi aşk, şarap, tabiat konularını işler. Ancak klâsik şiirde genellikle kaside formunda görülen övgü ve yergi şiirleri Şeyh Vasefî’de gazel ve kıt’a formu içinde sunulur.

Ç.Şekil ve Muhtevâ İlişkisi

²⁰⁷ Cem, Dilçin, age., s.98

²⁰⁸ Mehmet Önal, age., s.289

Nazım şekli ve türü konusunda ele alındığı gibi Klâsik Türk şiirinde konu ile şekil o kadar birbirine bağlıdır ki bu ikisi arasındaki sınırı çizmek zordur. Şu bir geçektir ki her konu/muhtevâ anlatılmak için bir şekle; her şekil içini dolduracak bir konu/muhtevâyâ muhtaçtır.

“Öncelikle şu gerçeği bilmemizde fayda var, her türlü muhtevâ/mana (fikir, düşünce, hayal, his intiba vb.), ancak bir yapı/şekil/form içinde hayat bulup var olabilir. Zira yapı, soyut ve seyyal mananın somuta dönüşmesine imkan veren bir kalıp ve mahfazadır. Dolayısıyla herhangi bir kalıba dökülmemiş veya dökülememiş muhtevâ/mananın bir başkasına iletilebilmesi mümkün olmadığı gibi, varlığı bile tartışma konusudur.”²⁰⁹

Şiir incelemeleri yapılırken muhtevânın ve şeklin bütün ögeleri tek tek incelenir. Bütün bunlar bizi bütüne götürecek adımlardır. Şiirin âhenk unsurları, şekil özellikleri, konusu, kavramları çözümlendikten sonra muhtevâ ve şekil ilişkisi ortaya konmalıdır.

“Şiirde dış yapı, “kelime”den başlayıp “nazım şekli” veya “metin”e kadar uzanan süreçte söz konusu olan bütün dil ve yapı unsurlarını kapsar. Buradan hareketle şiirde yapı; kelime, kelime grupları, vezin, kafiye, cümle, mısra, beyit, bend ve nazım şekli gibi pek çok unsurun belli bir birlik ve bütünlük içinde bir araya gelmesiyle hayat bulan somut varlıktır.”

Şiirde şekil muhtevâ ilişkisinin tespiti araştırmacıyı dil ve üslûbun belirlenmesine bir adım daha yaklaştırır. Buraya kadar elde edilen veriler bir araya getirilerek şairin kendine has dil ve üslûbuna ulaşılmaya çalışılacaktır.

IV. DİL VE ÜSLÛP

Şiir tahlil metodlarında genellikle parçadan bütüne gitme yolu tercih edilir. Şiirin kendine has yapısı bunu gerektirir. Önce âhenk unsurları, şekil ve muhtevâ belirlenir. Bunlardan sonradır ki şairin dil ve üslûbuna giden yola ulaşılır.

Şiir dili edebî dil içinde yer alır; edebî dil de günlük dilden farklı özellikler gösterir. Her şeyden önce bir dil sanatı olan edebiyat, dilin anlam zenginliğinden faydalanılarak kurulur.

²⁰⁹ İsmail Çetişli, age., s.52

“Edebî dil, bir milletin konuşma dili ve yazı dili teşekkül ettikten sonra kültür dili diyebileceğimiz bir söyleyiş zemininde daha fazla hissedilen, bir tarafı ile (hayâl, rüyâ gibi) itibari ve uçucu, bir tarafı ile hayatın(mutluluk, üzüntü gibi) gerçek değerleriyle kaynaşan estetik ve orjinal bir ifade yoludur.”²¹⁰

Şiir dilinin incelenmesiyle ilgili farklı kabuller öne sürülmektedir. Neticede bütün yaklaşımlar şiirdeki kelime ve cümle yapısı ile anlatım tutumu (ifade yolları, takdim vb.) üzerine yoğunlaşır.

“Mecazların kullanılması; kelimeler arasında özel ilişkinin(conteksin bağlamın) varlığı ve orjinal anlatımın(üslûbun) bulunması, edebî dilin temel özelliklerini teşkil eder.”²¹¹

Edebî dilde özellikle şiirde kelimelerin anlam değerleri kadar ses değerleri de önemlidir. Şairin aynı anlama gelen iki kelimedenden âhenge uygun olanı tercih etmesi ses değerini gündeme getirir.

“Hiç şüphesiz, edebî dilin oluşumunda kullanılan dilin(ses parçalarının; harf, hece ve kelime uyumunun) ses ve müzikalite bakımından da birbirine yakışması büyük bir önem taşır.”²¹²

Şiirin unsurlarını tam olarak birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı bilinmektedir. Daha önce işlenen bölümlerdeki âhenk, muhtevâ şekil özellikleri de şiir dilinin birer unsurudur. İsmail Çetişli şiir dilinin niteliklerini şu başlıklar altında inceler:

“1.Nazım olması,2. Gramer Farklılığı, 3.Dil Hassasiyeti, 4. Âhenk/Musiki-Ritm 5.Kapalılık 6.Başka Dile ve Nesre Çevrilememe”²¹³

Doğan Aksan ise şiir dilini “İçerik,öz ve Sunuluş” başlıkları altında inceler. Sunuluş başlığı altında şu öğeler bulunur “Şiir dilinde doğal, rahat ve içten söyleyiş-konuşulan dilden yararlanma, kısa ve eksilteli anlatım, göstergelerin seçimi ve bağdaştırılması(göstergelerin anlam yönünden yararlanma, göndergesel anlam, yan anlamlar ve “connotation” konusu, duygu değeri, şiir dilinde özel adlardan yararlanma, uzak çağrışımlar, eşadlı ve çok adlı öğelerden yararlanma, kavram karşıtlığından yararlanma), benzetmeler, şiir dilinde aktarmalar(deyim aktarmaları, ad aktarmaları, şiir dilinde alışılmamış bağdaştırmalar), şiir dilinde

²¹⁰ Mehmet Önal, age., s.189

²¹¹ Mehmet Önal, age., s.190

²¹² Mehmet Önal, age., s.194

²¹³ İsmail Çetişli, age., s.21

sapmalar, şiir dilinde ses öğelerinden yararlanma(Uyak/kafiye, şiir dilinde ses yinelemeleri, öteki yinelemeler, cinas, ölçü ve ritm, şiir dilinde biçim), şiir dilinin metin dilbilim açısından özellikleri, bütünlük.”²¹⁴

Araştırmacılar farklı yöntem ve sınıflandırmalar kullansa da varılan yer çok da birbirinden farklı değildir. Yukarıda her iki tasnifde bahsedilen unsurlar çalışmada da ele alınmıştır. Doğan Aksan’ın şiir dilinde ses öğelerinden faydalanma dediği öğeler bu çalışmada âhenk unsurları içinde ele alınmıştır. Yine Aksan’ın göstergelerin seçimi ve bağdaştırılması ile aktarmalar başlığı altındaki öğeler bu çalışmada edebî sanatlar başlığı altında alınacaktır.

Bir şairin edebî dili onu diğer şairlerden ayırmaktadır. Böylece şairin kendine has üslûbu oluşur.

“Edebî dilin farklı ifade tercihleri ile meydana gelmesi; örneğin, aynı millete âit edebî dili bir yazarın bir başka yazardan daha farklı kullanması, üslûp, adı verilen şahsî tasarrufu meydana getirir.”²¹⁵

Üslûp denilen kavramın tanımı, sınırları mahiyeti ile ilgili tartışmaların devam edildiği görülür. Üslup şiirin diğer öğelerinden farklı bir unsur değildir. Şiirin âhenk, muhtevâ ve şekil özellikleri birleşerek üslûbu oluştururlar. Bu çalışmanın üçüncü bölümü Şeyh Vâsî’nin Cezebât ve Feyzâbâd’ daki şiirlerinin üslûp incelemesine ayrılmıştır.

A. Kelimeler ve Cümleler

Şiirde kelimelerin anlam ve ses değerleri ve birbirleri ile girdikleri ilişkilerin, şiir dilini oluşturduğu açıktır. Şeh Vâsî’nin şiirlerindeki ses değerleri (âhenk unsurları) içerisinde ele alınmıştır. Muhtevâ konusu ele alınırken de Şeyh Vâsî’deki kelime ve kavramlar analiz edilmeye çalışılmıştır. Edebî sanatlar bölümünde de kelimelerin anlam özellikleri ve birbirleriyle girdikleri ilişkiler ele alınacaktır.

²¹⁴ Doğan Aksan, age., s.44

²¹⁵ Mehmet, Önal, age., s.197

Şeh Vasfî gelenekten beslenen bir şair olarak; şiirde seçtiği kelimelerin vezne uymasına, şiirin âhengine uymasına ve diğer kelimelerle sanatlı bir anlam ilişkisine girmesine dikkat etmiştir.

“Türk şiirinin Divan şiiri döneminde sözcük seçimi gerçekten büyük bir önem taşımaktadır. Kullanılan sözcüklerin ölçü(aruz ölçüsü) içindeki yerleri, ses değerleri, özellikle de anlam açısından nitelikleri göz önünde tutularak seçilmekteydi.”

Çalışmanın önceki bölümlerinde görüldüğü gibi Şeyh Vasfî seçtiği kelimelerle dilin; ritm, ölçü, kafiye, redif, tekrarlar, yansıma gibi bütün âhenk imkanlarından faydalanmıştır. Şeyh Vasfî de kelimelerin anlam derinliği ve birbirleriyle olan ilişkileri edebî sanatlar başlığı altında ele alınacaktır.

Şeyh Vasfî de cümleler şiir dilinin kendine has devrik cümlelerdir. Gelenekte olduğu gibi anlam beyitte tamamlanır. Şair Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları oldukça fazla kullanır. Şiirinin sade, konuşma diline yakın olduğunu söylemek güçtür. Şair bazı şiirlerinde “sorun”, “bakın”, “eylerim”, “bilir”, gibi redifler kullanarak konu bütünlüğü sağlamıştır.

B.Anlatım Tutumu

Anlatım tutumu, ifade yolları, takdim, sunuş gibi kavramlar birbirine yakın anlamlarda kullanılmakla beraber aralarında farklılıklar da vardır.

Klâsik Türk şiirine bakıldığında şiirlerin(özellikle gazelin) şairin anlatım tutumuna/üslubuna göre farklı isimler aldığı görülür.

“Aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı, sevgiliden yakınmayı, sevgiliye karşı yakarışları, içli ve duygulu olarak anlatan gazellere âşıkâne(gârâmi, lirik) gazel denir.”²¹⁶

²¹⁶ Cem Dilçin, age., s.109

“Genellikle içkiyi, içki zevkini, içki ile ilgili türlü düşünceleri, hayata karşı kayıtsızlığı, aşamaktan zevk almayı konu olarak işleyen gazellere rindâne gazel denir.”²¹⁷

“Kadını ve aşkın zevklerini konu alan, zarif ve çapkın bir anlatımla söylenmiş gazellere de şûhâne gazel denir.”²¹⁸

“Ahlakla ilgili öğütler veren, türlü hayat görüşlerini yansıtan, özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazellere de hikemî gazel denir.”²¹⁹

Şeyh Vasfî'nin şiirleri anlatım tutumu açısından yukarıdaki tasnife tâbî olabilir. Anlatım tutumu muhtevânın sunuluşuyla yakından ilgilidir. Şeyh Vasfî'nin şiirleri dikkate alındığında aşk konusu genellikle âşıkâne bir tarzda ele alınır. Âşık, aşk acısı çeker ve sevgilisine kavuşamaz.

Şeyh Vasfî'deki içki ve içki meclisini ele alan şiirler rindâne tarzdadır. Ama bunların sembolik mânâ içerdiği ve tasvvufî içerikli olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Şairin dolaylı anlatıma baş vurmadığı doğrudan nasihat eden ve tasavvuf erkanını anlatan şiirleri de vardır. Bunlar da hikemî şiirleridir.

C. Edebî Sanatlar

Şiir dilini günlük dilden ayıran özelliklerden birisi sanatlı bir dil olmasıdır. Edebî sanatlar yoluyla şâir sınırsız duygu ve düşüncelerini ifâde yolu bulur. Kelimeler şiir içinde kazandıkları yeni anlamlar ve âhenk özellikleri ile şiir dilinin oluşmasına katkıda bulunurlar.

“Edebî sanatlar, edebî metinlerin anlam zenginliğine bürünmesine, saire yeni imkanlar tanınmasına, anlatım ve uslupta zenginliğe, etkili ve vurucu ifadelere, estetik ve özgünlüğüne kaynak oluşturan en önemli yapısal/biçimsel tekniklerdir.”²²⁰

²¹⁷ Cem Dilçin, age., s.110

²¹⁸ Cem Dilçin, age., s.111

²¹⁹ Cem Dilçin, age., s.112

²²⁰ Hasan Aktaş, Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar, Çizgi Kitabevi, Konya. 2002, s.XI

Şairlerin sanatları plânlayarak oluşturmadığı bir gerçektir. Sanatların tasnifi, tanımları, özellikleri araştırmacılar tarafından sistemleştirilmiştir. Gelenekte belâgat olarak anılan bu ilim meâni, bedii ve beyan adıyla sanatları inceleyen kollara ayrılmıştır.

“Klâsik belâgat anlayışına göre belâgat ilmi meani, beyan ve bediden oluşmaktadır. Bedi ilmi de kendi içinde anlamı güzelleştiren sanatlar(muhassinat-ı maneviyye veya sanayi-i maneviyye) ve lafzı güzelleştiren sanatlar (muhasinat-ı lafziyye veya sanayi-i lafziyye) olarak ikiye ayrılır. Meani, kelime ve kelâmın doğru ve anlaşılır bir şekilde kullanılmasını öğreten dil bilgisi kurallarını içerir. Kelimenin yapısını inceleyen ilme, sarf(morfoloji), cümleyi inceleyen ilme de nahiv(sentaks) adı verilmiştir. Fesahat, kelime ve kelâmın gramer kurallarına uygun, açık ve anlaşılır olmasıdır.”²²¹

Edebî sanatlar klâsik Türk şiirinde olduğu gibi halk şiirinde ve batı etkisindeki Türk şiirinde de kullanıla gelmiştir.

“Edebî sanatlar, klâsik şiirle modern şiirin en önemli ortak paydalarından biridir. Bu müştereklik/ ortaklık genellikle taklit şeklinde olmayıp, yeniden üretim şeklinde yeni şiirde belirginleşir. Edebî sanatlar, sözün ötesini/ arkaplanını yeni bir okuma teorisiyle üreten/ çoğaltan bir gelenektir. Edebî sanatlar olmadan modern edebiyat teorilerini anlamak ve metinleri çözümleyebilmek mümkün değildir. Zira modern edebiyat teorilerinin altyapısını edebî sanatlar teşkil etmektedir.”²²²

Türk şiirinde kullanılan sanatların pek çoğunun batı şiirinde de bir karşılığı bulunmakatdır. Batıda edebî sanatları inceleyen ilim retorik adını alır.

Edebî sanatların tanımları hususunda belli başlı kaynaklar taranırken sanatların isimleri ve tasnifleri konusunda bir birlik söz konusu olmadığı görülmüştür. İnceleme sırasında tutarlı olmak adına Menderes Coşkun'un gelenekteki sanatları batı şiirindeki sanatlarla karşılaştırmalı ele aldığı eseri temel başvuru kaynağı olarak benimsenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde Şeyh Vassî'nin şiirlerindeki sanatlar tespit edilmiştir. Bunların hepsine çalışmada yer vermek mümkün değildir. Bu

²²¹ Menderes, Coşkun, Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar, Dergâh Yay., İst.2007

sebeple önce sanatların tanımı verilmiş, sonra da Şeyh Vasfî'deki uygulaması örneklerle sunulmuştur.

1. Anlamla İlgili Edebî Sanatlar

Şiir dili kurulurken sözcüklerin gündelik anlamları dışında anlam kazandığı görülür. Böylece anlamla ilgili sanat apılmış olur. Bu sanatlar aşağıdaki başlıklar altında ele alınacaktır.

a. Teşbih

Teşbihinin unsurlarına geçmeden önce mecaz ve aktarma ile teşbih ilişkisini ortaya konulmalıdır. Bir mecaz unsuru olan istiârenin teşbihin kısaltılmış şekli olduğu belirtilmelidir:

“Bir kavramın herhangi bir özellik bakımından kendisinden daha üstün veya daha meşhur başka bir kavrama benzetilmesine benzetme veya teşbih denir. Teşbih, gerek İslâm belâgatinde gerekse Batı retoriğinde daima aktarmaların(mecazların) içinde ve yanında yerini almıştır. Çünkü teşbih bir yarı mecaz veya yarı aktarım sanatıdır. Mecazın en önemli unsurlarından olan istiareler, teşbihin kısaltılmış şekilleridir. Doğan Aksan'ın “Benzetmeleri bir bakıma, aktarmaların ilk evresi sayabiliriz.” sözü mecaz-teşbih ilişkisini doğru bir şekilde dile getirmektedir. Teşbihte bir kavrama başka bir kavramın anlam özellikleri aktarılır. “Ali, Rüstem gibi güçlüdür.” ifadesinde Rüstem'in güçlülük bakımından taşıdığı kültürel anlam, Ali'ye verilmiş veya aktarılmıştır. Yani Ali bir bakıma Rüstemleştirilmiştir.”²²³

Teşbihin unsurları da üzerinde dikkatle durulması gereken konulardan biridir.

“Teşbih'in dört unsuru vardır. Bunlar, benzeyen(müşebbeh), kendisine benzetilen(mşebbehün-bih), benzetme yönü(vech-i şebah) ve benzetme edatı (edat-ı teşbih)dır. Teşbih'in unsurlarını örneklerle şöyle açıklayabiliriz: “Sen kış güneşi gibisin . Yaptığın iyilik insanın içini hiç ısıtmaz.” Cümlesinde söz konusu kişi, kış güneşine benzetilmiştir. Benzetme edatı gibidir. Benzetme yönü olarak da kendisine benzetilene ait bir özellik olan ısıtmaz kullanılmıştır. Isıtmaz bu cümlede fayda vermez anlamında istiareli olarak kullanılmıştır.”²²⁴

Teşbihin çeşitleri de araştırmacılar tarafından ayrıntılı olarak ele alınır. Menderes Coşkun bu konuda tanım ve tasniflerle şairlerin zihin dünyasına sınırlama yapmanın mümkün olmadığını belirtir.

²²³ Menderes, Coşkun, age., s.43

²²⁴ Menderes, Coşkun, age., s.44

“Teşbihin tanım ve tasnifi için belli sınırlar çizmek doğru değildir. Çünkü şair ve edipler dilin kullanımında hiçbir sınır tanımazlar. Nitekim belâgatçiler, teşbih için yaptıkları tanımların dışına çıkan ve hatta yer yer onunla çelişen birçok teşbih örneğini bir teşbih çeşidi olarak isimlendirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Dil örnekleri daha ince tahlillere tabi tutulduğu ve daha önemlisi dil, güçlü zihinler tarafından kullanılmaya devam ettiği müddetçe, söz sanatları, çeşitlenmeye ve zenginleşmeye devam edecektir.”²²⁵

Şeyh Vafî'nin şiirlerinde kullanılan bazı teşbih örnekleri şunlardır:

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MÜŞTEREK(Nu.30)

Her sözümde bir **nûr-ı terakkî** parlıyor

İrtikâ erbâbının efkârı lâ-tâil midir ? (Cezebât,s.24)

Şair ilerlemeyi ışığa benzetmiştir. Sadece benzeyen ve kendisine benzetilenle yapılmış bir teşbihtir.

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.32)

Parlıyor şimşek gibi çaktıkça sâkî gözlerim

İçtiğim peymâne-i şevkin ne parlak rengi var

Mâsivâ'ül-mahbûba yol vermez serây-ı kalbimin

Aşk derler nâmına dehşetli serhengi var (Cezebât,s.25)

İlk beyitte gözler parlama yönüyle şimşeğe benzetilmiştir. Gibi benzetme edatı da kullanılmıştır. Benzetmenin bütün unsurları bulunmaktadır.

İkinci beyitte kalp saraya benzetilmiş, aşk da bu sarayın bekçisi yapılmıştır. Aşkın bekçiye benzetilmesi kişileştirme sanatını oluşturmuştur.

GAZEL(Nu.36)

Nağme-i hüzn-âveri erbâb-ı aşkı ağlatır

İnliyor mızrâb-ı gamdan sîne-i tanbûra bak(Cezebât, s.28)

Sîne bir çalgı âleti olan tanbura benzetilmiştir. Gam da bu tanburun mızrabı olmuştur.

²²⁵ Menderes Coşkun, age., s.44

Bunlar dışında şairin kullandığı bazı teşbihler ve şiir numaraları şunlardır:

Tîr-i kaza (Cezebât Nu.33), âfitâb-ı aşk(CezebâtNu.34), âteş-i gayret Cezebât Nu.33), genc-i mânâ (Cezebât Nu.35), râh-ı aşk(Cezebât Nu.42), âfitâb-ı marifet(Feyzâbâd Nu.1), hançer-i ebru(Fezâbâd Nu.49), küfr-i zülf (Fezâbâd Nu.49)

Şairin kullandığı sinenin tanbura, kazanın oka, mananın hazineye benzetildiği örnekler ve sevgilinin kaşının hançere, boyunun serviye, zülfünün küfre benzetildiği örnekler gelenekteki uygulamaların tekrarı niteliğindedir.

b.İstiare

Menderes Coşkun istiareyi teşbihin bir çeşidi olarak düşünür. Bir kavramın anlamının başka bir kavram için ödünç alınması sebebiyle istiareye, ödünçleme der.

“Teşbih bir anlam aktarımı sanatıdır, istiare ise hem anlam hem de ad aktarımı sanatıdır. Bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına istiare (ödünçleme) denir. İstiaresinin kelime anlamı ödünç almaktır. Yani benzerlik ilgisiyle bir kavramın adı, başka bir kavram için ödünç alınır ve geçici olarak kullanılır.”²²⁶

İstiare, dil biliminde anlam konusu içinde ele alınan bir kavramdır. Doğan Aksan’ın bu terim için yaptığı tanım şöyledir :

“Deyim aktarması, sözcüğün dile getirdiği kavramla, onun gösterileniyle bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama aktarma olayıdır.”²²⁷

İstiârede benzetmedeki unsurlardan benzeyen ya da benzetilenden birisi söylenerek anlam aktarması yapılır. Buna bağlı olarak iki çeşit istiare oluşur: Açık ve kapalı istiare. Açık istiare şöyle tanımlanır.

“Açık istiare benzetme unsurlarından sadece kendisine benzetilenin söylenmesiyle meydana gelir. Meselâ Necip Fazıl’ın “Nedir suratımda bu çukur

²²⁶ Menderes Coşkun, age., s.65

²²⁷ Doğan Aksan, age., s.183

yollar?” mısraında geçen yol kelimesi kendi temel anlamının dışında yüzdeki çizgi yerine kullanılmıştır. Divan şiirinde istiareye sıkça başvurulmuştur.”²²⁸

Şeyh Vasfî’de görülen şarap, sâkî, pîr-i mugan, meyhane gibi kelimeler açık istiareli kullanılmıştır. Bu istiarelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

ÂLEM-İ ÂB(Nu.21)

İlticâ-gâhım benim meyhânedir

Derd-nâki şâd eden peymânedir(Cezebât,s.15)

HARÂBÂTNÂME(Nu.22)

Yüz sürüp geldim der-i meyhâneye

Bir tebessüm et dil-i mestâneye(Cezebât,s.17)

GAZEL(Nu.23)

Sözlerim ehl-i dile şevk-i diger vermektedir

Ettiğim günden beri pîr-i mugâna intisâb((Cezebât,s.19)

Yukarıdaki örneklerde tarikat önderi(şeyh) pir-i mugana, şarap kadehi aşka, meyhane tekkeye benzetilmiş; benzeyen değil sadece benzetilen kullanıldığı için açık istiâre olmuştur.

GAZEL(Nu.6)

Pervâne eder şem’ şeb-ârâya perestiş

Mürg-i sihr eyler gül-i rânâya perestiş(Feyzâbâd, s.45)

Şem ile pervâne klâsik şiirde sık kullanılan kelimelerdendir. Pervâne âşık için şem ise sevgili için açık istiareli olarak kullanılırlar.

Kapalı istiare şöyle tanımlanır:

“Açık istiarede benzeyen yerine doğrudan kendisine benzetilen söylenir. Kapalı istiarede ise kendisine benzetilen değil kendisine benzetilene ait bir özellik ödünç alınır(istiare edilir).”²²⁹

²²⁸ Menderes Coşkun,age., s.67

²²⁹ Menderes Coşkun,age., s.67

GAZEL(Nu.66)

Sarar hâmemin âhengi Vasfî

Eder dem-beste erbâb-ı şuhûdu(Cezebât, s.48)

Yukarıdaki beyitte kalem âhenkli ses çıkartma yönünden bir müzik aletine benzetilmiştir. Kendisine benzetilen müzik aleti söylenmediği için kapalı istiare olmuştur.

c.Teşhis, İntak

Teşhis, intak ve kapalı istiâre birbirleriyle ilgili sanatlardır. Bu sanatların ayrıldığı noktalar şöyle açıklanmıştır:

“Teşhis, Batı retoriğinden yararlanan araştırmacıların Türk belâgatine kazandırdığı edebî terimlerden biridir. Teşhis kişileştirme, intak da konuşturma anlamındadır. İntak, teşhisin bir alt türüdür. Teşhis insan dışı varlıklara kişilik veya ruh verilmesiyle veya insana ait özelliklerin insan dışı varlıklar için kullanılmasıyla (istiare edilmesiyle) meydana gelir. Teşhis örneklerinde kapalı istiare vardır. Ancak teşhisle kapalı istiare aynı sanatlar değildir. Teşhis, kapalı istiare örneklerinin bir kısmını kapsar. Diğer bir ifadeyle kapalı istiare örnekleri belli bakış açılarıyla sınıflandırıldığı zaman ortaya çıkacak başlıklardan birisi teşhistir.”²³⁰

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşıldığı gibi intak teşhisin alt türüdür. Teşhis örneklerinde de kapalı istiare vardır. Burada tekrara düşmemek için karşılaşılan örneklerin hem intak hem teşhis; hem teşhis hem kapalı istiare olduğu söylenmeyecektir.

GAZEL(Nu.54)

Kûy-ı cânândan haber-dâr etmedin asla beni

Hâlimi arz eyle bâri ey sabâ dil-dârıma

Saba(rüzgar) sevgiliyle iletişimi sağlayan bir haberci olarak düşünülmüş, kişileştirilmiştir.

KIT'A(Nu.2)

Leşker-i gam etse de ta'kib her gün gönlümü

Eylemem 'âlemde ben dil-mürdegâna iltica

²³⁰ Menderes Coşkun, age., s.75

Mültecâ-yı ehl-i dildir Âsitan-i devleti

Eylerim Vasfî der-i pîr-i mugâna iltica(Cezebât, s.8)

Gam askere benzetilerek kişileştirilmiştir. Gönül de bu askerler tarafından takip edilen bir kişidir.

GAZEL(Nu.24)

İşittikçe sabâdan her seher peygâm-ı ikbâlin

Olur elbette şâdî-i dil-i nâ-şâdîma bâ'is (Cezebât,s.19)

ç.Mürsel Mecaz

“Bir nesne veya kavramın, benzetme dışında herhangi bir bakımdan ilişkili olduğu bir kavramın adıyla anılmasına mürsel mecaz (mecaz-ı mürsel) denir. Bilindiği gibi istiare, bir kavramın benzerlik ilgisiyle başka bir kavramın yerinde kullanılmasıdır. Mürsel mecaz ise benzerlik dışındaki diğer ilgileri kapsamaktadır.”²³¹

“Mürsel mecazda çoğunlukla bir kavramın en önemli parçası tercih edilir. Bahadır bir kişi için iyi bir kılıç genç ve zeki insanlar yerine genç zekalar; yetenekli insanlar yerine yetenek kelimesinin kullanılması gibi. Hangi kelimenin tercih edileceği hususu sözün maksadına göre değişir. Meselâ şair rakip için göz veya haset kavramlarını kullanırken, kendisi için dil(gönül) kelimesini tercih eder.”²³²

GAZEL(Nu.11)

İltifâtın nağme pîrâ etti nây-ı hâmemi

Dinleyen raksân olur elbet nevâ-yı hâmemi

Sırrı aşka vâkıf olmak isteyen ehl-i kalem

Levhten etsin kıraat mâcerâ-yı hâmemi

Mûsi-i devrânım ey sihr-i âferînân-ı beyân

Her gören îmân eder mu'ciz nümâ-yı hâmemi

Şuyû-ı güftârımın hayrânıdır rûh-ı emîn

Kim eder tavsif hakkıyla edâ-yı hâmemi

Vasfiyâ mağlûb-ı şemşîr-i zebân-ı hasm olan

Mültecâ bilsin benim zîr-livâ-yı hâmemi(Feyzâbâd, s.48)

²³¹ Menderes Coşkun, age., s.85

²³² Menderes,Coşkun, age., s.85

Yukarıdaki şiirde şair kendisiyle kalemi arasında benzetme ilgisine bağlı olmadan bir ilişki kurmuştur. Kalemi onun şiir sanatının oluşması için gerekli yegâne âletidir. Şair kalemini övdüğü bu şiirde kendini ve şairliğini övmektedir. Bunu da mecâz-ı mürsel sanatı ile yapar.

d.Tevriye

“Edebî bir terim olarak tevriye, yakın ve uzak iki anlamı olan bir kelimenin yakın anlamının söylenip uzak anlamının söylenmesi olarak tanımlanmıştır.”²³³

NAZÎRE-İ GAZEL-İ EKREM BEY(Nu.33)

Nağme-i murg-i seher, zemzeme-i mutrîb-i aşk

Ne yalan söyleyeyim gûşuma efsâne gelir (Cezebât, s.26)

Yukarıdaki beyitte “zemzeme”nin şiirdeki yakın anlamı sesdir. Oysa kastedilen uzak anlam Recâizâde Mahmut Ekrem’in Zemzeme adlı eseridir.

e.Telmih

Dinî ve tarihi olay ve kişilere atılan göndermelerle atılan bu sanat Şeyh Vasfînin de şiirlerin de sıkça kullandığı sanatlardan biridir. Telmih tanımı şöledir:

“İfade içinde tarihî, dinî, menkıbevî, ilmî, edebî veya kültürel bir olay veya bilginin tamamını çağrıştıracak bir kelime kullanmaya telmih adı verilir. Telmihe ifadenin anlamını zenginleştirmek için başvurulur.”²³⁴

Şeyh Vasfî’de görülen bazı telmih örneklerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MES’ÛD HARABÂTÎ(Nu.28)

Meşreb-i ashâb-ı aşkî sâkî-i gül-fem bilir

Neşve-i peymâneyi bezm-âşinâ-yı Cem bilir

İştihâr etsem kalenderlikle âlemde ne var

İrtikâ erbâbını bî-şübhe îsâ-dem bilir

²³³ Menderes, Coşkun, age., s.104

²³⁴ Menderes Coşkun, age., s.140

Himmet-i pîr-i mugân ile teâli eylerim
Kadrimi ser-âşinâ-yı hazret-i Edhem bilir

Ehl-i dil âlâyış-i dehre kapılmaz bir zaman
Nimet-i ikbâlden hürriyeti ikdâm bilir

Tavr-ı küstâhânesi Vasfî çekilmez vâ'izin
Kendini hüşyâr, halk-ı âlemi sersem bilir(Cezebât,s.22)

Yukarıdaki şiir şairin yapısını telmih sanatı üzerine kurduğu bir şiirdir. Şair her beyitte kendinin bir özelliği sebebiyle övünmektedir. Haklılığını ispat için de tarihî şahsiyetlerin “bilirkişiliğine” baş vurur. Şiirdeki bilir redifi ile hem âhenk hem de konu bütünlüğü sağlanır. Şiirde Cem(doğu mitolojisinde şarabı icad eden kişi) içki meclisi, İsâ (göğe yükselen peygamber) yükselme, Edhem dostluk, İkdâm (gazetesi) hürriyet kavramları ile ilgili telmihli olarak kullanılmıştır. Bu kişiler bahsedilen kavramlarla ilgili öne çıkmış kişilerdir.

GAZEL(Nu.40)

Vâmıkın aşk-ı ciger-sûzını Azrâya sorun
Cinnet erbâbının ahvâlini Leylâya sorun

Âşığın kârı esîr-i gam-ı aşk olmaktır
Sormayın bendeye hürriyeti mevlâya sorun

Bilemez kadrini Şîrîn-i cehdin Hüsrev
Himmet-i kûh-keni sa'y-i Şînâsîye sorun

Ümm-i dünya ne bilir kıymetini merdânın
Tâb-ı aşk-ı meh-i Ken'ânı Züleyhâya sorun

Mebhâs-ı aşkı suâl etmeyiniz zühhâde
Nâzı maşûka niyâzı dîl-i şeydâya sorun

Mest-i şevk olduğunun hikmetini Vasfî'nin
Anlamaz ehl-i riya sâkî-i ra'nâya sorun(Cezebât, s.31)

Yukarıdaki şiirin yapısı halk hikâyelerinde, mesnevilerde konu edilen aşk hikâyelerine telmih yapılması üzerine kurulmuştur. Sorun redifi ile konu

bütünlüğü sağlanmıştır. Yusuf ile Züleyha, Vamık ile Azra, Hüsrev ile Şirin, Lelyla ile Mecnun hikâyelerine gönderme yapılmıştır.

f.Tenasüp

Şiir denilince akla gelen şeylerden birisi kelimelerin oluşturduğu bir edebî metindir. Şiirde seçilen kelimelerin birbirleriyle ilişkili ve uyumlu kullanımı “tenasüp” olarak adlandırılır.

“Uyum anlamına gelen tenasüp, hangi türden olursa olsun bir sanat esrinin en temel özelliğidir. Edebiyatta anlam güzelliği ve bütünlüğü oluşturmak için birbiriyle ilişkili ve uyumlu kavramları bir arada kullanmaya tenasüp adı verilir.”²³⁵

Klâsik Türk şiirinin kelime ve kavram dünyası uzun yıllar sonunda oluşan zengin bir dünyadır. Şeyh Vasefî de bu kelime ve kavramları olarak kullanır. Bu şiirde meyhanedenince; âşık, sâkî, peyman, şarap gibi kavramlar da olacaktır. Bahçe denince gül, bülbül, servi yer alır. Böylece klâsik Türk şiirinde ve onun kaynaklarından beslenen şairlerde; tenasüp bir sanat olmaktan çok, neredeyse vezin ve kafiye gibi şiirin unsurlarından biri olur.

KIT’A(Nu.6)

Olmayın **hâmuş** ey erbâb-ı dil

Sânihât-ı aşkı dâ’im **söyleyin**

Cân u dilden dinliyor âlem sizi

Lâyihât-ı aşkı dâ’im **söyleyin**(Cezebât, s.9)

Yukarıdaki beyitteki koyu renkli kelimelere konuşmala ilgili kelimelerdedir. Şiirdeki gönül anlamındaki “dil” kelimesinin uzak anlamı(konuşma organı) da bu kelimelerle tenasüp oluşturur.

GAZEL(Nu.36)

Arz-ı didâr eyliyor karşımda cânân **nûra** bak

Ey gönül **vakt-i tecellidir** dem-â-dem **tûra** bak (Cezebât, s.28)

²³⁵ Menderes Coşkun, age., s.143

İşaretili kelimeler Hz.Musa'nın Tur Dağı'nda Allah (C.C) tecellisine şahit olduğu kıssaya telmih için bir araya gelmiş ve tenasüp oluşturmuşlardır.

g.Leffü Neşr

“Tensüplü kelimelerin belli bir düzene göre sıralanmasıyla leffüneşir (leffü neşr) sanatı ortaya çıkar. Leff “sarma”, “toplama”, ; neşr “yayma”, “dağıtma” anlamındadır. Bir ifade veya mısrada zikredilen en az iki kavramın her biriyle ilgili olarak bir sonraki ifade veya mısrada zikredilen en az iki kavramın kullanılmasına leffüneşir denir. Leffüneşir için sıralı tenasüp ifadesi de kullanılabilir.” (s.147)

“Divan şiirinde leffü neşir sanatına daha çok mesel içeren beyitlerde rastlanır. Yani irsal-i mesel sanatı bulunan birçok beyitte aynı zamanda leffüneşir sanatı da vardır.”(s.147)

Şeyh Vafî de Leffüneşir örnekleri aşağıdadır:

GAZEL(Nu.2)

Ârifler eder nimet-i ukbâyı temennâ

Gâfiller eder devlet-i dünyâyı perestîş(Feyzâbâd, s.45)

Yukarıdaki beyitte ilk mısradaki arifler , nimet-i ukba ve temenna kelimelerine karşılık, ikinci mısrada sıralı olarak ; gâfiller, devlet-i dünya, perestîş kelimeleri kullanılmıştır.

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MESUD HARÂBÂTÎ(Nu.26)

Ben tecellî eyliyor zann eyledim cennette hûr

Nûr u vechinle olunca dil ser-â-pâ gark-ı nûr

İlk mısradaki tecelliye karşılık ikinci mısrada ser-â-pâ gark-ı nur; ilk mısradaki cennete karşılık ikinci mısrada dil; ilk mısradaki hûra karşılık ikinci mısrada nûr-ı vech kullanılarak leffü neşir yapılmıştır.

ğ.Tezat

“Zıtlık edebiyatta, filmde, resimde ve diğer birçok sanat dalında başvurulan etkili bir anlatım tarzıdır. Kavramlar, zıtları sayesinde daha iyi bilinir ve anlaşılırlar. Resim sanatında bir nesneyi kendisine zıt olan bir çerçeve veya fonun içinde vermek, nesnenin daha iyi farkedilmesini sağlar. İki kavram arasındaki zıtlık, siyah beyaz derecesinde olabileceği gibi, açık renk koyu renk ilişkisi içinde de olabilir. Anlam, anlam çerçevesi veya mesaj bakımından birbirinin zıddı olan kelime veya kelâmın, ifadeyi etkili ve güzel kılmak

maksadıyla bir arada ve birbiriyle ilişkili olarak söylenmesine tezat veya tıbak adı verilir.”²³⁶

Şeyh Vafî'nin şiirlerinden tezat örnekleri:

NAZÎRE-İ GAZEL-İ EKREM BEY(Nu.33)

Hâlimi görse benim merhamet eylerdi o şûh

Duysa feryâdımı kâfir bile imâna gelir

Vahşet-i âbâd kesildi nazarımda âlem

Âşina şimdi bana doğrusu bî-gâne gelir(Cezebât, s.26)

Yukarıdaki ilk beyitte kâfir ve iman kelimeleri, ikinci beyitte de âşina ve bî-gâne kelimeleri birbirleriyle tezat oluştururlar.

GAZEL(Nu.1)

Durma mutrîb-i nağme-sâz ol bâde sun sâkî müdâm

Zevk-i firdevsi, âzâb-ı düzâhı etmem hesâb(Feyzâbâd, s.42)

Firdevs cennetinin zevki, cehennem azabı ile tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

GAZEL(Nu.12)

Anladım hikmet-i mebd'e'le meâdı Vafî

Sırrı serbestem var nazîre-i im'âna göre(Feyzâbâd, s.49)

Mebde'(başlangıç), meâd(ahiret-son) tezatlı kullanılmıştır.

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.35)

Ebruvânı secde-gâhımdı benim ol dilberin

Etmemişti kimse küfr-i zülfüne îman henüz(Cezebât, s.27)

Yukarıdaki beyitte sevgilinin kafir olan saçlarına iman edilmesi tezattır.

h.Mübâlağa

“Anlatımı çarpıcı hâle getirmek, muhatabı etkilemek, yanıltmak veya ikna etmek gibi Herihangi bir şeyi olduğundan fazla veya az göstermeye abartma veya mübalağa denir.”²³⁷

²³⁶ Menderes Coşkun, age., s.151

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MESUD HARÂBÂTÎ(Nu.26)

Oldu ey sâkî nigâhından süreyyâ gark-ı nûr

Pertev-i hüsnün ile olmaz mı sahbâ gark-ı nûr(Cezebât,s.21)

Yukarıdaki beyitte sâkînin yan bakışından süreyyâ yıldızı nura gark olmuştur. Yan bakışa olduğundan daha üstün özellikler verildiği için mübalağa sanatı oluşmuştur.

1.Hüsn-i Ta'lîl

“Hayal ve yorum gücüne dayalı olan hüsn-i talil, edebî metinlerde kullanılan en makbul sanatlardandır. Bir şeyin meydana gelişi için şairane bir sebep söylemeye hüsn-i talil denir. Hüsn-i talilde çoğunlukla “için”, “çünkü”, “-dan” gibi edat ve ekler kullanılır. Meselâ “Bu dünyaya seni bulmaya geldim”. mısraında geçen bulmaya kelimesindeki “-a” eki, için anlamındadır. Bu mısradaki şair dünyaya gelişi için şairane bir sebep bulmuştur. Sebep bildiren bir ek veya kelime kullanılmadan da hüsn-i talil sanatı yapılabilir.”²³⁸

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.25)

Nâle-sâz olmaz idi gülşende bülbül haşre dek

Olmasa teşrîf-i yâr-ı can-şikârımdan habîr(Cezebât, s.20)

Bülbül haşre kadar inlemektedir. Bu inlemesinin sebebi can avlayan sevgilinin teşrifinden haberdar olması sebebiyledir. Gerçekte bülbül doğası gereği ötmektedir. Burda onun ötmesi inlemeye benzetilir. Sonra da bu inleme güzel bir sebebe bağlanmıştır.

1.İrsâl-i Mesel

“Bir fikir veya mesajı anlaşılabilir kılmak ve muhatabı ikna etmek için doğruluğu herkesçe kabul edilen veya edilebilecek olan bir örnek vermeye irsal-i mesel veya irad-ı mesel denir. Bu sanat, Batı edebiyatındaki analogi ile mantık bakımından aynıdır.

İrsal-i mesel sanatı atasözü kullanımıyla sınırlandırılmaz. Şairin tabiatından, günlük hayattan, edebiyattan veya tarihten aldığı bir bilgiyi mesel hâline etirmesi, onun atasözü kullanmasından daha makbuldür. İrsal-i mesel içeren sözlerde çoğunlukla temsili teşbih de vardır.”²³⁹

²³⁷ Menderes Coşkun, age., s.163

²³⁸ Menderes Coşkun, age., s.163

²³⁹ Menderes Coşkun, age., s.172

GAZEL(Nu.16)

İhtiraz üzre bulan düşmenin âlinden
Kimse âlemde emîn olmasın ikbâlinden

Hud'asından sığın Allaha acûz nefsin
Kurtulan az bulunur pençe-i iğfâlinden (Feyzâbâd, s.51)

Yukarıdaki iki beyit de şairin hayattan aldığı bilgileri mesel durumuna getirdiği örnekleri içermektedir. İlk beyitte düşmanın hileleriyle karşı karşıya olan kimselerin, geleceğinden emin olmamasını tavsiye eder. İkinci beyitte de nefsin aldatmalarından sakınmak gerektiğini, çünkü şimdiye kadar kimsenin onun pençesinin iğfalinden kurtulamadığını söyler.

j.İktibas

“Başkasına ait bir ifadeyi kısmen veya tamamen söz içinde kullanmaya iktibas veya alıntı denir. Eski belâgatçiler, iktibası âyet ve hadislerden yapılan alıntılarla sınırlandırmışlardı. İktibasa çoğunlukla bir fikri desteklemek veya kuvvetlendirmek için bazen de ifadeyi süslemek için başvurulur. İktibas, özellikle öğretici(didaktik) metinlerde kullanılan bir anlatım tarzıdır. İktibas lâfız iktibas ve mana iktibas olarak ikiye ayrılabilir.”²⁴⁰

KIT'A(Nu.32)

Var iken elde delîl-i kat'â

“ Tiğ lâ-yüsel ammâ yefal”

Ukalâ bir yere gelse bulamaz

Hikmet-i halka ta'rize muhal(Feyzâbâd, s.59)

Yukarıdaki şiirde tırnak içindeki ifade iktibastır. İktibasın dipnotunda ifâdenin Çağatayca olduğu belirtilmiştir.

k.Tariz

“Sanatkârane yapılan eleştirilere tariz denir. Teşbih, tevriye, müşakale ve kinayeye bağlı tariz örnekleri vardır. Eleştirinin doğrudan veya kaba bir

²⁴⁰ Menderes Coşkun, age., s.177

şekilde ifade edilmesine temashur veya istihza (sarcasm) adı verilir. Batı retoriğinde bir sözün tersi kastedilerek yapılan eleştiriye ironi denir.²⁴¹

Şairin aşağıdaki dördlülüğü tarize güzel bir örnektir. Bu şiirde Menemenlizâde tahir sanatlı bir şekilde eleştirilmektedir.

KIT'A(Nu.28)

Bir müteşâire :

Gürletip berki şarkı güldürdün

Ehl-i hikmet revâ görürler mi?

Ses çıkarmaz bezm-i diyarda berk

Menemen berki yoksa gürleri mi?(Feyzâbâd, s.58)

I.İstifham

“Bir şeyi öğrenmek ve cevap almak maksadıyla muhataba soru sormak sanat değildir. Ancak ifadeyi güzelleştirmek, bir fikri vurgulamak, söze nezaket, doğallık ve içtenlik katmak, dikkat çekmek, bir fikrin muhatap tarafından düşünülmesini ve kabul edilmesini sağlamak gibi sebeplerle soru sormak bir sanattır. Bu sanata istifham veya taaccüp adı verilmiştir.”²⁴²

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MÜŞTEREK(Nu.30)

Meclîs-i pîr-i meye her ehl-i dil dâhil midir?

Ben gibi her gördüğün âlemde deryâ-dil midir?

Her sözümden bir nûr-ı terakkî parlıyor

İrtikâ erbâbının efkârı lâ-tâil midir ?

Tarz-ı eslâfı çalışmaz kimse taklîd etmeğe

İtilâ ister vatan evlâdı nâ-kâbil midir?

Hüsn-i ihtilâf isterim hûbân-ı serv-endâmda

Âşık-ı âzâde-ser her dilbere mâil midir?

İtilâgâh-ı fezâ-yı lâ-mekândır rûhumun

Ben kalendersemdahî Vasfî dilim sâfil midir?(Cezebât,s.24)

²⁴¹ Menderes Coşkun, age., s.188

²⁴² Menderes Coşkun,age., s.197

Yukarıdaki şiir istifham sanatı üzerine kurulmuştur. “midir” soru edatı ile redif yapılmış böylece hem ahenk hem de konu bütünlüğü oluşturulmuştur. Burdaki soruların hiçbirisi cevap alınmak için sorulmamıştır.

GAZEL(Nu.64)

Târ-ı zülfün sevdiğim bend etmese

Kim tutar ayâ dil-i divâneyi(Cezebât, s.47)

Yukarıdaki beyitte soru sorma amacı yoktur. Sevgilinin saç telinden başka kimsenin divane gönlü tutamayacağı söylenmektedir.

m.Tecahül-i Arif

“Nükte için bir şeyi bilmezlikten gelme veya bilmez görünmek bir sanattır. Buna tecahül-i arif denir. İstifhamda olduğu gibi tecahül-i arifte de çoğunlukla soru sormak esastır. Diğer bir ifadeyle istifhama başvurulmasının sebebi, bir şeyi “bilmezlikten gelme” ise tecahül-i arif sanatı ortaya çıkar. Attila İlhan’ın “Ağaçlar sonbahara hazırlanıyor- Bu şehir o eski İstanbul mudur? mısralarında istifhama dayalı bir tecahül-i arif vardır. Tecahül-i arif sanatı, soru sorma (istifham) ile sınırlandırılmaz”.²⁴³

Şeyh Vafînin şiirlerinden tecahül-i arif örnekleri aşağıdadır:

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.25)

Gayretimden Vasfiyâ ağıâr-ı bed-girdâr ile

Olmayan var mı cihânda gîr u dârımdan habîr(Cezebât, s.20)

Yukarıdaki beyitte istifham ve tecahül-i arifi beraber kullanılmıştır. Şairin amacı soru sormak değildir. Kendisinin çektiği aşk acısından herkesin haberi olduğunu bilmektedir. Ama bilmezlikten gelir.

n.Tecrit

“Söz içinde bir kişi veya kavramın kendi kimliğinden soyutlanarak ifade edilmesine tecrit (soyutlama) denir. Şairlerin, kendilerinden başka birisiymiş gibi bahsetmeleri tecrit sanatının en yaygın örneklerini oluşturur. Bir kişinin adının veya bir sıfatının doğrudan değil de tarifle ifade edilmesi, çoğunlukla kinaye yoluyla yapılmış bir

²⁴³ Menderes Coşkun,age., s.199

tecrittir. Bir öğretmen, öğrencilere kendisinden bahsederken “bu konuyu size anlatan” demesi gibi. Kişinin, tevazu gibi sebeplerle kendisi için, “fakir”, “bu aciz u hakir”, “bendeniz”, “divâne”, gibi farklı bir isim veya sıfat kullanması da tecrit sanatına dâhildir.”²⁴⁴

GAZEL(Nu.31)

Sânihât-ı kalbi bî-pervâ lisânım söylüyor

Ben nasıl ketm eyleyem esrârı cânım söylüyor(Cezebât,s.25)

Şair lisanını kendinden soyutlamıştır.

Şair mahlasını kullandığı beyitlerinde kendisine başka biriymiş gibi seslenir. Bu beyitlerden bazıları şunlardır.

GAZEL(Nu.37)

Ömrün oldukça çalış kesb-i kemâl et Vasfî

Şöhret-i kâzibe-yi halka müdârâyı bırak(Cezebât, s.29)

GAZEL(Nu.39)

Çalışır nâmını a'lâya cihânda Vasfî

O kalenderdeki kudsiyyet-i sevdâya bakın(Cezebât, s.30)

GAZEL(Nu.40)

Mest-i şevk olduğunun hikmetini Vasfî'nin

Anlamaz ehl-i riyâ sâkî-i ra'nâya sorun(Cezebât, s.31)

o.Nida

“Söze doğallık ve güzellik katmak için birisine\birilerine hitap etmeye nida denir. Divan şairleri mahlaslarının sonuna ey anlamına gelen Farsça –â ekini getirerek kendilerine hitap ederler. Meselâ Bâkiyâ, ey Baki anlamındadır.”²⁴⁵

GAZEL(Nu.42)

Aceb kim râh-ı aşk içre senin üstâdın ey bülbül

Ki her dem nâledir gülşendeki evrâdın ey bülbül

Tazallüm eyledikçe hande eyler hâline billah

²⁴⁴ Menderes Coşkun,age., s.204

²⁴⁵ Menderes Coşkun,age., s.208

Abestir ol gül-i ra'nâdan istimdâdın ey bülbül

Dem-i vaslı tasavvur eyleyen rindâne hicranı
Tahattur ettirir mi âşıkâne yâdın ey bülbül

Nedir bu rûtbe âh-ı ateşinin bezm-i gülşende
Hamûş ol ihtirâka yoksa istidâdın ey bülbül

Heves etmez idi Vasfî cihanda seyr-i gül-zâre
Kudûm-ı yâri ilân etmese feryâdın ey bülbül (Cezebât, s.32)

Yukarıdaki şiir şairin bülbüle hitaben yazdığı bir şiirdir. Şiirin tamamında “ey bülbül” ifadesi ile ahenk ve konu birliği sağlanmış anı zamanda nida ve iltifat sanatı olmuştur.

2.Lafızla İlgili Sanatlar

Kelimenin anlamıyla ilgili sanatlar olduğu gibi, ses değerleriyle ilgili sanatlar da vardır. Bu sanatlara genel olarak lafız sanatı denecektir. Lafızla ilgili sanatların tanımları ve Şeyh Vasfî'nin şiirlerindeki örnekleri aşağıda verilecektir.

a.Tekrar Sanatları

“Dil sanatkârı, anlatımını etkili ve âhenkli hâle getirmek, söze doğallık katmak ve bir manayı vurgulamak gibi sebeplerle ses, kelime, ibare ve mısra yinlemesine başvurur.”²⁴⁶

Tekrar sanatları içinde ele alınan ses tekraraları; kafiye, redif, asonans, aliterasyon yansıma çalışmanın âhenk kısmında ele alınmıştır. Bunların dışında kalan tekrar sanatları bu bölümde yer alacaktır.

b.Cinas

“Anlam bakımından farklı, yazılış ve telaffuz bakımından aynı ve benzer olan kelimelerin bir ifade içinde kullanılmasına cinas denir.”²⁴⁷

²⁴⁶ Menderes Coşkun, age., s.228

²⁴⁷ Menderes Coşkun, age., 251

GAZEL(Nu: 56)

Niçin ey bî-vefâ semt-i vefâya uğramaz râhın

Ser-â-ser muntazır üftâdeler feyz-i mülâkata (Cezebât, s.41)

Yukarıdaki beyitte bî-vefâ ve semt-i vefâ ifadelerindeki vefâlar cinaslı kullanılmıştır. Birisi insana ait bir duygu diğeri bir semt adıdır.

c.İştikak

“Aynı kökten türetilmiş kelimelerin (yani müştakların) bir ifade içinde kullanılmasına iştikak (kökteşlik) denir.”²⁴⁸

Şeyh Vafî'nin aşağıdaki şiirlerinde koyu renkli yazılmış kelimeler arasında iştikak sanatı vardır.

NAZÎRE-İ GAZEL-İ MUALLİM NACÎ(Nu.25)

Oldu âlem gerçi derd-i bî-şümârımdan habîr

Olmadı canân velîkin ıztırârımdan habîr

Nâle-sâz olmaz idi gülşende bülbül haşre dek

Olmasa teşrîf-i yâr-ı can-şikârımdan habîr

Ben melâmet-dîdeye kılmazdı cevrin münhasır

Olmamış olsa bu yolda ıstıbârımdan habîr (Cezebât, s.20)

GAZEL(Nu.58)

Kuru feryâd ile geçmez ele dâmeni ol şûhun

Yolunda terk-i **cân** eyle eğer **cânâne** lâzımsa(Cezebât, s.43)

GAZEL(Nu.17)

Aşktır **râh**-ı kisvem marifette **rehnümâ**

Aklı, arş-ı hikmet feyyaza selem sandılar (Feyzâbâd, s.52)

KIT'A(Nu.42)

Günlerin aylar kadar **efzûn** olup

Ayların yıllar kadar olsun **füzun**

²⁴⁸ Menderes Coşkun, age., 246

Böyle bin sâl-i nev idrâk edip

Sür safâ devletle sen ey zü-fünûn(Feyzâbâd, s.62)

Ç.Kalb

“Kalb, “değişme”, “tersine dönme”, “altı üstüne gelme” anlamındadır. Seslerinin dizilişi bakımından birbirinin tersi olan kelimelerin bir ifade içinde kullanılmasına kalb denir.²⁴⁹

Şeyh Vasfî'nin aşağıdaki şiirinde yazılışı birbirinin tersi olan kelimeler koyu renklidir.

KIT'A(Nu.11)

Rakîbin eylesem de şimdilik te'dibini **imhâl**

Cezâ-yı müstehâkın eylemek **ihmâl** kâbil mi (Cezebât, s.11)

Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde edebî sanatlar genel olarak değerlendirildiğinde şairin kelimelerin çok anlamlılığından ve çağrışımlarından geniş ölçüde faydalandığı görülür. Telmih ve irsal-i mesele verdiği önem onun şiirlerinin didaktik yönünü işaret eder. Devrinde edebiyatçılar arasındaki yoğun tartışmalarda taraf olan şair, rakiplerini tariz sanatıyla edebî bir dille eleştirir.

Âhenk başlığı altında ele alındığı üzere şair; kâfiye, redif, asonans, aliterasyon gibi ses tekrarlarından faydalanmıştır. Bunlar dışında cinas, iştikak, kalb gibi kelimenin lafzıyla ilgili sanatları da şiirinde kullanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde görülen âhenk, muhtevâ, şekil ve dil incelemeleri Şeyh Vasfî'nin şiirlerindeki uslûbu oluşturur. Şimdiye kadar tek tek ele alınan bu unsurların toplu olarak değerlendirilmesi ile Şeyh Vasfî'nin uslûbu ortaya çıkacaktır.

Şairin, şiirlerini klâsik Türk şiirinin etkisinde oluşturduğu açıktır. Şiirlerinde aruz veznini kullanması; gazel, kıt'a, şarkı vb şekillerde eser vermesi; tüm şiirlerinin kafiyeli olması(özellikle zengin kafiyelerin ağırlıklı kullanımı), âhenk unsurlarından faydalanması; sanatlı bir dili olması

²⁴⁹ Menderes Coşkun, age., s.242

(kelimelerin anlam derinliklerinden ve birbirleriyle ilişkisinden faydalanması) bize bunu gösterir.

Bir ara nesil şairi olan Şeyh Vafî'nin şiirlerinde yenilik adına neler görülür? Bu soruya şiir kitaplarının ismini ele alarak başlanabilir. Şair, şiir kitaplarına divan dememiş Cezebât ve Feyzâbad gibi özel isimler vermiştir. Bu kitaplardaki şiirlerin tertibi de gelenekteki divan tertibinden farklıdır. Gelenekteki şekillerin yanı sıra “Cezbe” adını verdiği çapraz kafieli şiirler yazmıştır. Mesnevi şeklinde düz kafiyelenmiş iki adet şiiri de bulunmaktadır.

Kendine ait kullandığı kelime ve kavramlar şairin ruh dünyasına açılan pencerelerdir. Şaire ait “berk”, “berk urmak ” kelimeleri, onun ruhunda kopan fırtınaların, çakan şimşeklerin yansımasıdır. Şairin mahlası “Berkî”dir. Harabatilikle övünmesi onun Muallim Nacî'ye olan muhabbetinin şiir formundaki yansımasıdır. Muallim Nacî'nin mahlası da “Mesud Harâbât”dır. Şeyh Vafî'nin mutasavvıf yönünü “cezbe” kelimesi temsil eder. O, Allah aşkıyla cezbelenen bir dervıştır. İlk şiir kitabının adı da Cezebât'tır.

Şeyh Vafî'nin kafiye, redif ve vezin konusunda tekrara düştüğü görülür. Aynı redif ve kafiye birden fazla şiirde kullandığı örnekler az değildir. Şiirlerinde aruz kalıbı olarak da “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” veznini tercih eder.

Şairin şiirlerinde kelime seçimlerine özen gösterilmiş, şekil ve muhtevâ uyumlu bir bütün oluşturmuştur. Bazı şiirlerinde kullandığı rediflerle âhengi ve konu bütünlüğünü sağlamıştır. “Sorun, bilin, dinleyin, etmesin, kalmasın” gibi redifler onun şiirlerinin didaktik yönünü ortaya çıkarır. Kendini övdüğü şiirlerde ise “benim, eylerim, hamemi” gibi birinci tekil şahıs eklerinin yer aldığı kelimelerle redif yapmıştır. Şiirlerinde kelimelerin çok anlamlılığından, anlam aktarmalarından, benzetme ve çağrışımlarından, birbirleriyle ilişkilerinden ve âhenklerinde faydalanarak sanatlı bir dil oluşturmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mutavassıfîn, ara nesil içerisinde ismi geçen; Muallim Nacî'ye yakınlığı ile tanınan Şeyh Ali Vafî'nin hayatı, sanatı ve eserleri bu çalışmada ele alınmıştır. Babasından ve devrinin ileri gelen âlimlerinden dersler alan Şeyh Vafî, Mesnevî'yi, Hâfız ve Câmî divanlarını okumuştur. Arapça ve Farsça'ya, o dillerden tercüme yapacak kadar hakimdir. Yetişme tarzı itibarıyla, ara nesil içindeki modern okullarda, eğitim görmüş şairlerden ayrılır. Bu şairler, batı dilleriyle eğitim görmüşler ve şiirleri asıllarından okuma imkanı bulmuşlardır. Şeyh Vafî'nin batılı şiirlere ilgisi, muhtemelen Muallim Nacî ile tanışması sonrasındadır.

Şeyh Vafî'nin basılmış on beş eserinin çoğunluğu mensur olmasına rağmen edebiyat tarihine şair olarak geçmiştir. Devrinin önemli okullarında öğretmenlik yapan şair, bu okullarda okutulmak üzere ders kitapları (Levâmî', Bedâî', Sevâtî', Metâlî' ve Münşeât-ı Şeyh Vafî) ; ve gramer (Nahv-i Osmânî ve Sarf-i Osmânî) kitapları hazırlamıştır. Şairin bu yönü de onu diğer ara nesil üyelerine yaklaştırır. Şeyh Vafî dışında da ara nesil mensupları içinde ders kitapları ve gramer kitapları hazırlayanlar bulunmaktadır.

Şairin kendi şiirlerini yayımladığı Cezebât ve Feyzâbad'ın yanı sıra; tercüme şiir kitapları da vardır. Riyahin'de, Sâdî ve Mevlana'dan; Barika'da Yavuz Sultan Selim'den şiirler yer alır. Şairin Muallim Naci ile müşterek yazdığı; Şöyle Böyle, iki edebiyatçının görüşlerini paylaştıkları, mektuplardan oluşur. Devrin edebiyat tartışmalarına ışık tutan bir eserdir. Muharrerat, Külliyyat-ı İslamiyye ve Muharrerat-ı Şeyh Vafî de, mensur eserlerdir. Muhadarat, edebiyat meclislerinde yapılan sohbetlerin notlarıdır. Şeyh Vafî, bir katip gibi sohbetlere katılanların görüşlerini not tutmuştur. Muharrerât-ı Şeyh Vafî'de edebiyatçının düz yazı örnekleri bulunmaktadır. Külliyyat-ı İslamiyye, onun islam dininin temel prensiplerini anlattığı, dini içerikli kitabıdır.

Şeyh Vafî'nin Cezebât ve Feyzâbad'daki şiirleri, tahlil metodları çerçevesinde incelendiğinde belli özelliklerin öne çıktığı görülür. Şiirleri âhenk, muhtevâ, şekil, dil ve üslûp başlıkları altında ele alınmıştır.

Âhenk mevzusu; ritm, vezin, kafiye, asonans, aliterasyon, tekrarlar ve yansıma başlığı altında ele alınmıştır. Şeyh Vasfî, kitaplarındaki şiirlerinin hepsini aruz vezni ile yazmıştır. Şeyh Vasfî de devrindeki pek çok şair gibi hece vezniyle şiir yazmayı denemiştir. Fakat bu denemeden pek de memnun kalmaz. Aruz veznindeki “âhenk ve letafetin” başka olduğunu söyler. Şairin şiirlerinde kullandığı aruz kalıplarının kullanma sıklığı Tablo 2’de yer alır.

Şeyh’in en çok kullandığı aruz kalıbı Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün’dür. 117 şiirden 63’ünde kullanılmıştır. Haluk İpekten de incelediği şiirlerde divan edebiyatında en fazla bu kalıbın kullanıldığını belirtir.²⁵⁰ İkinci sırada kullandığı kalıp da Fâilâtün Fâilâtün Fâilün’dür. Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün üçüncü sıradadır ve 8 kez kullanılmıştır. Diğer vezinler beşten az kullanılmışlardır. Ara nesil mensupları da Şeyh Vasfî gibi hece veznini deneseler de; şiirlerinde tercihlerini aruzdan yana kullanırlar.

Şeyh Vasfînin şiirlerinde aslolan mısra sonlarındaki kâfiyeler olmakla beraber, mısra içinde de kâfiyelere rastlanır. Şiirlerin kâfiye şemasının incelenmesiyle elde edilen sonuçlar şöyledir: Şeyh Vasfî’nin gazel şeması gelenekteki gibidir.

33 kıt’adan 31 tanesi gelenekteki gibi kafiyelelidir(abcb), 2 tanesi ise çarpraz (ab/ab) kâfiyelelidir (Fezâbâd,Nu.33, Feyzâbâd,Nu.42). Cezebât ve Feyzâbâd’da 4 adet nazım başlıklı şiir bulunmaktadır. Bu nazımlardan 3 tanesi aa/ ba şeklinde kâfiyelenmiştir. Şairin nazım adını verdiği bir şiiri ise mesnevi gibi aa/ bb şeklinde kâfiyelenmiştir. Cezebâtta şairin Harâbatnâme adını verdiği mesnevi şeklinde (aa/ bb) kâfiyelenmiş bir şiir bulunmaktadır. Mesnevî şeklindeki bu kâfiyeleniş Tanzimat sonrasında görülen yaygın bir kullanımdır.

Cezebât’ta şairin Cezbe adını verdiği iki beyitten oluşan dört adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirler de ab/ ab şeklinde çarpraz kâfiyelenmiştir. Cezebât ve Feyzâbâd’da 4 adet şarkı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi muhammes

²⁵⁰ Haluk İpekten, age, s.115-277

şarkıdır ve kâfiye düzeni de buna uygundur. Diğer şarkılar murabba şarkılardır. Cezebât'ta şairin Âlem-i Âb adını verdiği Tercî-i bende benzeyen bir şiir bulunmaktadır. Bu şiirin kâfiye şeması gelenekteki benzerlerinden farklıdır. Şairin tarih başlığını koyduğu iki şiirinin mısra sayıları farklıdır. Her ikisi de kıt'a şeklinde kâfiyelenmişlerdir.

Kâfiyenin şeması ile ilgili tablolar Şeyh Vasfî'nin gelenekteki nazım şekillerinin kafiye düzenlerini aynen kullandığını gösterir. Toplam 117 şiirden 10 tanesi gelenekteki kâfiyelenişin dışında kalan örneklerdir.

Şairin 117 şiirinden 5'inde yarım kâfiye kullanılmıştır. Bunların hepsi tek sessizden oluşan yarım kâfiyedir. 117 şiirinde 44 kez tam kâfiye; 105 kez zengin kâfiye kullanılmıştır. Şeyh Vasfî'nin incelenen şiirlerinde cinaslı kâfiye yoktur. Bir tane şiirinde, şiirin tamamında olmasa da iki mısra arasında cinâslı kâfiye görülür.

Şairin 3 şiirinde tunç kâfiye kullanılmıştır. Ancak bunların dışında da; şiirin tamamında olmayıp iki mısra arasında Tunç kâfiye oluşturan örnekler bulunmaktadır. Şeyh Vasfî'nin en çok kullandığı kâfiye olan zengin kâfiyedir. Şairin bazı kâfiye seslerini (-ân, -âb, -âl, -âd, -âne, -âr, -îr) birden fazla şiirde kullanması, şairin kendini tekrar ettiğini göstermektedir.

Şairin 3 gazelinde ve 16 kıt'asında redif kullanılmamıştır. Diğer şiirlerinde kâfiyeden sonra ek, ek+kelime, ek+kelime+kelime şekillerinde redifler kullanılmıştır. Kelime tekrarlarıyla yapılan redifler, ses tekrarına dayalı diğer âhenk unsurları içinde de değerlendirilebilir. Şeyh Vasfî şiirlerinde kâfiye ve rediften başka; asonans, aliterasyon, ikileme, nakarat, yansıma gibi âhenk unsurlarından da faydalanmıştır.

Şeyh Vasfî'nin şiirlerinde öne çıkan konular; aşk, içki ve içki meclisi, övgü, yergi konuları ile felsefî konulardır. Şairin Klâsik Türk şiiri yolunda yazdığı aşk konulu şiirlerinde ; sevgiliye kavuşmak söz konusu değildir. Aşk acısından duyulan zevk dile getirilir.

İçki ve içki meclisi konulu şiirlerde; şarap, sâkî, meyhâne, harâbat gibi kelimelerin de gerçek anlamları dışında kullanıldığı görülür. Özellikle Tasavvuf kültürü içindi yetişmiş şairler bu kelimelerle tarikat kavramlarını karşılarlar. Bu şiirlerde şarap aşk, sâkî veya pîr-i mugan şeyh, meyhane de tekkedir. Şeyh Vasfî'nin Kefevî Tekkesi Şeyhi babasının rahle-i tedrisinden geçtiği ve 15 yaşında aynı tekkeye şeyh olduğu biliniyor. Bu sebeple onun şarap ve meyhane konulu şiirleri bu çerçevede ele alınmıştır.

Şeyh Vasfî'nin şiirleri incelendiğinde, onun bir çok beyitinde kendi şiirini, sanatını, söz ustalığını övdüğü görülür. Bir devlet büyüğünü veya bir şairi övdüğü şiirleri de vardır. Şeyh Vasfî'nin yergi şiirlerinde kurumlar ya da sistem değil, şahıslar eleştirilir. Bu eleştirilerde hissî davranıldığı ve mübalağalı anlatım tutumu benimsendiği açıktır. Özellikle Muallim Nacî-Recâizâde Mahmut Ekrem arasındaki tartışmalara taraf olan şairin, Ekrem'i yerdiği şiirleri vardır. Mutasavvıf yönü de olduğu bilinen şairin tasavvuf felsefesini konu edinen beyit ve şiirleri de vardır. Bu şiirler, tasavvufî fikirlerin, yukarıda bahsedilen meyhane, şarap vb. semboller kullanılmadan doğrudan ifade edildiği, nasihat niteliği taşıyan eserlerdir.

Şeyh Vasfî'nin yukarıda işlenen konu başlıkları dışında farklı konuları ele alan beyit ve şiirleri de vardır. Bu şiirler azınlıkta kaldığı için bunlara diğer konular adı altında yer verilmiştir. Bir olayın gerçekleştiği tarihi, şiirdeki harflerin sayı değerleri ile veren şiirler yazmıştır. Bu şiirlerine "Tarih" adını verir. Şekil olarak kıt'a olan şiirlerdir. Gelenekte ebced hesabıyla tarih düşürmek yaygın bir uygulamadır. Şeyh Vasfî'nin kitaplarındaki şiirlerinde siyasî mevzular görülmemekle birlikte bazı beyitlerinde hürriyet kavramına yer verir. Şairin ölmeden önce Muhibban'a gönderdiği, yayımlanan son şiiri "Gülbang-i Hürriyet"²⁵¹ adını taşır. Bu şiirin bütününde meşrutiyetin ilanına ve hürriyete övgü vardır.

Kendine ait kullandığı kelime ve kavramlar şairin ruh dünyasına açılan pencerelerdir. Şaire ait "berk", "berk urmak " kelimeleri, onun ruhunda kopan

²⁵¹ Şeyh Vasfî, "Gülbang-i Hürriyet", Muhibban, 13 Safer 1328, 15 Şubat 1325, S.6, s.46

fırtınaların, çakan şimşeklerin yansımasıdır. Şairin mahlası “Berkî”dir. Harabatilikle övünmesi onun Muallim Nacî’ye olan muhabbetinin şiir formundaki yansımasıdır. Muallim Nacî’nin mahlası da “Mesud Harâbâtî”dir. Şeyh Vasfî’nin mutasavvıf yönünü “cezbe” kelimesi temsil eder. O, Allah aşkıyla cezbelenen bir dervıştır. İlk şiir kitabının adı da Cezebât’tır.

Şeyh Vasfî’nin şiirlerinin şekil incelemesi onun bir gazel şairi olduğunu göstermektedir. 117 şiirinden 67’si gazeldir. İkinci olarak da kıt’a nazım şeklini kullanmıştır. Tarih başlığı altındaki iki şiiri de kıt’adır. Nazım dediği dört şiirinden birisi mesnevi kafiyevidir. Mesnevi kafiyeveli bir başka şiiri daha vardır. Cezbe adını verdiği çapraz kafiyeveli beş şiiri vardır. Dört şarkısından birisi muhammes şarkıdır, üçü de murabba şarkıdır.

Şairin şiirlerinde kelime seçimlerine özen gösterilmiş, şekil ve muhtevâ uyumlu bir bütün oluşturmuştur. Bazı şiirlerinde kullandığı rediflerle âhengi ve konu bütünlüğünü sağlamıştır. “Sorun, bilin, dinleyin, etmesin, kalmasın” gibi redifler onun şiirlerinin didaktik yönünü ortaya çıkarır. Kendini övdüğü şiirlerde ise “benim, eylerim, hamemi” gibi birinci tekil şahıs eklerinin yer aldığı kelimelerle redif yapmıştır. Şiirlerinde kelimelerin çok anlamlılığından, anlam aktarmalarından, benzetme ve çağrışımlarından, birbirleriyle ilişkilerinden ve âhenklerinde faydalanarak sanatlı bir dil oluşturmuştur.

Şiirde anlatım tutumu muhtevânın sunuluşuyla yakından ilgilidir. Şeyh Vasfî’nin şiirleri dikkate alındığında aşk konusu genellikle âşıkâne bir tarzda ele alınır. Âşık, aşk acısı çeker ve sevgilisine kavuşamaz. Bir gazel şairi olan şair, âşıkâne gazeller yazmıştır. Şeyh Vasfî’deki içki ve içki meclisini ele alan şiirler rindâne tarzdadır. Şeyh Vasfî gibi bir kişinin rindane şiirler yazması devrinde olumlu eleştiri almıştır. Şairin dolaylı anlatıma baş vurmadığı doğrudan nasihat eden ve tasavvuf erkanını anlatan şiirleri de vardır. Bunlar da hikemî şiirleridir.

Şairin, şiirlerini klâsik Türk şiirinin etkisinde oluşturduğu açıktır. Şiirlerinde aruz vezni kullanması; gazel, kıt’a, şarkı vb şekillerde eser vermesi; tüm şiirlerinin kafiyeveli olması(özellikle zengin kafiyelerin ağırlıklı

kullanımı), âhenk unsurlarından faydalanması; sanatlı bir dili olması (kelimelerin anlam derinliklerinden ve birbirleriyle ilişkisinden faydalanması) bize bunu gösterir.

Bir ara nesil şairi olan Şeyh Vasfînin şiirlerinde yenilik adına neler görülür? Bu soruya şiir kitaplarının ismini ele alarak başlanabilir. Şair, şiir kitaplarına divan dememiş Cezebât ve Feyzâbad gibi özel isimler vermiştir. Bu kitaplardaki şiirlerin tertibi de gelenekteki divan tertibinden farklıdır. Gelenekteki şekillerin yanı sıra “Cezbe” adını verdiği çapraz kafiyeli şiirler yazmıştır.

Mesnevi şeklinde düz kafiyelenmiş iki adet şiiri de bulunmaktadır. Bu kafiyeleniş Tanzimat sonrası şiirinde sıkça görülen bir özelliktir. Âlem-i âb adlı şiiri gelenekteki tercî-i bende benzese de ondan farklı özellikler gösterir. Bütün bu farklılıklar, şairin şiirin şekliyle ilgili değişiklik arayışı içinde olduğunu gösterir. Yeni örnekler dener ve bu şiirleri kitabına koyar.

Ara nesil içinde muhafazakâr kanada yakınlığı ile bilinen Şeyh Vasfî'nin şiirlerini divan şiiri etkisinde oluşturduğu açıktır. Bununla beraber, bir tarikatın şeyhliğini yapan, geleneksel eğitim kurumlarında yetişmiş bir insan olarak yeniliğe kendini kapatmamıştır. Şeyh Vasfî; divan şiirinden aldığı birikimleri, tasavvuf kültürüyle ve mizacından gelen unsurlarla işleyerek ; kendine has bir şiir dili ve üslûbu oluşturmuştur.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

AKTAŞ, Hasan, **Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar**, Çizgi Kitabevi, Konya. 2002

AKTAŞ, Şerif, “Edebyatımızda Geçen Asrın Sonlarında “Mutavassıtîn” Grubun Edebî Düşüncesi Hakkında”, **I. Millî Türkoloji Kongresi**, İst.1978, s.71

AKTAŞ, Şerif, **Edebiyatta Üslûp ve Problemleri**, Akçağ Yay., Ank.1991

ALİ KEMAL, **Ömrüm**, Haz.M.Kayahan Özgül, Hece Yay., Ank.2004, s.31-32

AHMET RÂSİM, **Muharrir Şair Edip**, Tercüman 101 Temel Eser Yay.,İst.1975

ANDI, M.Fatih, **Servet-i Fünûn’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri**, Kitabevi Yay., İst.1997

Birinci, Necat, “Ara Nesil’in Teşekkülü”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C.3, KTB. Yay.,İst.2007, s.97-107

COŞKUN, Menderes, **Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar**, Dergâh Yay., İst.2007

ÇETİŞLİ, İsmail, **Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir**, Akçağ Yay.,4.bs., Ank.2006

DELİGÖNÜL,Mehmet “Türk Yazınında İlginç Bir Yazı Çeşidi: İltimâs-nâme”, **Türk Dili Dergisi**, C.39-40, S.328, s14, 1979

Dergâh, “Şeyh Vafî” ,**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.8, Dergâh Yay., İst., 1998, s.513-514

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Ktb., Ank.14.bs,s.480

DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., 4.bs, Ank.1997

ERGİN,Osman, **Türk Maarif Tarihi**,C.1, İst.1977,

GARİPER, Cafer “Geçiş Dönemi Nesli:Ara Nesil”, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, (Editör:Ramazan Korkmaz), Grafiker Yay., Ank., 2004, s.105-117

İBNÜLEMİN Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, C.3, s.1950-1951, İst.1930

İLAYDIN, Hikmet, **Türk Edebiyatında Nazım**, İnk.ve Aka Yay., 5.bs., İst.1966,

- İPEKTEN, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İst.1997, s.138
- KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı I**, TEV Yay., İst.1971
- KAPLAN, Mehmet , **Tevfik Fikret, -Devir, Şahsiyet, Eser-**, Dergâh Yay., İst.1998
- KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri 1 Tanzimattan Cumhuriyete** , Dergâh Yay., İst.2006
- KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri 2 Cumhuriyet Devri Türk Şiiri**, Dergah Yay., 2. bs., İst. 1980
- KARA, Mustafa, **Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, Dergâh Yay., İst.1999
- KARAALİOĞLU, Kemal, **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü**. İnk ve Aka Yay. 2. bs., İst. 1978
- KARAALİOĞLU, Kemal, **Türk Şiir Sanatı**, İnk ve Aka Yay. 2. bs. İst. 1980
- MUALLİM Nacî, **Lûgat-ı Nacî**, Asır Matb., İst.1322,s.582
- MUALLİM Nacî, **İstılâhât-ı Edebîyye**, Haz.Yekta Saraç, Gökkubbe Yay.,2.bs, İst.2004
- ÖNAL, Mehmet, **Yeni Türk Edebiyatı En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım**, Akçağ Yay., Ank.2009
- ÖZARSLAN, Ersin , “Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil”, **Umay Günay Armağanı**, Feryal Matb., Ank.1996,s.268-278
- ÖZGÜL, Kayahan, **Arayışlar Devri Türk Şiiri Antolojisi**, TDV. Yay., Ank.2000
- ÖZGÜL, Kayahan, **Divan Yolundan Peraya Selametle**, Hece Yay., Ank.2006
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**, İnk. Yay. İst. 1955, SARAÇ, Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi**, 3F Yay., İst.2007, s.265
- ŞEMSETTİN Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matb., İst.1317, s.1031
- TANSEL, Fevziye Abdullah, “Muallim Nacî ile Recâizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep olduğu Edebî Hâdiseler”, **Türkiyat Mecmuası**, C.10, s.159, İst. 1953.
- TUNCER, Huseyin, **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akademi Kitabevi, İzmir 1992

TURAL, Sadık, **Zamanın Elinden Tutmak**, Ecdâd Yay., Ank.1991

UÇ, Himmet, **İlmîlîlar ve Edebî Tenkid**, DÜEF Yay., Erzurum, 1990.

UÇ, Himmet, “Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıfîn”,

Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, C .7, AKMB Yay., Ank., 2006, s.407-440.

CEZEBÂT ŞİİR NUMARALARI	NAZİM ŞEKLİ	NAZİM BİRİMİ	MISRA SAYISI	KAFİYE HARFLERİ	KAFİYE ÇEŞİDİ	KAFİYE ŞEMASI	REDİF HARFLERİ	REDİF ÇEŞİDİ	ARUZ KALIPLARI
Nu:1	Kıt'a	Beyit	4	-âne	Zengin	ab/cb	-m dinleyin	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:2	Kıt'a	Beyit	4	-ân	Zengin	ab/cb	-a iltica	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:3	Kıt'a	Beyit	4	-il	Tam	ab/cb	midir?	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:4	Kıt'a	Beyit	4	-ark	Zengin	ab/cb	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:5	Kıt'a	Beyit	4	-an	Tam	ab/cb	söyleyin	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:6	Kıt'a	Beyit	4	-ihât	Zengin	ab/cb	-ı aşkı dâim söyleyin	ek+kelime+ kelime+keli me	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:7	Kıt'a	Beyit	4	-ât	Zengin	ab/cb	-e sen	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:8	Kıt'a	Beyit	4	-n	Yarım	ab/cb	-	-	Feilâtün Feilâtün Feilün(Fa'lün)
Nu:9	Kıt'a	Beyit	4	-ûn	Zengin	ab/cb	yerine	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:10	Kıt'a	Beyit	4	-et	Tam	ab/cb	güneş gibi	kelime+keli me	Mefûlû Fâilâtü Mefâilü Fâilün
Nu:11	Kıt'a	Beyit	8	-âl		ab/cb/ çb/db	kâbil mi?	kelime+keli me	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:12	Nazım	Beyit	4	-et	Tam	aa/ba	-im benim	ek+kelime	Mefûlû Fâilâtü Mefâilü Fâilün
Nu:13	Nazım	Beyit	4	-âne	Zengin	aa/ba	-mis	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:14	Şarkı	Bent+ Beyit	15	(a)-âne (b)-em (c)-en	(a)Zengin (b)Tam (c)Tam	aaa/aa/ bbb/aa/ ccc/aa	(a)-dir (b)-e (c)-im	(a) ek (b) ek (c) ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:15	Şarkı	Bent	12	(a)-âb (b)Ateş kesildi şevkinle gönlüm (c)-ân (ç)-âl	(a)Zengin (b)Nakar at (c)Zengin (ç)Zengin	abab /cccb /çççb	(a)-ı (b)- (c)-ım (ç)-in	(a) ek (b) - (c) ek (ç)ek	Müstefilâtün Müstefilâtün
Nu:16	Cezbe	Bent	4	(a)-âl (b)-	Zengin	ab/ab	(a)- (b)-du/dü sözlerim	(a)- (b)ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:17	Cezbe	Bent	4	(a)-âh (b)-ûr	(a)Zengin (b)Zengin	ab/ab	(a)- (b)-dur	(a)- (b)ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Nu:18	Cezbe	Bent	4	(a)-ek (b)-âr	(a)Tam (b)Zengin	ab/ab	(a)- (b)oldukça ben	(a)- (b)kelime+ kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:19	Cezbe	Bent	4	(a)-er (b)-âr	(a)Tam (b)Zengin	ab/ab	(a)- (b)-ım benim	(a)- (b)ek+ kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:20	Cezbe	Bent	4	(a)-urûş (b)-âz	(a)Zengin (b)Zengin	ab/ab	(a)- (b)olur	(a)- (b)kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:21	Tercî-i Bend	Bent+ Beyit	30	(a)-âb (b)-ey (c)-ân (ç)-em (d)-âne (e)dile/ile (f)-âd (g)-ûz (ğ)-dâ (h)-û (ı)-ûh (i)-es (j)-et	(a)Zengin (b)Tam (c)Zengin (ç)Tam (d)Zengin (e)Tunç (f)Zengin (g)Zengin (ğ)Zengin (h)Tam (ı)Zengin (i)Tam (j)Tam	aabbccçç /dd/ eeffggğğ/ dd /hhııijj /dd	(a)- (b)- (c)ile (ç)-e (d)-dir (e)- (f)eylemem (g)ile (ğ)-yı getirmem gönlüme (h)- (ı)-un neşvesi (i)- (j)-e	(a)- (b)- (c)kelime (ç)ek (d)ek (e)- (f)kelime (g)kelime (ğ)ek+kelime +kelime (h)- (ı)ek+kelime (i)- (j)ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:22	Mesne vi	Beyit	26	(a)-âne (b)-en (c)-en (ç)-âr (d)-er (e)-âb (f)-ât (g)-â (ğ)-evk	(a)Zengin (b)Tam (c)Tam (ç)Zengin (d)Tam (e)Zengin (f)Zengin (g)Tam (ğ)Zengin	aa/bb/cc /çç/dd/ ee/ff/gg/ ğğ/hh/ıı/ ii/jj	(a)-ye (b)- (c)-i (ç)- (d)-i (e)- (f)- (g)- (ğ)-	(a)ek (b)- (c)ek (ç)- (d)ek (e)- (f)- (g)- (ğ)-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

				(h)-û (i)-en (i)-r (j)-en	(h)Tam (i)Tam (i)Yarım (j)Tam		(h)- (i)- (i)- (j)-	(h)- (i)- (i)- (j)-	
Nu:23	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-a intisâb	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:24	Gazel	Beyit	10	-âd	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ima bâis	ek+kelime	Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
Nu:25	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-dan habîr	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:26	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-â	Tam	aa/ba/ca /ça/da	gark-ı nûr	kelime +kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:27	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	âlîdir	kelime	Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
Nu:28	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-em	Tam	aa/ba/ca /ça/da	bilir	kelime +kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:29	Gazel/ Müşter ek	Beyit	12	-il	Tam	aa/ba/ca /ça/da /ea	midir?	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:30	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-il	Tam	aa/ba/ca /ça/da	midir?	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:31	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ım söylüyor	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:32	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-eng	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-i var	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:33	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-a/e gelir	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:34	Gazel	Beyit	10	-er	Tam	aa/ba/ca /ça/da	-imden berk urur	ek+kelime +kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:35	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	henüz	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:36	Gazel	Beyit	10	-ûr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-a bak	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:37	Gazel	Beyit	10	-â	Tam	aa/ba/ca	-yı bırak	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

						/ça/da			
Nu:38	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ımın	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:39	Gazel	Beyit	10	-â	Tam	aa/ba/ca /ça/da	-a bakın	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:40	Gazel	Beyit	12	-â	Tam	aa/ba/ca /ça/da /ea	-ya sorun	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:41	Gazel	Beyit	10	-âk	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	etmeyin	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:42	Gazel	Beyit	10	-âd	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	ey bülbül	kelime +kelime	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:43	Gazel/ Nazîre	Beyit	12	-îl	Zengin	aa/ba/ca /ça/da /ea	eylerim	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:44	Gazel	Beyit	10	-ûş	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	eylerim	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:45	Gazel	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	etmem	kelime	Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Nu:46	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	benim	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:47	Gazel	Beyit	10	-âd	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	eylerim	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:48	Gazel	Beyit	10	-âh	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ımdan	ek	Fâilâtün Fâilâtün(Feilâtün) Fâilâtün Fâilün(Fa'lün)
Nu:49	Gazel	Beyit	10	-âd	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-a sen	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:50	Gazel	Beyit	8	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça	kalmasın	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:51	Gazel	Beyit	10	-în	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:52	Gazel	Beyit	10	-âz	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	etmesin	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:53	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

						/ça/da			
Nu:54	Gazel	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ima	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:55	Gazel	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ima	ek	Fâilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün
Nu:56	Gazel	Beyit	10	-ât	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-a	ek	Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
Nu:57	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	eyledim meyhânede	kelime +kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:58	Gazel	Beyit	10	-âne	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	lâzımsa	kelime	Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
Nu:59	Gazel	Beyit	12	-âl	Zengin	aa/ba/ca /ça/da /ea	üzre	kelime	Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
Nu:60	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-in fevkine	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:61	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-in şevkine	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:62	Gazel	Beyit	10	-âl	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ime	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:63	Gazel/ Nazîre	Beyit	10	-îre	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-i	ek	Müstefilâtün Müstefilâtün
Nu:64	Gazel	Beyit	10	-âne	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-yi	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:65	Gazel	Beyit	10	-âb	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	sâk'i	kelime	Mef'ulü Mefâîlün Fa'lün
Nu:66	Gazel	Beyit	10	-ûd	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-u	ek	Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

FEYZÂBÂD ŞİİR NUMARALARI	NAZİM ŞEKLİ	NAZİM BİRİMİ	MISRA SAYISI	KAFİYE HARFLERİ	KAFİYE ÇEŞİDİ	KAFİYE ŞEMASI	REDİF HARFLERİ	REDİF ÇEŞİDİ	ARUZ KALIPLARI
Nu:1	Gazel	Beyit	10	-âb	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:2	Gazel	Beyit	10	-am/em	Tam	aa/ba/ca /ça/da	henüz	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:3	Gazel	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-dan	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:4	Gazel	Beyit	10	-âd	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ıma	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:5	Gazel	Beyit	10	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:6	Gazel	Beyit	10	-â	Tam	aa/ba/ca /ça/da	-ya perestiş	ek+kelime	Mefûlû Mefâilû Mefâilû Feûlün
Nu:7	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ım bî-direng	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:8	Gazel	Beyit	10	-âz	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	eder	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:9	Gazel	Beyit	10	-âz	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	eder	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:10	Gazel	Beyit	10	-âl	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-i gönlüme	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:11	Gazel	Beyit	10	-â	Tam	aa/ba/ca /ça/da	-yı hâmemi	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:12	Gazel	Beyit	8	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça	-a göre	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:13	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ıdır	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:14	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ını	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:15	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-dır bütün	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Nu:16	Gazel	Beyit	10	-âl	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-inden	ek	Fâilâtün Fâilâtün Mefâilün Fa'lün
Nu:17	Gazel	Beyit	10	-em	Tam	aa/ba/ca /ça/da	sandılar	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:18	Gazel	Beyit	14	-âb	Zengin	aa/ba/ca /ça/da /ea/fa	-ı dilbere	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:19	Gazel	Beyit	10	-ân	Zengin	aa/ba/ca /ça/da	-ımı	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:20	Gazel	Beyit	8	-âr	Zengin	aa/ba/ca /ça	-ın bilmiyor	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:21	Gazel	Beyit	8	-îr	Zengin	aa/ba/ca /ça	eylerim	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:22	Gazel	Beyit	10	-et	Tam	aa/ba/ca /ça/da	güllere	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:23	Gazel	Beyit	10	-â	Tam	aa/ba/ca /ça/da	-yı bülbüle	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:24	Kıt'a	Beyit	4	-ânî	Zengin	ab/cb	nâmesi	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:25	Kıt'a	Beyit	4	-âr	Zengin	ab/cb	-ı marifet	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:26	Kıt'a	Beyit	4	-âr	Zengin	ab/cb	-a	ek	Mefûlû Mefâilün Feûlün
Nu:27	Kıt'a	Beyit	4	-în	Zengin	ab/cb	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:28	Kıt'a	Beyit	4	-ür	Tam	ab/cb	-ler mi?	ek+kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:29	Kıt'a	Beyit	4	-îd	Zengin	ab/cb	-	-	Mefûlû Mefâilün Feûlün
Nu:30	Kıt'a	Beyit	4	-îr	Zengin	ab/cb	eylerim	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:31	Kıt'a	Beyit	4	-at/et	Tam	ab/cb	-tir	ek	
Nu:32	Kıt'a	Beyit	4	-al	Tam	ab/cb	-	-	
Nu:33	Kıt'a	Beyit	4	(a)-âh (b)-âz	(a)Zengin (b)Zengin	ab/ab	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:34	Kıt'a	Beyit	4	-hak/elhak	Tunç	ab/cb	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:35	Kıt'a	Beyit	4	-în	Zengin	ab/cb	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:36	Kıt'a	Beyit	4	-âd	Zengin	ab/cb	-	-	Mefûlû Mefâilü Mefâilü Feûlün
Nu:37	Kıt'a	Beyit	4	-r	Yarım	ab/cb	bütün	kelime	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:38	Kıt'a	Beyit	4	-er	Tam	ab/cb	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Nu:39	Kıt'a	Beyit	4	-e'âli/teâli	Tunç	ab/cb	-	-	Mefâilün Mefâilün Feûlün
Nu:40	Kıt'a	Beyit	4	-âr	Zengin	ab/cb	-	-	Mefûlû Fâilâtû Mefâilü Fâilün
Nu:41	Kıt'a	Beyit	4	-ak	Tam	ab/cb	-	-	
Nu:42	Kıt'a	Beyit	4	(a)-ip/up (b)-ûn	(a)Tam (b)Zengin	ab/ab	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:43	Kıt'a	Beyit	4	-âl	Zengin	ab/cb	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:44	Kıt'a	Beyit	4	-âr	Zengin	ab/cb	-	-	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:45	Kıt'a	Beyit	4	-âr	Zengin	ab/cb	-	-	
Nu:46	Nazım	Beyit	4	-ûz	Zengin	aa/ba	-edir	ek	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Nu:47	Mesne vi	Beyit	12	(a)-et (b)-â (c)-âr (ç)-ân (d)-âne (e)-lâ	(a)Tam (b)Tam (c)Zengin (ç)Zengin (d)Zengin (e)Zengin	aa/bb/cc /çç/dd/ ee	(a)- (b)-sın (c)- (ç)-sın (d)- (e)-	(a)- (b)ek (c)- (ç)ek (d)- (e)-	Mefûlû Mefâilün Feûlün
Nu:48	Şarkı	Bent	8	(a)-eri (b)-âb	(a)Zengin (b)Zengin	aaaa/ bbba	(a)- (b)-	(a)- (b)-	
Nu:49	Şarkı	Bent	8	(a)-en (b)-r	(a)Tam (b)Yarım	aaaa/ bbba	(a)-im (b)-	(a)ek (b)-	
Nu:50	Tarih	Beyit	4	-el	Tam	ab/cb	-	-	
Nu:51	Tarih	Beyit	10	-n	Yarım	ab/cb/çb /db/eb	-e	ek	

ÖZET

Şeyh Vafî Hayatı, Sanatı, Eserleri adlı tez ; giriş ve sonuç dışında, üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Şeyh Vafî'nin de mensubu olduğu ara neslin; faaliyet alanı, zamanı ve edebiyatçıları konusu tartışılmıştır. Şeyh Vafî'nin grup içindeki yeri tespit edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde şairin Cezebât ve Feyzâbâd'daki şiirlerinin Latin alfabesine aktarılmasıyla oluşturulmuş antoloji bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde Şeyh Vafî'nin şiirleri; âhenk, muhtevâ, şekil, dil ve üslûp özellikleri açısından incelenmiştir. Şeyh Vafî'nin hayatı, eserleri ve şiirlerinin incelenmesiyle ulaşılan bilgiler sonuç bölümünde toplu olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Vafî, Ara Nesil, Cezebât, Feyzâbâd, Şiir

ABSTRACT

The thesis named “Şeyh Vafî, Hayatı, Sanatı, Eserleri”; made up of three section except introduction and conclusion. Introduction give information about Şeyh Vafî’s generatin’s work of art and members. Poet’s life and work of art was explained in first section. Şeyh Vafî’s poems translated Latin alphabet in second section. Şeyh Vafî’s poems criticised in thirth section. Result of this thesis was represented in conclusion section.

Key Words: Şeyh Vafî, Ara Nesil, Cezebât, Feyzâbâd, Poem